

G l a v a III

KAPITULACIJA FAŠISTIČKE ITALIJE I VELIKI USPESI NOP U HRVATSKOJ

*Sprečavanje prodora nemačkim trupama prema Dalmaciji
i Hrvatskom primorju*

Iskrcavanje Saveznika na tle Italije, dotadanji neuspesi italijanske fašističke vojske i njeni porazi, kao i sve veće slabljenje nemačke fašističke mašine i njeni neuspesi na istočnom frontu izbacili su Italiju iz osovine Rim — Berlin. Kapitulacija italijanske vojske osećala se još nešto ranije. Nemačkoj Vrhovnoj komandi od ranije bilo je poznato da će italijanska ratna mašina brzo kapitulirati pa su u drugoj polovini avgusta 1943. preduzete mere za koncentraciju 114. lovačke divizije¹ na prostoru Drežnik — Grad na Kordunu — Bihać — s. Vrtoče — Kulen-Vakuf kako bi se ove snage blagovremeno našle i posele prostoru Like i Dalmacije.

Po naređenju štaba divizije 30. avgusta 3. brigada je krenula iz rejonu Vel. Kladuše i Topuskog prema Lici. 2. septembra brigada je stigla u rejon s. Kamensko — s. Farkašić, gde se malo odmorila i sredila. Nemačka avijacija je celog dana bila vrlo aktivna u izviđanju i bombardovanju naših jedinica.

Od rane zore 4. septembra brigada je vodila upornu odbranu u zahvatu komunikacije koja prolazi od Bihaća kroz selo Nebljuse i ide dalje ka Lapcu i Srbu. Neprijatelj

^{as} Zbornik, t. 5, knj. 18, dok. br. 138, str. 445—448.

je delovima 114. divizije, ojačanim artiljerijom i avijacijom, čitav dan napadao naše položaje, nastojeći da jedinice odbaci od puta i stvori slobodan prolaz kroz Liku za Dalmaciju. Ali i pored svih nastojanja neprijatelju nije pošlo za rukom da u toku dana potisne naše jedinice pa se u sumrak 4. septembra povukao na polazne položaje.

U toku 7. septembra brigada je smenjena i prebačena na odmor u s. Farkašić, a njene položaje posele su ličke partizanske snage uz ojačanje 4. bataljona koji je imao i zadatak održavanja veza sa susednim jedinicama. U toku 8. septembra nemačka eskadrila bombardera bombardovala je s. Farkašić. Od avionske bombe poginuo je član politodela brigade Vaso Jarić, a nekoliko drugova je bilo ranjeno, među kojima i obaveštajni oficir 3. bataljona Drago Vukić.

9. septembar protekao je u miru. U sumrak je štab brigade dobio obavest o kapitulaciji Musolinijeve Italije. U jedinicama brigade nastalo je veliko veselje. Održana su predavanja o vojnopolitičkom značaju kapitulacije. Tada je štab brigade primio od štaba divizije naređenje u kojem je bilo predviđeno da se brigada pripremi za pokret u pravcu Ogulina. 10. septembra rano ujutro cela brigada i njeno naoružanje ukrcano je u automobile i iz Farkašića je krenula preko Plitvičkih jezera i Plaškog u rejon Oštarija i Ogulina.

Dolaskom brigade u Josipdol kod Oštarija 2. i 3. bataljon 10. septembra posle podne upućeni su prema Generalskom Stolu, 1. bataljon prema Oštarijama, gde su se upravo vodili pregovori između štaba Plaščanskog partizanskog odreda i jednog domobranskog bataljona o predaji Oštarijske posade. 4. bataljon upućen je prema Ogulinu. Zadatak brigade, po dolasku na teritoriju Ogulina, bio je da izvrši razoružanje italijanskih posada koje su se nalazile na tom terenu, da prikupi njihovo ostavljeno naoružanje i municiju, a ujedno da obezbedi ovu teritoriju od brzog prodora Nemaca i ustaša od Karlovca prema Ogulinu i ka Hrvatskom primorju.

Na putu prema Generalskom Stolu 2. bataljon je po dolasku pred železnički most na reci Globomnici naišao na ustaško-domobransku posadu. Štab bataljona pozvao je

neprijatelja na predaju, a pošto "nije dobio nikakav odgovor otpočeo je sa 1. četom napad na neprijatelja. Ostale čete upotrebljene su za rušenje pruge i uništenje puta. 3. bataljon izvršio je napad na neprijateljsku posadu na ž. st. Gor. Dubrave. Napad nije uspeo, jer se neprijatelj grčevito branio iz armirano-betonskih utvrđenja koje je izgradila italijanska okupatorska vojska, a jedinice bataljona nisu imale nikakvih sredstava za uništenje bunkera. Osim toga bataljon nije izvršio nikakve pripreme za napad, već je iz marša prešao u napad.

U toku dana porušeno je oko 1,5 do 2 km železničke pruge, a telefonska linija pokidana je na dužini od 5 km. Ovom diverzijom onesposobljen je žel. saobraćaj između Karlovca i Ogulina za nekoliko dana.

U vremenu od 10. do 15. septembra brigada se nalazila na prostoriji Karlovac — Ogulin: 3. bataljon bio je u rejonu Generalskog Stola, 2. oko s. Tounja, 1. između Ogulina i Oštarija i 4. u širem rejonu Oštarija. Zadatak brigade bio je da posedanjem puta i železničke pruge Karlovac — Ogulin uništi ove komunikacije i onesposobi ih za saobraćaj. Ujedno i da posedanjem pogodnih položaja spreči prodor nemačkim i ustaškim trupama od Karlovca ka Hrvatskom primorju. Jače neprijateljske snage zadržati što duže na prostoriji Ogulin — Duga Resa i tako stvoriti pogodne uslove za evakuaciju stanovništva, naoružanja, municije i ostalog materijala na slobodnu teritoriju like i Korduna.

Za ovo vreme ustaška dva bataljona i 14. policijski puk 3. SS korpusa, ojačani sa oko 10 srednjih tenkova tipa „tigar“, dva oklopna voza jedan iz Ogulina i drugi iz Duge Rese i oko 10 aviona bombardera napadali su jedinice 3. brigade, sa ciljem da je odbace od puta i pruge i time stvore pogodne uslove za izlazak na more. Najžešće borbe vođene su 11. septembra između Generalskog Stola i Tounja. Na ovoj prostoriji neprijateljska motorizovana kolona, jačine oko dva bataljona Nemaca, i jedna do dve čete ustaša napadali su na položaje 2. i 3. bataljona. Štabovi bataljona nastojali su da upornom odbranom zadrže neprijatelja, ali to im nije pošlo za rukom. Toga dana 2. bataljon došao je jednog momenta u vrlo tešku situaciju. U ovoj borbi bataljon je u jednom neprijateljskom jurišu izgubio

dva pt-topa, kojima je bio ojačan. Nešto kasnije bataljon je u sadejstvu sa delovima 1. brigade, koja je upravo stigla u rejon Tounja, izvršio protivnapad, zadržao dalji prodor neprijatelja i uspeo da povрати izgubljene topove.

13. septembra 3. bataljon je uspeo da uđe u General-ski Stol u kome su bila samo slabija ustaška stražarska odeljenja i nakon kratke borbe prisilio je neprijatelja na izvlačenje. Naše jedinice nastavile su sa evakuacijom naoružanja i municije u rejon Perjasice na Kordunu.

Posle petodnevnih borbi neprijatelj je ovladao prugom i putem Duga Resa — Ogulin, posle čega se brigada povukla u rejon s. Josipdola i Modruša kod Oštarija, posela komunikacije koje vode jedna u rejon Plaškog i druga prema Senju. Posedanjem ovih komunikacija brigada je presekla puteve koji najkraće izvode na more.

U ovim petodnevnim borbama brigada je imala 5 mrtvih i 20 ranjenih. Neprijateljski gubici nisu poznati. Porušeno je preko 5 km železničke pruge, preko 5 km telefonskih veza, zapaljena železnička stanica Oštarije i uništena železnička postrojenja na stanici. Uništen je jedan kamion a nekoliko je oštećeno. Zaplenjeno je 5 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 10 sanduka ručnih bombi, 1.000 mina 45 mm, nekoliko stotina granata za brdske topove 65 mm, 50.000 puščanih, puškomitraljeskih i mitraljeskih metaka i dva kamiona ostalog vojnog materijala.

2. septembra bilo je mirno, neprijatelj koji je 15. prodro u Ogulin i uspostavio vezu između Karlovca i Ogulina nije preduzimao dalje mere za prodor u Hrvatsko primorje. Ovo malo zatišje iskorišćeno je u brigadi za održavanje jedne male svečanosti. Komandant divizije Vlado Četković saopštio je da je naša 3. brigada u međubrigadnom takmičenju u okviru divizije postigla najbolje rezultate, zbog čega joj je on u ime štaba divizije čestitao i predao prelaznu zastavu. Na kraju govora komandant divizije je zaželeo ljudstvu brigade mnogo uspeha u daljim borbama i radu. Komandant brigade zahvalio se na ukazanom poverenju i zastavu predao 3. bataljonu jer je ovaj bataljon vojnika, zaplenio veliku količinu naoružanja i municije i vidno se isticao u ostalim delatnostima. Posle ove svečanosti nastalo je veliko veselje, koje je trajalo do kasno u noć.

Na zadatku obezbeđenja slobodne teritorije Like

U vremenu od 28. septembra do 11. oktobra brigada je u zajednici sa ostalim jedinicama 8. divizije vodila borbe oko Ogulina, Oštarija i Tounja sa jedinicama 14. SS nemačkog policijskog puka i 3. ustaške brigade. Neprijatelj je imao nameru da odbaci jedinice 1. korpusa NOV i POH sa ovog teritorija, dok su jedinice 8. divizije u sadejstvu sa 7. banijskom i 13. primorsko-goranskom divizijom imale zadatak da napadnu i likvidiraju neprijateljske posade duž železničke pruge Ogulin — Oštarije — Duga Resa. Pošto je neprijatelj pružio snažan otpor i već prvog dana uputio svojim posadama pomoć u ljudstvu, artiljeriji, tenkovima i avijaciji. Nakon petnaestodnevnih borbi neprijatelj je uspeo da se održi u okupiranim gradovima, pa je štab 1. korpusa odustao od daljih napada.

12. oktobra u 21 čas 3. brigada je po naređenju štaba 8. divizije krenula iz rejonu s. Josipdol i Carevo Selo kod Oštarija na kraći odmor u rejon Saborskog i Ličke Jesenice. U svanuće 13. oktobra brigada je stigla na teritoriju Saborskog i Ličke Jesenice, dok su ostale jedinice divizije ostale i dalje kod Oštarija i Generalskog Stola. U toku dva dana, koliko je 3. brigada ostala na odmoru, brigadni sanitet u saradnji sa komandama četa izvršio je dezinfekciju odeli i čebadi boraca i starešina, kao i ostale mere lične higijene.

Tada je dobijeno dopunsko naređenje štaba divizije da brigada odmah krene prema Plitvičkim jezerima i posedne položaje: s. Prijeboj — s. Jezerce — Plitvička jezera — s. Poljanak, sa zadatkom da zatvori puteve koji vode iz Bihaća i s. Vaganca prema Korenici i Plitvičkim jezerima, jer je tih dana primećena koncentracija neprijateljskih jedinica u Bihaću.

Noću 15/16. oktobra brigada je krenula iz Ličke Jesenice i Saborskog prema Plitvičkim jezerima i 16. oktobra u 8 časova ujutro stigla u određeni rejon. Bataljoni su poseli sledeće položaje:

- 1. bataljon Tisov vrh (k. 1.107) — kota 800;
- 2. bataljon Mali palež (k. 680) — M. Zivulja;

Zadatak 1. i 2. bataljona bio je da zatvore put: Ličko Petrovo Selo — s. Prijeboj — Korenica;

— 4. bataljon poseo je položaje šuma Medveđak (k. 772) — t. 884 — k. 801. sa zadatkom da kontroliše seoske i šumske puteve od s. Arapov Dol i s. Rastovače prema položajima bataljona;

— 3. bataljon zauzeo je položaje u rejonu s. Poljanak, koje se nalazi severozapadno od Plitvičkih jezera, i položaje na brdu Lisina (k. 789), zatvarajući put koji vodi od Vaganca i Drežnik-Grada prema Plitvičkim jezerima i Ličkoj Jesenici.

Komadno mesto brigade nalazilo se u s. Poljanak.

17. oktobra na položajima brigade nije bilo značajnijih događaja. U toku dana dobiveni su podaci da je u s. Vaganac stiglo oko 200 do 300 vojnika sa artiljerijom i 4—6 srednjih tenkova iz 373. legionarske divizije. Na osnovu ovih podataka štab brigade zaključio je da će neprijatelj u toku narednih dana preduzeti akcije u ovom pravcu. Još u toku dana skrenuta je pažnja štabovima bataljona na ove podatke i ujedno im je naređeno da pooštre mere bezbednosti i da održavaju stalan kontakt sa neprijateljskim posadama u Vagancu i Drežnik-Gradu.

18. oktobra legionarsko-ustaška posada iz Drežnik-Grada napustila je mesto i iz nepoznatih razloga deo posade smestila u š. Vagancu, a deo u Ličkom Petrovom Selu. Ovim su neprijateljske posade u jednom i drugom mestu ojačane, a ujedno su predstavljale i veću opasnost za slobodnu teritoriju Like i Korduna. Nakon neprijateljske evakuacije Drežnik-Grada, jedna četa 4. bataljona ušla je u selo gde je ostala na obezbeđenju Korduna od pravca Vaganca.

19. oktobra oko 9 časova ujutro stigli su iz Bihaća u Ličko Petrovo Selo naknadni delovi 373. leg. divizije, jačine oko 6 kamiona legionara i četiri srednja tenka. Odmah potom ova neprijateljska jedinica sa ustaško-legionarskim posadama iz Ličkog Petrovog Sela i Vaganca krenula je u napad prema položajima brigade. Još od linije Ličko Petrovo Selo — Vaganac neprijatelj je formirao tri napadne kolone i to:

— desnokrilna kolona bila je sastavljena od delova ustaško-legionarske posade iz Vaganca i krenula je pravcem: Vaganac — s. Rešetar — s. Arapov Dol — Zaklopača i dalje u pravcu k. 772 na kojoj še nalazio jedan vod 4.

bataljona. Srednja najjača kolona, koja je u svom sastavu pored pešadije imala oko 5 srednjih tenkova, bateriju haubica, nastupala je pravcem Ličko Petrovo Selo — Prijeboj, šireći se desno i levo od puta za oko 500 metara;

— levokrilna kolona koja je krenula iz s. Željave u pravcu položaja 1. bataljona, a delimično i prema desnom krilu 2. bataljona. Ova kolona još po izlasku iz sela Željave preformirana je u dve skoro podjednake manje kolone koje su i dalje nastupale i to jedna pravcem s. Zeljava — kota 401 — Cesarev kamen i dalje prema koti 680. Druga kolona, kad je izašla iz Željave, krenula je prema koti 401 i odatle dalje prema koti 800 i Tisovom vrhu.

Desnokrilna kolona koja je nastupala prema šumi Klokočevici, nesmetano je prošla kroz sela Rešetar i Zaklopaču, jer tamo nije bilo naših snaga 3. brigade. Neprijatelj je koristeći gustu šumu brzo napredovao u čemu su mu dosta pomagali meštani vodiči. Ova kolona vodila je kratku borbu na koti 772, sa jednim vodom 4. bataljona koji se tamo nalazio. Pošto su neprijateljske jedinice bile neuporedivo jače to je posle izbijanja na kotu 772 neprijatelj nastavio sa napredovanjem u pravcu Bobičeve krčevine i sela Matića Krčevine.

Srednjokrila kolona, koja je nastupala putem Ličko Petrovo Selo — Prijeboj, blagovremeno je bila osmotrena od jedinica 2. bataljona. Stab bataljona odlučio je da ovu kolonu sačeka i da je potom napadne i prisili na povlačenje prema Ličkom Petrovom Selu. Kad je neprijatelj stigao na 50 do 100 metara ispred položaja bataljona tada su naši borci otvorili jaku vatru. Iako su ovu kolonu podržavala 4 srednja tenka tipa „tigar“ ipak su naše jedinice uspele da ga zaustave čak i vrata na polazne položaje.

Mada je ova srednja najjača kolona bila prisiljena na povlačenje, njegova desnokrila i levokrila kolona nastavile su sa napadima. Iako su 1. i 4. bataljon imali mogućnost da u momentu uspeha 2. bataljona pređu u protivnapad i odbace neprijatelja na celom frontu, oni to nisu učinili usled slabih veza između štabova bataljona i komandi četa. Oko 10,30 časova krilne neprijateljske kolone uspele su bočnim napadima da odbace 1. bataljon sa kote 800 prema Tisovom vrhu. Povlačenje levog krila 1. bataljona uslovalo je neprijatelju uspešan napad na desno

krilo 2. bataljona, pa se i on morao povući prema s. Sorića Krčevina. 4. bataljon uglavnom je zadržao svoje položaje sem nekih njegovih delova koji su zaposeli nove rezervne položaje.

U 11 časova jedinice 1. i 2. bataljona, nakon povlačenja na pogodnije položaje i posle kratkotrajne pripreme, izvršile su protivnapad na levokrilnu neprijateljsku kolonu koja je u tom trenutku izbijala na kotu 800 i Mali palež. Posle jednočasovne borbe, u kojoj je bilo nekoliko juriša sa jedne i druge strane, neprijatelj je bio pobeđen i prisiljen na povlačenje prema s. Zeljavi. Za vreme povlačenja, podržavala ga je minobacačka i artiljerijska vatra iz Ličkog Petrovog Sela i Vaganca. U isto vreme šest nemačkih bombardera zasipalo je položaje 1. i 2. bataljona. Naši bataljoni nisu iskoristili pogodnosti koje im je zemljište pružalo pa su bili nedovoljno aktivni u gonjenju neprijatelja.

Kontakt sa desnokrilnom neprijateljskom kolonom bio je jedno vreme izgubljen zato je ova kolona najduže ostala na zauzetim položajima Klokočevice. Posle povlačenja neprijateljske srednjokrilne i levokrilne kolone, štab brigade naredio je štabovima 2. i 4. bataljona da uspostave dodir sa neprijateljem i da ga zajedničkim snagama unište ili odbace prema Ličkom Petrovom Selu. Izviđanje zemljišta trajalo je malo duže, pošto su jedinice kroz šumu bile jako obazrive i spore. Neprijateljske izviđačke patrola koje su sa položaja Klokočevice bile upućene prema položajima 2. i 4. bataljona na vreme su otkrile pokrete naših bataljona prema M. Zivulji i Klokočevici. Neprijatelj je doneo odluku da položaje napusti i da se povuče u Vaganac.

Prema izveštajima štabova bataljona neprijatelj je u ovim borbama imao 35 mrtvih, od kojih je 2 podoficira i 5 vojnika ostalo na položajima. Ranjeno je 50 ustaša i legionara. Zaplenjena su 4 automata, 1 puška, 1 tromblon sa 10 mina, oko 2.000 pušanih metaka i drugog ratnog materijala. Brigada je imala 4 poginula i 13 ranjenih.²

Ujutro 20. oktobra Nemci i legionari, u jačini 800—900 vojnika, uz podršku 4 tenka, 6—8 haubica i 6 aviona bombardera tipa „dornijer“, napali su jedinice brigade. I ovog puta kao i prethodnog dana neprijatelj je krenuo iz

^{as} Zbornik, t. 5, knj. 18, dok. br. 138, str. 445—448.

s. Zeljave, Ličkog Petrovog Sela i Vaganca u tri kolone prema s. Prijeboj. Sada je nastupao daleko opreznije, sa jačim osiguravajućim delovima i tesno sarađujući sa artiljerijom, tenkovima i avijacijom. Naročito snažan pritisak izvršen je u zahvatu komunikacije Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Korenica, gde su se nalazili 1. i 2. bataljon. Pod snažnom avionskom, artiljerijskom i minobacačkom vatrom 1. i 2. bataljon prisiljen je da se povuče na položaje južno od puta s. Prijeboj — Plitvička jezera. Pre povlačenja štab brigade ubacio je u borbu 4. bataljon koji se kao brigadna rezerva nalazio kod s. Sorića Krčevine. No, ni ovo pojačanje nije bilo dovoljno da se neprijatelj zaustavi, jer je on bočnim manevrima i prodorima na bokove i u pozadinu bataljona prisiljavao jedinice brigade na brzo povlačenje.

Na rezervnim položajima razvila se žestoka borba. Neprijateljski bombarderi snažno su mitraljirali položaje brigade, obasipali jedinice pešadijskim zapaljivim bombama, od kojih je jedno vreme čitav rejon oko s. Prijeboja bio u plamenu i dimu. Štab 4. bataljona pri odstupanju sa položaja nije uspeo da održi jedinice u svojim rukama, pa su se čete kretale u neredu. Mnogo bolje nisu odstupale ni ostale jedinice 1. i 2. bataljona i sva je sreća da to neprijatelj nije uočio i iskoristio za efikasnije gonjenje brigade prema Korenici, u kom slučaju bi brigada pretrpela teže gubitke.

Ovladavši linijom M. Palež — M. Zivulja — Klokočevica neprijatelj je pokušao dalji prodor prema putu Plitvička jezera — s. Prijeboj, gde je bio dočekan pešadijskom i minobacačkom vatrom 3. brigade. U isto vreme 1. i 2. bataljon prešli su u protivnapad i pošto su legionari iscrpli svoje rezerve i nisu imali snage da zaustave protivnapad brigade, neprijatelj je oko 16,30 časova počeo da odstupa u Ličko Petrovo Selo. Gonjenje neprijatelja i ovoga puta bilo je sporo i neefikasno, tako da su legionari odstupili samo na polazne položaje.

Gubici neprijatelja nisu poznati, dok su gubici brigade iznosili 9 poginulih i preko 10 ranjenih.³

U sumrak 20. oktobra štab brigade, koji se nalazio u s. Jezerce kod Plitvičkih jezera, posetili su predstavnici sre-

³ Podaci iz autorovog ratnog dnevnika.

skog NOO Korenica, predstavnici omladine, AFŽ-a i stotinja seljaka iz okolnih sela. Oni su izrazili svoju veliku zahvalnost borcima i starešinama 3. brigade za njihovo hrabro držanje i žilav otpor jačem neprijatelju, koji je u toku 19. i 20. oktobra pokušao da se od pravca Ličkog Petrovog Sela i Vaganca probije prema slobodnoj teritoriji Like sa ciljem da odbaci brigadu od Vaganca, a da njegove jedinice prodru što dublje prema Korenici radi pljačke i uništavanja ličkih sela. Uporedo sa izjavama zahvalnosti predstavnici NOO-a Korenice doneli su poklone brigadi u odeći i obući. Pored ostalog doveden je jedan bik težak 5 metričkih centi, sav okićen peškirima, platnom i čarapama. Posle prijema poklona štab brigade je organizovao razgovor sa predstavnicima NOO-a i društveno-političkih organizacija, kao i sa stanovnicima sela Jezerca. Razgovori su se odnosili u objašnjavanju vojno-političke situacije u zemlji i u svetu i o stanju i borbama NOV i POJ. Posle završenog razgovora organizovano je narodno veselje koje je trajalo do kasno u noć.

U drugoj polovini oktobra dok se brigada nalazila oko Plitvičkih jezera formirana je inženjerska četa brigade. Jačina čete bila je oko 50 boraca i starešina. U toku formiranja čete trebalo je odmah formirati i jurišni vod pionira, no pošto nije bilo obučenog ljudstva i specijalne opreme vod je naknadno formiran. Zadatak čete bio je:

- opravka puteva i objekata na njima;
- miniranja i razminiranja na zemljištu;
- rušenje komunikacija na okupiranoj teritoriji;
- rušenje žičanih prepreka i izgrađenih neprijateljskih objekata u toku napada na utvrđene položaje i objekte.

Ceta je bila naoružana pešadijskim naoružanjem, kao i ostale pešadijske čete, a od specijalnog naoružanja i opreme bila je snabdevena nagaznim minama, eksplozivom za rušenje, makazama za sečenje bodljikave žice, pionirskim alatom i tesarskim alatom. U toku 1944. inženjerska četa dobila je minodetektore i plamenobacače, pa su otada njeno naoružanje i oprema zadovoljavali potrebe naše savremene inženjerije u izvršavanju složenih ratnih zadataka.

Cim je formirana inženjerijska četa i postavljen komandni kadar, komandiri odeljenja i vodova upućivani su po planu štaba brigade na stručnu obuku koja je održavana pri štabu divizije.

Nekoliko dana nakon formiranja inženjerijske čete organizovana je prateća četa brigade, sastava dva voda minobacača 81 mm i jedan vod pt-topova 37 i 47 mm, Brojno stanje čete iznosilo je 45 do 50 ljudi. Od oruđa četa je imala 2 pt-topa i 4 minobacača.

Komandir čete bio je Milan Graora⁴, politički komesar postavljen je nešto kasnije.

Prvi sukobi sa muslimanskom milicijom Huske Miljkovića

Huška Miljković pobjegao je u proleće 1943. godine na stranu neprijatelja. U leto Huška je za vreme boravka među domobranima u Vel. Kladuši zavrbovao neke domobrane, ustaše i legionare i početkom avgusta pobjegao sa njima iz 3. domobranske brigade. Našavši se u šumi Huška je za vrlo kratko vreme sakupio nekoliko stotina dezertera iz domobranskih, ustaških i legionarskih jedinica. Pored vrbovanja ljudstva iz redova Pavelićeve kvislinške vojske i nemačkih legionarskih jedinica, Miljković je pristupio i prisilnoj mobilizaciji sposobnih muškaraca na teritoriji Cazinske krajine, pa se njegova milicija iz dana u dan naglo povećavala. Slučaj Huske Miljkovića zainteresovao je Nemce i oni odlučuju da sklope sporazum sa Huskom, s tim što mu je obećana svestrana pomoć, naročito u materijalu, naoružanju i municiji. On je to obručke prihvatio, pa je na taj način došlo do sporazuma između nemačke komande u Bihaću i Huske Miljkovića o zajedničkoj akciji i saradnji u borbi protiv jedinica NOV i POJ.

Kako je Miljković ovim sporazumom dobio moralnu i materijalnu podršku nemačkog okupatora i njegovih slugu ustaša, prešao je na izvođenje akcija na slobodnoj teritoriji Korduna i Banije, i počeo sa napadima na jedinice NOV i PO Hrvatske. U ovim akcijama naročito se ističu one starešine koje su do dolaska u muslimansku miliciju služile u ustaškim i legionarskim vojnim formacijama. U

⁴ Poginuo 1945. kao komandant bataljona u borbi protiv okupatora i ustaša.

drugo polovini oktobra i prvoj polovini novembra 1943. Huskina milicija je sve više vršila upade na slobodnu teritoriju, naročito takozvani Tržački bataljon Muje Rizvića. Pošto je aktivnost muslimanske milicije u pomenutom vremenu dostigla vrhunac, štab 1. NOU korpusa doneo je odluku da se jedinicama 7. i 8. divizije i Cazinskim partizanskim odredom pređe u akcije, sa ciljem da se Miljković i njegova milicija likvidiraju. Ukoliko to ne bude moguće u tom slučaju da se učestalim akcijama jedinica korpusa spreči dalje povećanje brojnog stanja muslimanske milicije. 8. kordunaška divizija, u zajednici sa 7. divizijom i Cazinskim partizanskim odredom, u kratkom vremenskom razmaku izvršila je tri akcije čišćenja teritorije Cazinske krajine od muslimanske milicije, i to:

prva akcija čišćenja terena izvršena je od 6. do 15. novembra 1943, druga 19. decembra i treća od 22. do 27. decembra 1943. godine.

Po planu štaba korpusa, prvo čišćenje terena od muslimanske milicije Huske Miljkovića izvršeno je u dve faze: u prvoj fazi 3. brigada, ojačana 2. bataljonom Plaščanskog partizanskog odreda, imala je zadatak da u vremenu od 7. do 11. novembra očisti severni deo teritorije Cazinske krajine sve do linije: s. Tržac — s. Šturlić — s. Koprivna. U drugoj fazi 7. banijska divizija, ojačana Cazinskim partizanskim odredom, da napadne i razoruža ustaško-domobranski garnizon u Cazinu. Za to vreme 3. brigada, bez jednog bataljona, da izvrši čišćenje preostalog dela Cazinske krajine u širem rejonu Cazina, Ostrošca i Bihaća.

3. brigada sa bataljonom PPO u toku noći 6/7. novembra krenula je iz okoline Slunja prema Cazinskoj krajini. 2. bataljon Plaščanskog partizanskog odreda 7. novembra rano ujutro krenuo je iz s. Kordunski Ljeskovac, koje se nalazi na levoj obali reke Korane, prešao reku i ušao u s. Tržac, gde je ostao do daljeg naređenja. U zoru 7. novembra brigada je bez borbe izbila na liniju: 1. bataljon, koji se nalazio na levom krilu brigade, izbio u rejon s. Skokova, gde je naišao na jednu četu muslimanske milicije. Neprijatelj je na vreme primetio bataljon, pa je odmah počeo da odstupa prema Cazinu. U momentu kada je milicija počela sa povlačenjem, jedna četa 1. bataljona

krenula je u poteru za njim i nakon kratkog gonjenja, četa je došla u sukob sa Huskinom zaštitnicom, a glavina je u panici pobegla u Cazin. U toku sukoba neprijatelj je imao nekoliko ranjenih i 6 zarobljenih. Zaplenjene su 4 puške sa priborom i municijom. 3. bataljon izbio je u rejon s. Liskovca, a 4. u selo Šturlić. 2. bataljon bio je na obezbeđenju, štaba brigade.

Za vreme nastupanja 3. brigade kroz teritoriju Cazinske krajine radi posedanja položaja s. Tržac — s. Šturlić — s. Skokovi, muslimanske jedinice Huske Miljkovića, formirane u samostalne teritorijalne bataljone, odstupale su prema Cazinu i Ostrošcu, gde su očekivali okupatorsku i ustašku zaštitu. Za vreme pokreta brigade kroz Cazinsku krajinu nije došlo do sukoba između brigade i Huskine milicije. Bilo je vidljivo da Huška izbegava otvorene sukobe, težeći da sačuva svoje žive snage za iznenadne napade na isturene polazaje brigade i slične akcije u kojima treba da dođe do izražaja njegova unapred pripremljena taktika slična taktici partizanskog ratovanja.

Pošto su jedinice brigade negde oko 8 časova 7. novembra već bile posele određene položaje, štab brigade je doneo odluku da onesposobi komunikaciju koja vodi od Cazina prema Vel. Kladuši, a koju bi neprijatelj mogao iskoristiti za brz i iznenadan prodor. U veza sa ovom odlukom štab brigade je uputio inžinjerijsku četu da izradi na putu nekoliko prekopa. Kada je četa počela da radi na jednoj okuci oko 4 km južno od Skokova, iznenadno ju je napala jedna četa muslimanske milicije. Inžinjerci su odmah prekinuli radove, poseli obližnje položaje za odbranu i odbili napad Huskine milicije, posle čega se ova povukla u Cazin, a četa je nastavila s radom. U prepadu muslimanske milicije inžinjerijska četa je imala jednog mrtvog i jednog lakše ranjenog borca. Neprijatelj je postigao delimičan uspeh, zahvaljujući nebudnosti komande čete, koja je počela sa radovima na rušenju puta, a prethodno nije obezbedila radilište niti se osigurala od iznenadnih napada Huskine milicije.

Brigada je 8. novembra ostala na istim položajima i na njenom sektoru nije bilo nikakvih promena. U toku dana pet političkih komesara četa i bataljona iz sastava brigade obišlo je obližnja sela i vodilo pojedinačne i gru-

pne razgovore sa meštanima. Svrha ovih razgovora bila je da se popularise NOB i Cazinski partizanski odred radi lakše mobilizacije sposobnih ljudi u redove odreda. Pored toga u razgovoru sa ljudima i ženama bilo je reči o štetnosti politike i akcija koje vodi Huška Miljković i njegova milicija. Za vreme tih razgovora narod je prećutno odobravao naše stavove, tu i tamo poneki čovek je javno istupio protiv Huske i njegovog terora nad narodom Cazinske krajine. Mnogi ljudi su bili voljni da kažu sve što misle o Huski i njegovoj nazovi vojsci[^] međutim nisu su usudivali da to javno kažu, jer bi kasnije, kada se brigada povuče sa teritorije Cazinske krajine, bili izvrgnuti maltretiranju, a i težim kaznama od strane muslimanske milicije.

Noću 8/9. novembra 1. bataljon je izvršio čišćenje teritorije sela Kapići i Smrdana. Ulazeći u selo Smrdan bataljon je naišao na slabije delove 2. bataljona muslimanske milicije. Tom prilikom došlo je do kratkog pušaranja. U sukobu su ubijena 2 milicionera, a 2 zarobljena. Zaplenjene su 4 puške.

U toku 9. novembra dva bataljona muslimanske milicije izvršila su tri napada na jedinice 2. bataljona Plaščanskog partizanskog odreda u rejonu s. Pjanići. S obzirom na to što je ovim napadom bilo ugroženo desno krilo brigade, štab brigade je još ujutro istog dana poslao na položaje kod s. Pjanića 4. bataljon, a 2. bataljon PPO prebačen je u rejon s. Kula. Ovo pomeranje bataljona izvršeno je radi uvlačenja jedinica brigade u teritoriju koju je držala muslimanska milicija a time su naše jedinice dovedene u pogodniji položaj, odakle je bilo moguće izvesti lakši manevar na terenu južno od linije s. Tržac — Skokovi.

Muslimanska milicija, jačine 300 ljudi, napala je 11. novembra položaje 2. bataljona PPO u rejonu s. Kule. Pod pritiskom jačeg neprijatelja bataljon se nakon kratkotrajne borbe povukao prema s. Pjanićima, gde je bio prihvaćen od 4. bataljona 3. brigade. Neprijatelj je u stopu gonio bataljon PPO. Kod s. Pjanića 4. bataljon izvršio je protivnapad i manevrom jedne čete u bok i podazinu neprijatelja uspeo je da ga pokoleba, pa je neprijatelj nakon desetak minuta bio prisiljen da se brzo povuče prema Ostrošcu i Bihaću, odakle ga je uspešno potpomagala artijerijska i minobacačka vatra nemačkih jedinica. U ovoj

borbi muslimanska milicija imala je preko 10 mrtvih i više ranjenih.

12. i 13. novembra nije bilo promena na položajima brigade. Jedino je muslimanska milicija u nekoliko navrata pokušala da ubaci u pozadinu brigade svoje slabije diverzantske delove, radi izvođenja sabotaža na komunikacijama i instalacijama za vezu. Međutim, svi ovi pokušaji ostali su bez rezultata, sobzirom na to što su neprijateljske namere bile blagovremeno uočene i zaustavljene.

Pošto su brigada i Cazinski partizanski odred, koji je operisao u rejonu s. Bužima i Vranograča, zaključno sa 13. novembrom, izvršili prvu fazu čišćenja terena Cazinske krajine od muslimanske milicije, štab korpusa doneo je odluku da noću 14/15. novembra napadne ustaško-domobranski garnizon u Cazinu. U isto vreme da se izvrši druga faza čišćenja terena oko Cazina, Ostrošca i Bihaća. U vezi sa ovom odlukom, u toku 14. novembra u rejon Cazina stigle su brigade 7. divizije koje su imale da izvedu glavni zadatak.

Napad na Cazin počeo je u svanuće 15. novembra. U napadu je učestvovala 2. i 3. brigada 7. divizije, dok su 1. i 4. brigada ove divizije bile na osiguranju i to: 1. prema Ostrošcu, a 4. prema Bos. Krupi i Otoci. 2. bataljon 3. brigade 8. divizije nalazio se u divizijskoj rezervi 7. divizije, a Cazinski partizanski odred dobio je zadatak da posedne položaje oko s. Šturlića u gotovosti za brze i iznenadne intervencije. 3. brigada 8. divizije, bez 2. bataljona, ojačana 2. bataljonom PPO, imala je zadatak da noću 14/15. novembra izvrši čišćenje terena oko Cazina, Ostrošca i Bihaća. Za izvršenje ovog zadatka 2. bataljon PPO i 4. bataljon brigade krenuli su u akciju pod komandom načelnika štaba Ignjatija Perića sa linije s. Gata — s. Vrsta, a 1. i 3. bataljon sa linije s. Mutnik — s. Pjanići.

Plan čišćenja terena od muslimanske milicije bio je dobro zamišljen i da noć nije bila suviše tamna sa čestim pljuskovima bio bi postignut izvanredan uspeh. Naime, prema borbenoj zapovesti brigade, dva bataljona nastupala su od Bihaća i s. Gate prema severu u pravcu Cazina. Druga dva bataljona krenula su od sela Mutnik i Tržac kod Cazina u pravcu Bihaća sa zadatkom da se spoje sa prva dva bataljona koja su nastupala od Bihaća kod sela Bre-

kovice. Poznato je bilo da se većina muslimanske milicije nalazi na teritoriji koja je bila predviđena za čišćenje. Štab brigade je l-ačunao da će Huška i ovoga puta, kao i u ranijim borbama, izbegavati sukobe, nastojati da izvuče svoje jedinice na teritoriju koja se nalazi pod ustaškom ili nemačkom okupacijom. On je stvarno i primenio taktiku manevrisanja i izbegavanja sukoba, težeći da se što pre odlepi od napadača. Za vreme nastupanja brigade došlo je do više sukoba sa Huskinom milicijom. Kako su vladale velike vremenske nepogode, a neprijatelj je dobro poznavao zemljište, to je, posle svakog kraćeg sukoba, vešto izmicao ispod udara jedinica brigade. Nakon dvočasovne borbe neprijatelj se odjednom našao u selu Breković, misleći da će na tom terenu ostati miran, jer je selo bilo blizu nemačkih posada, koje su mu nudile zaštitu. Međutim, Huskin plan bio je pogrešno sračunat, jer su bataljoni brigade već bili opkolili Brekovicu. U samom selu nastala je prava gužva. Mrkla noć, gusto poredane zgrade u dosta velikom selu i nepoznavanje terena otežavali su održavanje veze između štaba brigade i štabova bataljona. U ovoj situaciji jedina sredstva veze bila su signalni pištolji i kuriri od kojih nije bilo mnogo koristi. No, bez obzira na sve poteškoće jedinice brigade uspešno su stezale obruč oko sela i streljačkim strojevima i malim kolonama nastupale od lkuće do kuće. Neprijatelj, koji je tek bio pristigao u selo, davao je neorganizovan otpor, s jedne strane, zato što nije očekivao tako brzi napad brigade na selo, a, s druge, što je Huskina milicija upala u selo u grupama i bez ikakvog reda pa njegov štab nije mogao da zavede red i drži komandu. Likvidirajući objekt po objekt, kuću po kuću, neprijatelj je pred zoru bio pritisnut na mali prostor, odakle je, zahvaljujući dobrom poznavanju zemljišta, uspeo da se probije iz obruča i u panici odstupi jednim delom snaga u Ostrožac, a drugim u Bihać. Mada brigada nije uništila glavninu Huskine milicije, ipak je uspela da joj nanese prve ozbiljnije gubitke. U toku borbi u selu Breskovici i sam Huskin štab bio je jednog momenta u kritičnoj situaciji, pa su se Huška i neke njegove starešine spasile iskakanjem kroz prozor kuće u kojoj se nalazio njegov štab. Ovde je zaplenjena Huskina arhiva i njegov jahaći konj.

U toku noći 14/15. novembra poginulo je 28 milicionara, među njima i zamenik komandanta Huskine milicije i jedan zamenik komandanta bataljona. Zarobljeno je 30 milicionara i 2 domobrana a ranjeno 25. Jedinice 3. brigade imale su 2 mrtva borca. Zaplenjeno je 5 puškomitraljeza, 32 puške, 2 pištolja, 10 ručnih bombi, oko 30 vojničkih odela i preko 3.000 metaka 7,9 mm⁵.

Ukupni neprijateljski gubici i gubici jedinica 3. brigade u vremenu od 7. do 15. novembra iznosili su: ubijeno je 38, zarobljeno 40 i ranjeno 35 Huskinih milicionara. Jedinice brigade imale su 3 mrtva i 3 ranjena.

15. novembra jedinice 7. divizije, nakon višerasovnih borbi, likvidirale su neprijatelja u Cazinu. Cela posada je zarobljena. U velikom plenu bile su i 4 haubice sa priborom i municijom.

Oslobođenje Hrastovice

Štab 4. korpusa⁶ izdao je 23. novembra zapovest za napad na Glinu i selo Gore na putu Glina — Petrinja. Napad je usledio istog dana u 15 časova. U vezi s tom zapovešću 7. divizija, ojačana korpusnom haubičkom baterijom i baterijom poljskih topova 8. divizije, izvršila je napad na Glinu koju su branile četiri čete nemačke SS „Nordland“ divizije 3. SS oklopnog korpusa „Germanija“, jedna četa ustaša i 60 žandara.

8. kordunaška divizija dobila je zadatak da sa 1. brigadom napadne neprijateljsku posadu u selu Gore, jačine 180 do 200 vojnika, takođe iz sastava nemačke SS „Nordland“ divizije. 2. brigada bila je na osiguranju 1. brigade od pravca Petrinje, a 3. je zatvarala pravac s. Hrastovica — s. Bačuga, sa zadatkom da spreči pokušaj neprijateljskog prodora od Petrinje prema Glini preko s. Hrastovice i s. Bačuge.

Pre podne istog dana jedinice 3. brigade posele su sledeće položaje: 2. bataljon Vučjak (k. 370), 4. bataljon

⁵ Zbornik, t. 5, knj. 21, dok. br. 105, str. 390—397 i dok. br. 124, 1943. godine.

⁶ 1. korpus NOV i POH preimenovan je u 4. korpus 7. oktobra 1943. godine.

Cepeliš (k. 415), 1. bataljon Tešnjak — k. 310 i 3. bataljon položaje severno i zapadno od sela Klinac koje je udaljeno od Petrinje Oko 6 do 7 km. Komandno mesto štaba brigade bilo je u severnom delu sela Gor. Bačuga.

Pošto napadi jedinica 7. divizije na Glinu i 1. brigade 8. divizije na s. Gore nisu uspeli, štab korpusa je 24. novembra izdao naređenje za pregrupaciju jedinica 7. i 8. divizije radi izvođenja priprema za nove akcije. Razmatrajući novonastalu situaciju štab 8. divizije došao je do zaključka da bi bilo najpogodnije da se posle pomenutih neuspeha izvrši napad na s. Hrastovicu, koja se nalazi oko 5 km južno od Petrinje. Ovo selo bila je posela jedna četa „Denemark“ puka⁷ SS nemačke „Nordland“ divizije, a oko 500 metara severno od sela kod mosta na reci Petrinjici nalazila se domobranska straža od 25 ljudi. Jedna i druga posada bile su naoružane sa 2 minobacača 81 mm, 10 puškomitraljeza, te puškama i automatima. Nemci su Hrastovicu pretvorili u vrlo jako utvrđeno uporište, koje je služilo za obezbeđenje Petrinje i Siska od eventualnih napada jedinica NOV i POJ, a i radi zaštite puta i žel. pruge Petrinja — Hrastovica — Glina.

Zbijene zgrade od tvrdog materijala i pojedine odvojene grupe zgrada, neprijatelj je uredio kao otporne tačke, sa uzajamnim flankiranjem i vatrenim dejstvom po prilazima, tako da im je bilo teško prići, naročito sa južne i zapadne strane sela. Sem zgrada podešenih za odbranu i opasnih preprekama, neprijatelj je oko mesta, tj. na prednjem kraju odbrane, kao i u njegovoj unutrašnjosti, izgradio veći broj lakih bunkera i međusobno ih povezao rovovima i saobraćajnicama. Izgrađeni fortifikacijski objekti i prepreke bili su tako vešto i brižljivo maskirani, da su se mogli uočiti samo iz neposredne blizine.

Pripreme i plan napada. S czbirom na to što je napad na Hrastovicu trebalo izvršiti što pre, nisu se mogle izvesti ni najnužnije pripreme za napad. Sve što je učinjeno u pogledu priprema i organizacije napada bio je sastanak štaba brigade sa štabovima bataljona, na kome je komandantima i političkim komesarima bataljona dat zadatak po karti i što im je skrenuta pažnja na težinu i važnost za-

⁷ Danski puk. Ljudstvo ovog puka bilo je prisilno mobilisano uglavnom sa teritorije Danske.

datka. Zbog brzine izostalo je izviđanje, proučavanje neprijateljske odbrane i formiranje jurišnih grupa (grupe boraca bombaša). Jednom reči, napad je preduzet posle ubrzane pripreme, tako da se nisu obavile sve radnje koje su u konkretnoj situaciji bile bitne za pravilnu organizaciju i tok napada.

Napad na Hrastovicu trebalo je da izvrši 3. brigada 8. divizije, sastava četiri bataljona, prateća četa, četa za vezu i inženjerijska četa, ojačana sa 2 brdska topa. Napad je predviđen da bude iznenadan, brz i izveden sa tri pravca, a obezbeđivala ga je 2. brigada iste divizije, s tim što je njen 2. bataljon poseo položaje oko s. Cepeliš, radi sprečavanja eventualnog prodora neprijatelja od Petrinje prema Hrastovici. Ostali bataljoni 2. brigade bili su na odmoru u s. Pecka, s tim što su i oni bili spremni da u slučaju hitne potrebe odmah budu upotrebljeni u borbi.

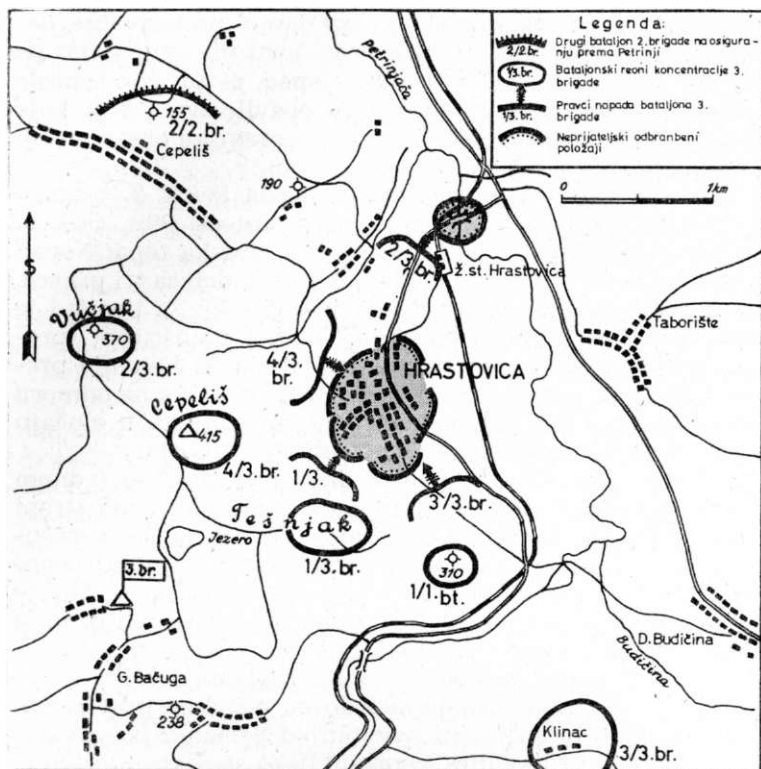
Štab 3. brigade odlučio je da napad izvrši u jednom borbenom ešelonu, sa težištem dejstva prema južnoj strani sela na pravcu napada 3. bataljona. Štab brigade je računao da će, koristeći se iznenađenjem i brojnom nadmoćnošću, brzo likvidirati neprijatelja. Plan za napad bio je jednostavan i sve se zasnivalo na iznenađenju, brojnoj nadmoćnosti, brзом i smelom dejstvu.

U tom cilju bataljoni su dobili zadatak i to:

— 3. bataljon, koji se nalazio na glavnom pravcu napada, trebalo je da brzim naletom od polaznih položaja iz rejonu kote 310 likvidira neprijateljsko spoljno utvrđenje, na brdašcu iznad južnog dela prvih kuća u Hrastovici, a potom da upadne u selo i što pre izbije na raskrscopicu puteva kod crkve i tako omogući 1. bataljonu lakši prodor u selo od pravca Tešnjaka. Posle posedanja raskrsnice obrazovati brigadnu rezervu;

— 1. bataljon u toku noći 24/25. novembra izaći će na polazne položaje na liniji Tešnjak — Cepeliš (t. 415) i izvršiti napad na jugozapadni deo sela, gde su bila jača utvrđenja neprijatelja i, sadejstvujući desno sa 3. bataljonom, da što pre izbije u rejon crkve u selu. Odatle da nastavi napad sadejstvujući sa 4. bataljonom, koji je napadao na Hrastovicu od pravca s. Sv. Duh;

— 4. bataljon sa polaznih položaja iz rejonu Sv. Duh napada na zapadnu ivicu sela. Desno drži vezu sa 1. bata-

Raspored jedinica brigade za vreme napada na legionarsku posadu u s. Hrastovici kod Petrinje.

ljonom, a levo sa 2. bataljonom. Pored toga 4. bataljon imao je zadatak da ne dozvoli neprijatelju da iz Hrastovice upućuje bilo kakvo pojačanje domobranskoj posadi kod mosta koju je napadao 2. bataljon:

— 2. bataljon imao je zadatak da brzo i iznenadno zauzme i sruši most na r. Petrinjici i time spreči dolazak neprijateljske motorizacije od pravca Petrinje u Hrastovicu radi pomoći svojoj napadnutoj posadi. Po izvršenom zadatku bataljon poseda kotu 190 radi neposrednog osiguranja levog boka brigade od pravca Petrinje.

Kao što se vidi, štab brigade je u početku napada predvideo borbeni poredak u jednom ešelonu, bez rezerve, ali su zato štabovi bataljona dobili zadatak da formiraju svoje nešto jače rezerve i da njima pothranjuju borbu svojih četa u napadu. Na osnovu toga, štabovi bataljona zadržali su u svojoj rezervi od pola do cele čete. Ovakvim borbenim poretком htelo se, pored ostalog, da se neprijatelj istovremeno napada sa tri pravca, kako bi se naterao na razvlačenje snaga, a time i na slabljenje odbrane. Grupisanje snaga na glavnom pravcu udara nije bilo izraženo nekom posebnom koncentracijom žive sile i vatrenih sredstava već kvalitetnijim i brojno najjačim bataljonom.

Nèuspeli juriš na Hrastovicu. Pod zaštitom mraka, i u najvećoj tišini bataljoni su u toku noći 24/25. novembra zauzeli polazne položaje za napad. U svanuće su svi bataljoni jednovremeno krenuli u napad potpomognuti neposrednom vatrom pt-topova i minobacača. Za vreme bavljenja jedinica brigade na polaznim položajima, kao ni u toku nastupanja, neprijatelj nije otvarao vatru sve dok bataljoni nisu došli pred prednji kraj njegove odbrane. Tek kada su čete bile na jurišnom odstojanju neprijatelj ih je zasuo snažnom pešadijskom vatrom i uspeo da ih odbaci na polazne položaje. Iz ovog prvog neuspelog napada štab brigade izvukao je nekoliko pouka koje su mu dobrodošle za korekciju plana napada. Tako je, na primer, usled izostavljenog izviđanja, raspored neprijateljskih vatrenih tačaka ustanovljen tek u toku ovog napada. S druge strane, nedostatak jurišnih grupa učinio je da se u prvom jurišu nisu mogla neutralisati i uništiti neprijateljska žarišta otpora — bunker i pojedine utvrđene zgrade — koje su sačinjavale skelet njegove odbrane. Ovo; kao i drugi propusti za vreme pripreme, doprinelo je da se prvi napad i juriš bataljona 3. brigade završi bezuspešno i pored njihovog visokog borbenog morala, brojne nadmoćnosti i delimično postignutog iznenađenja.

Ali ovaj neuspeli juriš, treba istaći, ne samo da nije obeshrabrio jedinice brigade, već je naprotiv kod njih razbio onu neizvesnost koja je u početku napada vladala u pogledu rasporeda i jačine legionarskih snaga. Sem toga, omogućio je da se utvrdi tačan raspored neprijateljskih snaga i njegovih vatrenih sredstava, a ujedno im je poka-

zao da je neprijatelj u bliskoj borbi veoma žilav i da mu ne smeta naša brojna nadmoćnost. Dalje, uočeno je da neprijatelj pribegava čestim ispadima manjim delovima, iznenadno i u najkritičnijem momentu po jedinice brigade, tj. kada su se one odmakle od jurišnih položaja, a još nisu dostigle do prvih objekata napada. Isto tako, uočeno je da je vatrena podrška juriša bila nedovoljna i neprecizna. To je došlo zbog brzog pokreta bataljona, s jedne strane, a, s druge, kao posledica zamora, štednje municije i napeta borbene psihoze.

2. bataljon, koji je napadao domobransku posadu kod mosta, uspeo je u prvom naletu da zauzme neprijateljske položaje na levoj obali reke, a ostatak domobranske posade na desnoj obali pružao je i dalje slabiji otpor. Negde oko 8 časova, nakon završene naknadne pripreme i predaha, jedna četa 2. bataljona izvršila je juriš preko mosta i u prvom naletu prisilila neprijatelja na predaju.

U borbi kod mosta na reci Petrinjici 2. bataljon je zarobio jednog vodnika, jednog razvodnika i 24 domobrana.

Ponovni juriš na Hrastovicu. Pre početka ponovnog juriša, negde oko 9 časova, neprijatelj je iz Petrinje obasuo artiljerijskom vatrom položaje brigade oko Hrastovice. Ova neprijateljska intervencija artiljerijom omela je početak drugog juriša, ali su jedinice oko 10.20 časova, kada se neprijateljska vatra utišala, ponovo krenule u napad. Drugi napad na Hrastovicu bio je i organizovaniji i mnogo bolje pripremljen. Što je najglavnije svaka četa formirala je bombaško odeljenje (jurišnu grupu), sa ciljem da prvo one pod zaštitom vatre upadnu u neprijateljski prednji kraj odbrane i likvidiraju određene objekte, odnosno naprave prolaze kroz koje će se probiti ostali borci. Osim toga, artiljeriji i minobacačima dati su precizniji zadaci u podršci, za razliku od načina dejstva u prvom jurišu, kada su uglavnom dejstvovali na širokom frontu, više radi demoralizacije neprijatelja. Isto tako razmotrene su mere i načini za paralisanje neprijateljskih ispada, kao i za uspešno odbijanje njegovih protivnapada, koji su se očekivah za vreme borbe "u unutrašnjosti odbrane.

Ponovni juriš već u samom početku dao je zadovoljavajuće rezultate. 3. bataljon, koji je krenuo u napad na kotu 310, uspeo je u prvom naletu da zauzme neprijatelj-

ske bunkere i saobraćajnice koji su se nalazili na čukama iznad južnog dela sela, a potom da upadne i u selo. Za vreme upada u prve kuće poginuo je operativni oficir bataljona Simo Cojle Zatezalo, koji se nalazio na čelu jurišne grupe 1. čete. Ovaj uspeh 3. bataljona doveo je do izvesne zabune u neprijateljskim redovima. Izgleda da se najviše uplašila komanda mesta. Komandir nemačke čete, zajedno sa jednim vodnim oficirom i dvojicom podoficira, seo je u konjska kola i pokušao da pobegne u Petrinju. Međutim, njega je kod mosta sačekao komandant 2. bataljona Rade Ivković sa nekoliko boraca i pozvao ih na predaju što su oni odbili. Nastala je kratka borba u kojoj je izginula komanda legionarske čete koja je branila Hrastovicu. Mada je rukovodstvo čete izginulo, najstariji podoficir čete preuzeo je komandu i produžio da daje vrlo žilav otpor. No, i pored toga, 3. bataljon uspeva da zauzme raskršnicu puteva u selu kod crkve pa i samu crkvu iz koje je toga momenta neprijatelj snažnom vatrom obasipao jedinice 3. i 1. bataljona.

U toku borbe u samoj Hrastovici pokazalo se da neprijatelj ne raspolaže od ranije uzastopno organizovanim odbrambenim tačkama. Naime, u unutrašnjosti Nemci su se na svakom pravcu povlačili samo toliko koliko su ih na to prisiljavale jedinice brigade. Na čitavom prostoru oni su pružali žilav otpor tako da se selo moralo osvajati deo po deo, kuća za kućom. Možda je ovako žilavom otporu Nemaca donekle doprinela situacija stvorena uspehom 2. bataljona, koji je još u prvom naletu zauzeo domobransko uporište kod mosta i sam most porušio, čime su njihovi izgledi za povlačenje iz Hrastovice praktično bili isključeni.

Neprijatelj je oko podne dva puta pokušao da se probije prema Petrinji. Za vreme drugog protivnapada uspelo je jednom odeljenju legionara da probije obruč brigade i da pobegne prema Petrinji. Možda bi ih i više uspelo da pobegne da štab brigade nije na vreme u pravcu nemačkog proboja ubacio rezervu 4. bataljona koja je zadržala dalje neprijateljske nalete. Ovom intervencijom štaba brigade propale su i poslednje nade legionara za proboj iz Okruženja.

Do 13 časova 25. novembra neprijatelj je imao preko 50% ljudstva izbačenog iz stroja, ali ostatak posade i dalje

se borio, verujući da će im uskoro stići pomoć iz Petrinje i osloboditi ih. S obzirom na osetno smanjenje ljudstva branioca, štab 3. brigade naredio je štabovima bataljona da još odlučnije krenu u čišćenje sela. Ne zna se da li su jedinice brigade žešće napadale ili je neprijatelj davao ogorčeniji otpor. Neprijatelj je gubio kuću po kuću, položaj za položajem i u 15 časova 25. novembra cela Hrastovica sem dve zgrade bila je u rukama jedinica brigade. Preostale dve kuće u koje se neprijatelj bio sklonio bile su sagrađene od cigle i kamena, a pored toga nalazile su se na potpuno ravnom zemljištu sa velikim brisanim prostorom. U jednoj zgradi zabarikadiralo se 18 a u drugoj oko 60 neprijateljskih vojnika. Oko 17 časova štabovi 1. i 4. bataljona krenuli su zajedničkim snagama u napad na ove preostale zgrade. Jedna grupa bombaša 4. bataljona u prvom naletu uspela je, pod zaštitom mitraljeske i puškomitraljeske vatre, da priđe zgradi i da u podrum ubaci svežanj upaljenog trotila. Od eksplozije trotila upaljena je zgrada iz koje je neprijatelj davao otpor sve dok i poslednji vojnik nije bio obuhvaćen plamenom i dok nije izgoreo. Ovaj primer najbolje pokazuje sa kakvom se žestinom neprijatelj borio i njegovu rešenost da istraje do poslednjeg čoveka, što je i te kako uticalo na visinu žrtava koje su dale naše čete brigade za vreme tridesetočasovne borbe u Hrastovici. 1. bataljon je dva puta pokušao da na juriš zauzme poslednju zgradu u koju se bio neprijatelj sklonio. Međutim, oba pokušaja ostala su bez uspeha. Negde oko 17.30 časova štab 1. bataljona pripremio je i treći napad na zgradu, ali u ovome je bio sprečen od strane štaba brigade, zato što je bataljon u prva dva pokušaja imao oko 10 mrtvih, među kojima i komandira 1. čete Gliša Zivkovića, političkog delegata iste čete Ivanovića zvanog Ipoja i druge.

Kako je brigada u toku prvog dana borbe imala znatne gubitke, odlučeno je da slabije snage 1. i 4. bataljona blokiraju kuću u kojoj se još nalazio neprijatelj, dok je glavnina brigade 25. novembra u 22 časa povučena dublje u selo na odmor. U isto vreme 2. bataljonu 2. brigade naredeno je da i dalje ostane na dotadašnjim položajima, radi osiguranja 3. brigade od pravca Petrinje.

Rano ujutro 26. novembra neprijatelj, nepoznate jačine, izvršio je ispad iz Petrinje u pravcu s. Cepeliš, gde

se nalazio 2. bataljon 2. brigade. Posle vrlo kratke, ali žestoke borbe neprijatelj je bio prisiljen na povlačenje. Negde u isto vreme neprijatelj iz blokirane zgrade pokušao je iznenadnim ispadom iz zgrade i jurišem na položaje 4. bataljona da se probije prema Petrinji. Međutim, ovaj ispad na vreme je osujećen i pošto su legionari pred zgradom imali oko dvadesetak mrtvih odustali su od daljeg pokušaja proboja iz obruča. Oko 8 časova ujutro 6 nemačkih tenkova stiglo je iz Petrinje do porušenog mosta i odatle otvorilo vatru po položajima 4. bataljona. Ukratko posle toga jedan pt-top brigade iz Hrastovice otvorio je vatru po tenkovima, koji su se nalazili na ravničastom zemljištu, nakon čega su se tenkovi povukli u Petrinju. Pošto je opet zavladała tišina štab brigade je poslao na pregovore kod neprijatelja načelnika štaba brigade Ignjatiju Perića. S njim je pošao i Marko Lučić, oficir pri štabu brigade koji je inače dobro govorio nemački. Pregovori između delegacije brigade i predstavnika nemačke posade trajali su preko pola časa. Za celo vreme pregovora vladala je mučna situacija, jer je neprijatelj nastojao da nametne svoje uslove o kapitulaciji koji nisu odgovarali brigadi. Na kraju kad je neprijatelj uvideo da nema drugog izlaza sem bezuslovne kapitulacije, konačno su postavljeni uslovi predstavnika brigade prihvaćeni i neprijatelj je položio oružje. U 13 časova 26. novembra Hrastovica je nakon tridesetočasovne borbe bila oslobođena.

U borbi za Hrastovicu zarobljeno je: 1 domobranski vodnik, 1 razvodnik, 24 domobrana, 3 nemačka podoficira i 30 legionara raznih nacionalnosti, Danaca, Norvežana, Holandana i Rumuna. Neprijatelj je u Hrastovici imao 92 mrtva, od toga 4 oficira i 4 podoficira.⁸

Zaplenjeno je: 10 puškomitraljeza, 2 minobacača 81 mm sa 144 mine, 104 puške sa oko 25.000 metaka, 20 pištolja, 12 automata, 6 poluautomatskih pušaka, 8 signalnih pištolja, 95 ručnih bombi, 1 radio-stanica, 1 poljska telefonska centrala, 5 poljskih telefona, oko 100 vojničkih uniformi, 150 čebadi, 45 šatorskih krila, 130 vojničkih ranaca, 20 ručnih busola, 6 dvogleda, 1 vojnički bicikl i dosta drugog materijala i životnih namirnica.

⁸ Zbornik, t. 5, knj. 21, dok. br. 156, str. 537—542.

Gubici jedinica 3. brigade iznosili su 18 mrtvih, među kojima operativni oficir 3. bataljona Simo Zatezalo, komandir 1. čete 1. bataljona Glišo Zivković, 1 zamenik komandira čete, 1 politički delegat, 1 stariji vodnik i 1 mlađi vodnik. Brigada je imala i 43 ranjena, među kojima je bio i komandir čete 1. bataljona Mile Sumunlija, koji je od zadobivenih rana ubrzo umro, i komandir 2. čete 4. bataljana Vaso Božić. Ovo je bila prva akcija od formiranja brigade u kojoj je ona pretprela osetne gubitke. Međutim, gubici nisu mogli biti manji ukoliko se želelo da se pobedi žilav otpor neprijatelja, odnosno dobro izvežbana legionarska jedinica sa solidnim naoružanjem i dobrom popunom municije.

U napadu na Hrastovicu je, u punoj meri došla do izražaja korisna inicijativa ne samo starešina i jedinica, već i boraca. Oni su, ne čekajući mnogo na naređenja viših štabova, brzo primenjivali najpogodnije postupke i preduzimali najcelishodnije pokrete — manevre, usmeravajući ih na najslabija mesta neprijateljske odbrane i slabo branjene međuprostore. U suštini jedinice 3. brigade, prožete željom da po svaku cenu izbore pobedu, primenjivale su inicijativno razne postupke kojima su iz dotadanih iskustava raspolagale ili su do njih dolazile u toku borbe. Tako je, na primer, nedostatak municije jedna jedinica resila što je inicijativno napala objekt za koji je saznala da ima više municije, iako to nije bio njen neposredni cilj, zauzela ga i brzo podelila municiju ostalim najbližim jedinicama.

Neprijateljska operacija „panter”

Početkom decembra neprijatelj je koncentrisao snage oko slobodne teritorije Korduna, Banije i Cazinske krajine i to: na liniji Ogulin — Oštarije — Generalski Stol — Karlovac 371. nemačku pešadijsku diviziju, koja je pre 14 dana stigla iz Italije⁹. Pored ovih snaga u ovim rejonima nalazili su se 3, 5, 10. i 33. ustaški bataljon. Na liniji Sisak — Petrinja — Glina bila je 1. kozačka divizija, a duž železnioke-pruge Sunja — Bihać 373. legionarska divizija

⁹ Zbornik, t. 5, knj. 22, dok. br. 150. primedba broj 5. str. 714.

„Tigar". U rejonu Cazina i Bihaća nalazila se Huskina milicija, jačine oko 3.000 ljudi.

Ova koncentracija neprijateljskih snaga bila je u vezi sa širim strategijsko-operativnim planom 2. nemačke oklopne armije, koja je imala zadatak da posle posedanja jadranske obale obezbedi pozadinu, posebno komunikacije koje iz doline Save vode prema moru.¹⁰ Sem ovoga, ove okupatorske i kvislinške jedinice imale su zadatak da razbizu jedinice NOV i POJ na teritoriji Korduna, Banije i Cazinske krajine, prisile ih na povlačenje prema Petrovoj gori i Šamarici, gde je trebalo da ih okruže i konačno unište. U toku ove operacije trebalo je pohvatati i odvesti u logove sve sposobne muškarce.

Raspored jedinica 8. divizije: na dan 6. decembra bio je sledeći:¹¹ 1. brigada nalazila se na odmoru na prostoriji s. Bučica — s. Taborište (na desnoj obali Kupe), 3. brigada u rejonu Lasinje i 2. brigada u okolini Vrginmosta, spremna za prebacivanje kamionima u Liku radi izvođenja akcija na komunikaciji Lapac — Mazin — Bruvno, dok su ostale jedinice divizije bile u očekivanju pokreta prema Pokuplju i Zumberku. Pošto su dobiveni podaci o početku neprijateljske operacije „panter", štab 8. divizije, bez 2. brigade koja je već krenula prema Lici, izdao je naređenje jedinicama:

— 3. brigada prebačena je na prostor s. D. i G. Sjeničak, sa zadatkom da dejstvuje na komunikaciji Karlovac — Sjeničak — Vrginmost i ne dozvoli neprijatelju prolaz ovim pravcem;

— 1. brigada prebačena je na severoistočne padine Petrove gore, odakle je mogla uspešno da dejstvuje na komunikacijama Vrginmost — Glina, Topusko — Vel. Kladuša i Vrginmost — Vojnić.

Neprijatelj, nepoznate jačine, krenuo je 6. decembra od s. Tounja kod Oštarija i u toku dana ušao u s. Tounjski Tržić, prešao reku Mrežnicu i otpočeo sa popravkom mosta na reci. Iz Karlovca je u toku dana krenuo 669. grenadirski puk 371. divizije, ojačan dopunskim bataljonom divizije, 3, 5. i 10. ustaškim bataljonom i sa 10 tenkova tipa

¹⁰ „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije", knj. 2, str. 8 i 9.

¹¹ Zbornik, t 5, knj. 22, dok. br. 123, str. 466.

„tigar" putem Karlovac — Vojnić — Petrova gora. Kod s. Tušlovačkog Cerovca, 1. četa 2. bataljona KPO napala je neprijateljsku kolonu i posle kraće borbe u kojoj su poginula 2 a ranjena 4 Nemca, četa je bila prisiljena da se povuče prema s. Vukmaniću. Ove neprijateljske snage zadržale su se u s. Tušlovačkom Cerovcu i tu su i prenoćile.

Rano ujutro 7. decembra neprijatelj iz Tušlovačkog Cerovca krenuo je dalje, prema Vojniću i Skakavcu i još u toku dana 669. grenadirski puk sa motorizovanom kolonom ušao je u Vojnić, a 3. 5. i 10. ustaški bataljoni izbili su na liniju sela Kablar — Banski Kovačevac na desnoj obali Kupe. Zadatak ovih ustaških jedinica bio je da osiguraju levi bok 669. puka i ostalim neprijateljskim jedinicama koje su nastupale od Karlovca prema Vojniću i Petrovoj gori.

Noću 7/8. decembra jedinice 3. brigade stigle su na teritoriju sela Sjeničak. 8. decembra oko 9,30 časova, 50—60 ustaša pošlo je iz Sjeničaka preko zaseoka Krkljuši, prema zaseoku Mrkalji, sa ciljem paljenja i pljačke, dok su ostale ustaške jedinice iz s. Sjeničaka i sa položaja Pađeško brdo vatrom štitili pokret ove ustaške grupe. U visini zaseoka Vujičići, ustaše su napadnute od 1. čete 3. bataljona koja se nalazila na desnom krilu bataljona. U toku borbe koja je trajala nešto oko jedan čas ustašama je stiglo pojačanje od oko dve čete. Tada je neprijatelj izvršio protivnapad na položaje 1. čete 3. bataljona, te se četa, morala povući iz zaseoka Kartalijske prema zaseoku Jekići. Posle kraćeg vremena i neprijatelj se povukao u Sjeničak.

Oko 16 časova 8. decembra 2. i 3. bataljon 3. brigade, ojačani sa 3 minobacača 81 mm i jednim pt-topom, izvršili su napad na neprijatelja koji se utvrđivao u Sjeničaju.¹² U određeno vreme otpočela je minobacačka vatre na priprema, tada su jedinice 2. i 3. bataljona krenule u napad u tri kolone i to: prva kolona zaselak Kartalijske — Vujičići — Prugini; druga se kretala od šume Muljci putem prema s. Sjeničaju i treća je nastupala od Mračaj-brda kroz zaselak Jurići u D. Sjeničaju i dalje prema zaseoku Lente i Cabraje. Kad su kolone podišle na 800—1.000 m primećeno je da se neprijateljska glavnina po-

¹² O borbama 3. brigade za vreme neprijateljske operacije „panter" vidi Zbornik, t. 5, knj. 22, dok. br. 90, str. 316—330.

vlači prema s. Skakavcu i s. Banskom Kovačevcu. U to vreme neprijateljska zaštitnica otvarala je snažnu vatru po našim kolonama koje su i dalje nastupale prema Sjeni-
ničaku. Kad su se 2. i 3. bataljon približili neprijatelju na 400—500 m, mitraljeske čete su otvorile vatru na nepri-
jateljsku zaštitnicu. Tada je neprijateljska zaštitnica sa položaja Padeško brdo i groblja počela da odstupa prema Banskom Kovačevcu, a deo zaštitnice sa položaja u zaseo-
ku Cabraje počeo se povlačiti prema Skakavcu. Međutim, u zaseoku Mrkalji jedna četa 2. bataljona sustigla je ne-
prijatelja i tom prilikom došlo je do oštre i kratkotrajne borbe. Radi uspešnijeg odstupanja, ustaše pokušavaju pro-
tivnapadom da zaustave 2. bataljon, ali u tome nisu uspe-
li, već su otpočeli sa naglim povlačenjem prema Skakavcu i Karlovcu. Zahvaljujući prilično gustoj magli i sumraku, neprijatelj je uspeo da se ipak odlepi od 2. bataljona. U toku noći 8/9. decembra ustaše su se povukle u Karlovac.

Prema izveštajima jedinica 3. brigade neprijatelj je u toku dana imao 15 mrtvih (od kojih su trojica ostala na bojištu) i 12 ranjenih. Zaplenjena je veća količina mate-
rijala. Stab brigade je odlučio da se sav zaplenjeni materijal i stvari sakupe i predaju NOO-ima onih sela koja je neprijatelj bio zauzeo i u kojima je pljačkao. U isto vre-
me brigada je imala 2 lakše ranjena borca.

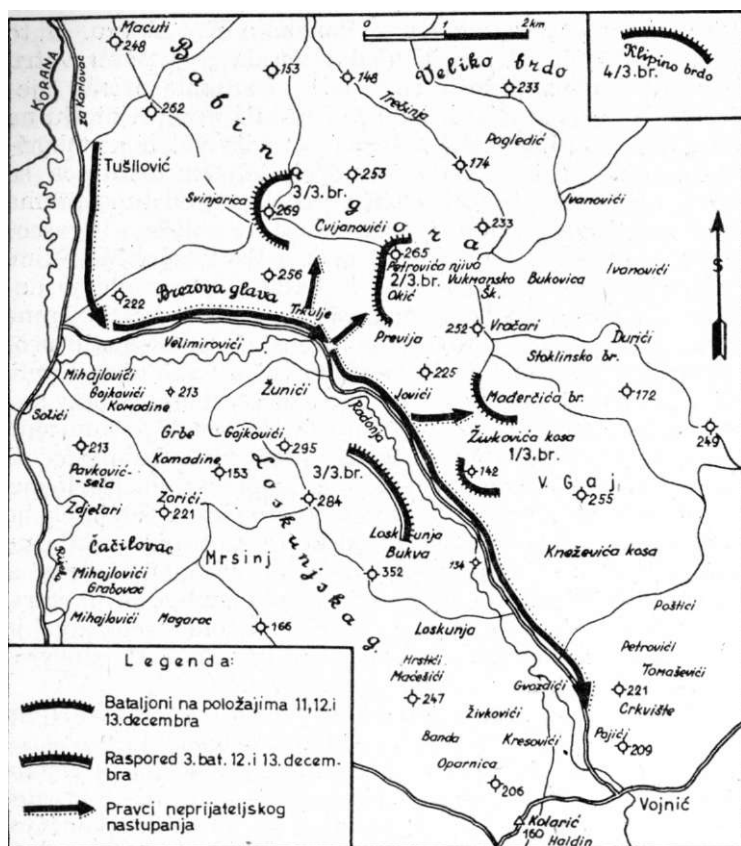
Nakon sprečavanja ustaškog prodora komunikacijom Karlovac — Skakavac — Vrginmost brigada je po nare-
đenju štaba 8. divizije 10. decembra prebačena iz rejonu Sjeni-
ničaka na komunikaciju Karlovac — Vojnić, i 11. de-
cembra bataljoni su dobili zadatak da posednu položaje:

— 4. bataljon s. Utinja — s. Klipino Brdo, sa zadat-
kom da zatvori pravac Karlovac — Utinja — Vojnić i da obezbedi pozadinu brigade od iznenadnog napada nepri-
jatelja od Skakavca i Utinje;

— 3. bataljon poseo je položaje na južnoj ivici šume Babina gora, u rejonu s. Cvijanović, sa zadatkom da obez-
bedi desni bok 1. i 2. bataljona. Jedna četa ovog bataljona prebačena je u šumu Loskunju, sa zadatkom da u saradnji sa 2. bataljonom tuče neprijatelja unakrsnom vatrom koji bi se eventualno kretao od Tušilovića prema Vojniću;

— 2. bataljon zauzeo je položaje u rejonu s. Okiča;

— 1. bataljon poseo je položaje Mađerčića-brda — s.

Raspored jedinice brigade 11, 12. i 13. decembra za vreme borbi sa okupatorskim trupama na putu Karlovac — Vojnić.

Živković-Kosa. Zadatak 1. i 2. bataljona bio je da u saradnji sa četom 3. bataljona sa položaja u Laskunji zatvori komunikaciju Karlovac — Vojnić.

U vreme posjedanja položaja jedinicama 3. brigade, jedna četa 2. bataljona naišla je na neprijateljsku čet u koja je držala položaje pored puta zaselak Trkulje kod Tušilovića — Živković-Kosa i na taj način osiguravala najugroženiji deo puta Karlovac — Vojnić. Pošto 2. bataljon

nije mogao posesti određene položaje pre nego što protera neprijatelja, između 2. bataljona i neprijateljskog osiguranja razvila se borba koja je trajala oko jedan čas. Oko 10 časova neprijatelju je stiglo pojačanje od jednog bataljona legionara. Neprijatelj koji je dolazio od Karlovca, po izbijanju u s. Tušilović, skrenuo je prema severu, ušao u s. Brezovu Glavu i odatle krenuo u pravcu desnog krila 3. bataljona. Još tada 2. bataljon je vodio borbu sa neprijateljem kod s. Zivković-kose. S obzirom na brojnu nadmoćnost neprijatelja, 3. bataljon je bio prisiljen da se nakon kraće borbe povuče prema s. Cvijanović. U isto vreme kada je krenulo nemačko pojačanje iz Karlovca jedna njegova jedinica pošla je od Vojnića prema s. Zivković-Kosi radi napada na levi bok brigade. Kako je do ovog napada došlo skoro istovremeno kad i napad na levi bok brigade i pošto su oba boka bila izložena vrlo jakim neprijateljskim napadima, cela brigada je bila prisiljena da se povuče prema severu i da zauzme položaje na liniji: s. Cvijanović — Petrovića njiva — kota 252 — Mađerčića brdo (k 231). Stab brigade je doneo odluku da se jedinice na ovim položajima utvrde i pripreme za novi napad na putu Tušilović — Vojnić. Međutim, legionarske jače snage iznenada su izbile u s. Okič i odatle nastavile sa nastupanjem prema položajima 2. i 3. bataljona. Maglovito vreme i nedostatak savremenijih sredstava veze otežavalo je komandovanje i održavanje veze između jedinica brigade. Neprijatelj je zahvaljujući toj činjenici lakše mogao preduzimati napade, jer mu je dobra i stalna veza omogućavala uspešno komandovanje unutar jedinica. Neprijateljski napadi na desno krilo bili su sve žešći i stalno su mu pristizala pojačanja što je uticalo na to da se povuče 3. bataljon i delovi 2. bataljona iz s. Cvijanovića i Petrovića njive prema selu Vukmanska Bukovica. Neprijatelj je nastojao da brigadu odbaci i dalje prema Utinji, ali upornom odbranom bataljona i protivnapadima, naročito onih koje je izvodio 2. bataljon, Nemci su bili prisiljeni da se povuku prema s. Brezova Glava i s. Zivković-Kosa.

Negde oko 16 časova 11. decembra pritisak jedinica 3. brigade bio je toliki da se neprijatelj morao da povuče sa svih dominantnih visova severno od puta Tušilović — Vojnić i da se samo zadrži na manjim brežuljcima, koji

se nalaze severno pored puta. Jedan deo neprijateljskih snaga koji je odstupao prema cesti, grupisao se oko zaseoka Jovići. Četa 3. bataljona, koja se nalazila u Loskunji, a bila udaljena od ove grupe vojnika svega oko 200 do 300 m. iskoristila je taj momenat za napad. Kad se skupila oko 150 legionara, četa je iz čitavog naoružanja otvorila iznenadnu brzu paljbu i od prvih plotuna ostalo je da leži na zemlji preko 20 što teško ranjenih što mrtvih neprijateljskih vojnika, dok su se ostali zaklonili iza obližnjeg drveća i kuća. Upravo u to vreme stiglo je još deset kamiona sa vojnicima kao pojačanje legionarima na obezbeđenju puta Vojnić — Tušilović.

Kurirsko odeljenje brigade. Najstariji borac imao je 11, a najmlađi 13 godina. Snimljeno u jesen 1943. godine u okolini Veljuna.

Po padu mraka štab brigade je odlučio da povuče bataljone u s. Vukmansku Bukovicu i s. Međedak radi kraćeg odmora.

12. i 13. decembra i dalje su vođene borbe na putu Karlovac — Vojnić. U oba dana 3. bataljon, koji se nalazio na položajima u šumi Loskunji, dva puta je iznenadio ne-

prijateljske kolone i bliskom vatrom naneo im, osetne gubitke. Pošto je put Karlovac — Vojnić, koji je služio kao glavna arterija između neprijateljske baze u Karlovcu i bojišne prostorije na Kordunu, bio stalno izložen vatrom jedinica 3. brigade, Nemci su ga morali napustiti. To je bio i završetak operacije „panter” na teritoriji Korduna.

U petodnevnim borbama 3. brigada uništila je oko 100, a isto toliko ranila neprijateljskih vojnika, dok su njene jedinice imale 15 mrtvih i ranjenih. Među ranjenim bio je komandir mitraljeske čete 1. bataljona Mile Trbojević i komesar čete Marko Mrđenović, koji je uskoro nakon ranjavanja umro. Zaplenjena su 3 kamiona sa obućarskim alatom i priborom za krpanje cipela, 2 puške, 1 automat i oko 1.000 pušanih metaka.

Borbe sa muslimanskom milicijom

Ujutro 19. decembra 2. brigada 8. divizije i Cazinski partizanski odred otpočeli su akciju čišćenja Čazinske krajine od muslimanske milicije Huske Miljkovića. Brigada je nakon izvesnih početnih uspeha bila žestoko napadnuta od jačih Huskinih snaga i prisiljena da se naglo povuče prema Cetingradu. U sumrak dana Huskina milicija ušla je u Veliku Kladušu koja je do tada služila kao baza NOV i POJ u tom kraju. U vezi s tom situacijom, štab divizije je naredio 3. brigadi koja se u to vreme nalazila na prostoru s. Krnjajk, s. Budačka Rijeka, s. Johovo i Miholjsko da sa jedinicama krene prema Vel. Kladuši, radi njenog oslobođenja. Oko 22 časa 2. bataljon pod komandom komandanta Rade Ivkovića¹³ i načelnika štaba brigade krenuo je prema Vel. Kladuši i u zoru 20. decembra bataljon je izbio u s. Maljevac kod Vel. Kladuše, a njegova pret-hodnica ušla je u Vel. Kladušu iz koje su se nešto ranije povukli Huskini odredi. Oko podne stigle su u Vel. Kladušu i ostale jedinice 3. brigade, posle čega je 2. bataljon, ojačan jednom četom 4. bataljona i sa 2 minobacača 81 mm, upućen na izviđanje od Velike i Male Kladuše. Predveče

¹³ Poginuo u toku NOR-a na teritoriji Karlovca kao komandant Karlovačkog partizanskog odreda.

je komandant bataljona podneo izveštaj komandantu brigade da na ovoj teritoriji nema neprijateljskih jedinica.

Stab 4. NOU korpusa doneo je 21. decembra odluku da 8. divizija i Cazinski partizanski odred 22. decembra otpočne sa čišćenjem Cazinske krajine. To je bila poslednja akcija protiv Huskinih jedinica, jer je Huška neposredno posle ove akcije odlučio da stupi u kontakt sa štabom 4. korpusa radi sklapanja sporazuma o prelasku muslimanske milicije na stranu NOV i POJ.

Vojna situacija na teritoriji predviđenoj za čišćenje izgledala je ovako:

— Huskina milicija nalazila se uglavnom na celoj teritoriji Cazinske krajine, izuzev Velike i Male Kladuše koje su bile oslobođene. Glavnina muslimanske milicije nalazila se na teritoriji oko Cazina, selo Tržac i Ostrožac i Bihaća;

— U Bihaću, Ojstrošcu, Cazinu i Otoku nalazile su se jače neprijateljeve snage, a držao je i Pećigrad sa posadom od 2 do 3 čete legionara, naoružanih minobacačima, mitraljezima, puškomitraljezima i puškama. Ova posada bila je smetnja za bržu likvidaciju Huskine milicije.

Raspored jedinica 8. divizije bio je:

— 3. brigada, ojačana Cazinskim partizanskim odredom i artiljerijskim divizionom 8. divizije, dobila je zadatak da nastupa putem Vel. Kladuša — Pećigrad — prema Cazinu. Po izbijanju u visinu Pećigrada jednim delom snaga blokira Pećigrad, a drugim delom produžava sa akcijom čišćenja do s. Skokova. Po izbijanju u Skokove i zauzimanju okolnih visova treba da zaposedne položaje s. Sturlić — s. Liskovac — s. Skokovi i da na toj liniji ostane do daljeg naređenja;

— 2. brigada čisti rejon s. Tržac i s. Mutnik;

— 1. brigada vrši pretraživanje terena na pravcu s. Podzvizd — Vranograč — s. Bužim.

U toku nastupanja trebalo je pretražiti i pročititi sva sela, zaseoke, šumarke i sva sumnjiva mesta i objekte u kojima bi se mogli sakriti Huskine micioneri. Starešinama bataljona i četa skrenuta je posebna pažnja na lep i čovečanski postupak prema zarobljenicima, a posebno prema mesnom stanovništvu. U komandantovom usmenom naređenju na kraju je rečeno da se po ovim pitanjima ne

sme desiti ni najmanji propust jedinica brigade koji bi kasnije mogao poslužiti Huski i ostalim neprijateljskim formacijama kao sredstvo propagande u borbi protiv NOV i POJ i narodnooslobodilačkog pokreta.

Oko 8 časova ujutro 22. decembra sve jedinice divizije i CPO krenule su po planu na izvršenje zadatka. Ceo dan bilo je kišno i dosta maglovito vreme. Gustina magle je s vremena na vreme bila takva da se nije videlo ni na pedesetak metara. Pored toga, padala je i jaka kiša, što je još više smanjivalo vidljivost, a samim tim i izvršenje zadatka. Oko 13 časova prethodnica 3. brigade (3. bataljon) izbila je na 1 km ispred Pečiğrada. Na čelu prethodnice nalazio se načelnik štaba divizije Nikola Grubor i oficir pri štabu brigade Nikola Basara. Tada je iznenadno na čelo prethodnice otvorena žestoka pešadijska vatra od predstražarskih delova pečiğradske posade. Od jednog mitraljeskog rafala lakše je ranjen 1 borac. Komandant brigade Momčilo Novković naredio je da se glavnina brigade razvije i da u streljačkom rasporedu krene na neprijatelja koji je bio zabarikadiran u pečiğradskoj tvrđavi. U sumrak streljački strojevi jedinica pod vatrom neprijateljskog automatskog naoružanja izbili su pred zidine starog grada i tu su bili zaustavljeni vatrom. Dalje se nije moglo, jer su legionari pružali ogorčen otpor sa dobro utvrđenih položaja. Sem toga, jedna grupacija muslimanske milicije u jačini oko 1.000 ljudi nalazila se na položajima južno od Pečiğrada, spremna da svakog momenta pritekne u pomoć ovim neprijateljskim snagama.

U toku noći 22/23. decembra 3. brigada i CPO zanočili su na liniji: Mujagića Selo — s. Sabići (k. 310) — Visibaba. Negde pred zoru 23. decembra razrađen je plan napada na Pečiğrad. Napad je trebalo da usledi oko 8 časova 23. decembra. Međutim, nešto pre početka napada kroz gustu maglu, koja je bila obavila ovaj kraj, a posebno jarbove i gajeve, čuli su se pucnjevi pušaka i rafali automata i puškomitraljeza od pravca Cazina, praćeni vikom mase ljudi, što je bio znak da se Huskina milicija probila u Pečiğrad radi pojačanja legionarske posade u mestu. Milicioneri su, koristeći gustu maglu i slabu vidljivost, uspeli neopaženo da prođu sa južne strane mesta koja nije bila blokirana i da se spoje sa nemačkom posadom u

Pećigradu. Dok se štab brigade snašao i preduzeo odgovarajuće mere, čitava neprijateljska posada sa pristiglim pojačanjem brzo se evakuisala prema Skokovima i Cazinu.

Oko 10 časova 23. decembra 3. brigada je ušla u Pećigrad i nastavila dejstva prema Skokovima i u pravcu Cazina. Po izbijanju prethodnice pred Skokove, na nju je otvorena vatra od jednog Huskinog bataljona koji se još nalazio u rejonu Skokova. Odmah zatim naše jedinice su iz marša odlučno prešle u napad i odbacile neprijatelja prema Ostrošcu i Cazinu. Tako je 3. brigada i CPO 23. decembra oko 12 časova izbila na liniju s. Sturlić — Skokovi i time je zadatak brigade bio izvršen.

24. decembra 1. brigada nastavila je sa čišćenjem terena prema s. Bužimu, a 2. brigada prema s. Mutniku i Ostrošcu. 3. brigada, sa ojačanjem, ostala je na zauzetim položajima i u toku dana vodila jednočasovnu odbrambenu borbu sa dva bataljona muslimanske milicije, koji su vršili snažan napad na Skokove od pravca Cazina, sa zatomkom da zauzmu položaje brigade i da se probiju u pozadinu divizije. Nakon jednočasovne borbe, neprijatelj je odstupio u Cazin. Posle podne 4. bataljon 3. brigade, ojačan jednom četom CPO, izvršio je nasilno izviđanje u pravcu Cazina i s. Mutnika. Za to vreme bataljon je vodio borbe sa slabijim delovima muslimanske milicije koji su prote-rani prema Cazinu i Ostrošcu. Tom prilikom utvrđeno je da se glavnina Huskinih jedinica nalazi u užem rejonu Cazina, Ostrošca i Bihaća.

Pod zaštitom guste magle 25. decembra dva Huskina bataljona, jačine 500 do 600 naoružanih ljudi, napala su položaja 2. bataljona 3. brigade na Skokovima. Napad brojno jačih Huskinih snaga bio je tako snažan i iznenadan da jedinice 2. bataljona, čije se ljudstvo nalazilo u provizornim zaklonima, nisu mogle odoleti neprijateljskim nalletima, a brigadna rezerva nije stigla da interveniše, jer se usled magle i prekinute telefonske veze nije moglo oceniti šta se dešava na položajima 2. bataljona. Neprijatelj je, zahvaljujući magli i dobrom poznavanju zemljišta, uspeo neopaženo da dođe do prednjih položaja bataljona, a zatim je jakom mitraljeskom vatrom i ručnim bombama prisilio 2. bataljon na odstupanje u pravcu Pećigrada, iako su krilni bataljoni levo i desno od Skokova ostali i dalje na svojim

položajima. Neprijatelj nije dozvolio bataljonu da se zauzmi, sredi i zauzme nove položaje već ga je gonio, sve negde do posle podne, dok bataljon nije prešao na teritoriju Korduna. Kad je 2. bataljon već bio napustio položaje u s. Skokovi, štab brigade je obavešten da su položaji 2. bataljona prazni, pa je na njih uputio 4. bataljon, koji je do tada nalazio u brigadnoj rezervi. Ovim je ponovo ovaj pravac zatvoren i tako sprečen dalji prolaz neprijatelja iz rejona Bihaća i Cazina u pozadinu 3. brigade i 8. divizije.

26. i 27. decembra nastavljeni su napadi na celom frontu divizije na neprijateljske položaje. Kako je Huška i dalje izbegavao frontalne sukobe on se odlučio na povlačenje. Pošto je prostorija, koju je držala muslimanska milicija, svakog časa bivala sve manja, Huski nije preostalo ništa drugo nego da 27. decembra oko 13 časova odstupi u neprijateljske garnizone.

U toku ove akcije neprijateljski gubici nisu poznati. 3. brigada je imala 4 mrtva i 5 ranjenih.

DEJSTVA OD 1. JANUARA DO 1. APRILA

Preimenovanje 3. brigade u 3. Plaščansku brigadu nakon završenih akcija čišćenja na terenu Cazinske krajine. Brigada je 27. decembra prebačena iz Cazinske krajine na teritoriju Cetingrada radi odmora. Tada je štab brigade dobio naređenje od štaba divizije da izdvoji polovinu boraca i nešto od nižeg komandnog kadra i da ih pošalje za popunu 1. i 2. brigade 8. divizije, a ostali pod komandom načelnika štaba brigade da krenu u Plaški, gde će brigada biti popunjena novim borcima i kadrom iz Plaščanskog partizanskog odreda i novomobilisanim ljudstvom sa teritorije Plaščanske doline.

Ujutro 30. decembra određeno ljudstvo za prekomandu izdvojeno je iz sastava 3. brigade i pre njegovog pokreta za 1. odnosno 2. brigadu, komandant i komesar brigade svečano su se oprostili sa brigadom i kratkim prigodnim govorima zahvalili se borcima i starešinama na saradnji, i zaželeli im mnogo uspeha u daljim borbama protiv okupatora, četnika i ustaša. Nakon završene svečanosti komesar brigade krenuo je u štab divizije, gde je postavljen za

političkog komesara na mesto Miloša Sumonje, koji je tih dana postavljen za komandanta ove divizije, a komandant brigade Momčilo Novković otišao je u Liku da preuzme dužnost komandanta 1. brigade 35. divizije.

Delovi 3. brigade stigli su 31. decembra posle podne u rejon Plaškog. Nakon dolaska u Plaški načelnik štaba brigade javio se u štab Plaščanskog partizanskog odreda, gde se već nalazio komandant 8. divizije Miloš Šumonja. Odmah posle toga održan je sastanak na kome je Miloš Šumonja pročitao naredbu štaba divizije o postavljenju rukovodilaca u štabu brigade i štabovima bataljona, a potom su u niže jedinice određene starešine na upražnjena mesta u brigadi. Ovom prilikom bilo je govora o planu vojno-političke nastave koju je trebalo realizovati u narednih pet dana po formiranju brigade. Tome je posebno posvećena pažnja kako bi se kroz kratki nastavni period ljudstvo brigade međusobno donekle upoznalo, proučilo naredne zadatke i dobilo osnovna znanja o vođenju borbi protiv okupatora i njegovih slugu. Na kraju sastanka zaključeno je da se 1. januara 1944. ujutro u mestu Plaškom na svečan način izvrši popuna brigade novim ljudstvom i da se tim povodom održi narodni zbor koji su već opštinski NOO i Opštinski komitet KPH Plaški zakazali. Na zboru će se dotadanja 3. udarna brigada proglasiti za 3. plaščansku brigadu¹⁴ 8. divizije.

Na osnovu naredbe broj 1/44. štaba 8. divizije¹⁵ i zajedničkog dogovora predstavnika štaba divizije, 3. brigade i Plaščanskog partizanskog odreda, o popuni kadrom 3. plaščanske brigade postavljeni su:

A) u štabu brigade:

— za komandanta brigade Miloš Kukić, do tada na dužnosti komandanta PPO;

— politički komesar brigade Simo Livada, do tada na dužnosti političkog komesara u PPO;

¹¹ Depešom GSH br. 1663 od 16. decembra 1943. u kojoj o preformiranju 3. udarne brigade stoji: „Novomobilisane u Plaščanskoj dolini rasporediti u 3. brigadu VIII divizije koja će se formalno nezvanično zvati 3. Plaščanska brigada VIII divizije.” Zbornik, t. 5, knj. 22, dok. br. 133, str. 563 i 564.

¹⁵ Naredba se čuva u Institutu za izučavanje radničkog pokreta Hrvatske.

— zamenik komandanta brigade Đuro Čujić¹⁶, ranije oficir pri štabu 4. korpusa;

— zamenik komesara brigade Božo Rkman, do tada na istoj dužnosti u 3. udarnoj brigadi;

— načelnik štaba brigade Ignjatije Perić, do tada na istoj dužnosti u 3. brigadi;

Štab brigade u Plaškom 4. januara 1944. Stoje sleva nadesno: Simo Livada, komesar brigade, Miloš Kukić, komandant brigade, Đuro Čujić, zamenik komandanta brigade, i Stevica Karan, načelnik opšteg odseka brigade. Čuče: Mira Skorupan Trkulja, oficir pri štabu brigade i Ignjatije Perić, načelnik štaba brigade.

— obaveštajni oficir brigade Milan Mrkonjić, do tada na istoj dužnosti u 3. brigadi;

— intendant brigade Milan Lapčević, a njegov zamenik Đuro Capo Kosijer;

— referent saniteta dr Petar Turčić.

B) u štabovima bataljona:

¹⁶ Umro posle rata.

1. bataljon:

- komandant Vojin Ljepović, politički komesar Vlado Ninković¹⁷, do tada politički komesar bataljona u PPO;
- zamenik komandanta bataljona Simo Škerić Zatezalo, zamenik političkog komesara Slavko Jakšić¹⁸, do tada v.d. zamenika političkog komesara 3. bataljona 3. brigade;
- obaveštajni oficir Mile Jović;
- operativni oficir nije postavljen;
- intendant bataljona Mile Erečić.

2. bataljon:

- komandant bataljona Đuro Alin, Pešut, do tada komandant bataljona u PPO;
- komesar bataljona Jovica Bulat, do tada komesar u 2. bataljonu 3. brigade;
- zamenik komandanta bataljona Stevo Božić;
- zamenik političkog komesara Dragan Zjača;
- operativni oficir Musa Selak, do tada komandir čete u 2. bataljonu 3. brigade;
- referent saniteta bataljona Miloš Božić.

3. bataljon:

- komandant Simo Kozlina, do tada komandant 3. bataljona 3. brigade, politički komesar Nebojša Trkulja, do tada v. d. komesara 1. bataljona 3. brigade;
- zamenik komandanta Cvijo Sudar;
- zamenik političkog komesara Stevo Šepelj, do tada komesar čete u PPO;
- operativni oficir bataljona Petar Vukobratović;
- obaveštajni oficir bataljona Drago Vukić;
- referent saniteta bataljona Ilija Vuletić.

4. bataljon:

- komandant Ljubomir Korać;
- politički komesar Rade Marković;
- zamenik komandanta bataljona Dušan Grba¹⁰, do tada zamenik komandanta jednog bataljona u PPO;

¹⁷ Poginuo u borbi protiv ustaša 20. oktobra 1944. u selu Irinovcu kod Drežnik-Grada.

¹⁸ Poginuo u borbi protiv okupatora 1945. kod s. Polnja.

¹⁸ Poginuo 8. februara 1945. u rejonu Plaškog u borbama protiv ustaških jedinica iz Ogulina.

- zamenik političkog komesara Janko Mrmić;
- operativni oficir Đuro Večerinović;
- obaveštajni oficir Đuro Vuletić;
- referent saniteta Jovo Korać.

Ukupno brojno stanje brigade iznosilo je oko 1.300 ljudi.^{19a}

1. januara 1944. godine od ranog jutra počele su pristizati u Plaški mase naroda iz Plaškog i Plaščanske doline i iz obližnjih kordunaških sela na zbor koji je bio zakazan za podne. Oko 12 časova na mesto zbora pristigli su i predstavnici štaba 4. korpusa, Okružnog NOO Karlovac i OK KPH Karlovac, Sreskog NOO i SK KPH Plaški i predstavnici štaba 8. divizije. Pred bivšim sokolskim domom u Plaškom u to vreme već je bilo oko 5.000 ljudi, žena i omladine.

Proslavu formiranja brigade otvorio je predstavnik Sreskog komiteta Plaški, a potom je dobio reč novi politički komesar brigade Simo Livada. Livada je govorio o patnjama i stradanjima naroda Plaščanske doline od početka rata do proleća 1943. kada je narod ovog kraja naprima jedinica NOV i POJ oslobođen italijanskog okupatorskog jarma i četničko-ustaških nasilja. Zatim o žrtvama i doprinosu koji je narod Plaščanske doline dao za stvaranje nove Jugoslavije i konačno svoj govor Livada je završio pozivajući narod i nove borce 3. plaščanske brigade da se zbiju oko rukovodstva KPJ i narodnooslobodilačkog pokreta za još brže razbijanje fašističkog okova i bržeg oslobođenja naroda Jugoslavije. Narod je skandiranjem „Tito — Partija” i snažnim aplauzima odobravao ovaj govor. Nakon toga govorio je komandant 8. divizije Miloš Šumonja, koji je na početku govorio o vojno-političkoj situaciji u zemlji i u svetu, a potom o zakulisnim borbama četničkog rukovodstva, o prljavoj ulozi četnika i o njihovoj saradnji sa okupatorom. Posle su govorili sekretar Opštinskog komiteta KPH i predsednik Sreskog NOO-a, a potom je nastavljeno narodno veselje sve do zalaska sunca.

Od 2. do 4. januara u svim jedinicama brigade izvođena je nastava iz borbene obuke i taktike. Po planu štaba brigade svaki bataljon je bio odgovoran za sprovođenje

^{18a} Od ovog broja iz PPO premešteno je u brigadu 506 ljudi i to: 129 starešina i 377 boraca.

četvorodnevno nastavnog plana, a peti dan, tj. 5. januara, štab brigade je izveo praktičnu dvostranu vežbu sa temom: „Napad brigade na manevarskom zemljištu". Sve vreme predviđeno za obuku boraca i starešina dobro je iskorišćeno, zahvaljujući zalaganju štabova bataljona pa i štaba brigade. 6. januara štab brigade održao je sastanak sa štabovima bataljona na kome je analiziran petodnevni rad u obuci jedinica brigade. Pored toga bilo je govora o izvesnim nedostacima koji su se ispoljili za vreme nastave kao na primer: nedovoljna priprema nižih starešina, slabo materijalno obezbeđenje nastave, nepoštovanje „neprijateljske" vatre i dr. 8. januara štabovi bataljona održali su slične sastanke na kojima je, takođe, bilo govora o petodnevnom radu na izvođenju nastave u četama. Već sutradan 9. januara jedinice brigade razmeštene su na prostoriji s. Josipdol — Carevo Selo — s. Skradnik kod Oštarija, a noću 9/10. januara cela je brigada bila angažovana na rušenju železničke pruge između ž. st. Ostarije i s. Tounj. Pošto radove na rušenju pruge nije ometao neprijatelj, porušeno je oko 2 km železničke pruge i instalacija, iako se radilo bez eksploziva i primitivnim alatom.

Oslobođenje Oštarija

Posle završetka nemačke operacije „panter", nemačke jedinice su se koncem decembra povukle sa linije Karlovac — Ogulin, a na njihovo mesto ostale su domobransko-ustaške posade U vezi sa ovom situacijom Glavni štab NOV i PO Hrvatske izdao je štabu 4. korpusa direktivu Op. br. 2. od 5. januara 1944,²⁰ u kojoj je, pored ostalog, navedeno:

„Obzirom na nejasnu situaciju u pogledu smjene njemačkih trupa u Ogulinu, Rijeci i Karlovcu, zatim na prisustvo samo naše 8. divizije na Ogulinskom sektoru dajemo vam sledeću direktivu: Smatramo da nema sada još izgleda za direktni napad na Ogulin.

Ipak potrebno je angažovati snage VIII divizije na prostoru Ogulin — Karlovac, napadajući već prema mogućoj situaciji neprijateljska uporišta od Ozlja do zaključno Oštarija i ugrožavajući samu komunikaciju Ogulin — Karlovac.

"Zbornik, t. 5, knj. 23, dok. br. 134, str. 590—596.

Na taj način bi se postigla izvjesna izolacija Ogulina, iznudio bi se neprijatelj na reakciju kod Karlovca, te bi se takvim angažovanjem naših snaga mogli dobiti elementi za pravilniju i tačniju ocjenu situacije kod neprijatelja i eventualno stvoriti odluku za likvidaciju samog Ogulina..."

Na osnovu ove direktive štab 8. divizije 9. januara izvršio je pregrupaciju brigada i to:

— 1. brigada i prištapske jedinice divizije bile su razmeštene u rejonima sela Tounj, Tounjski Zdenac i Košare;

— 2. brigada- razmeštena je na prostoriji s. Gornje Dubrave kod Generalskog Stola, gde se i ranije nalazila;

— 3. brigada prebačena je iz okoline Plaškog na prostoriju sela Josipdol — Carevo Selo.

Cilj ovog rasporeda 8. divizije bio je da se brigade dovedu na što pogodnije položaje radi lakše pripreme za napad na Oštarije.

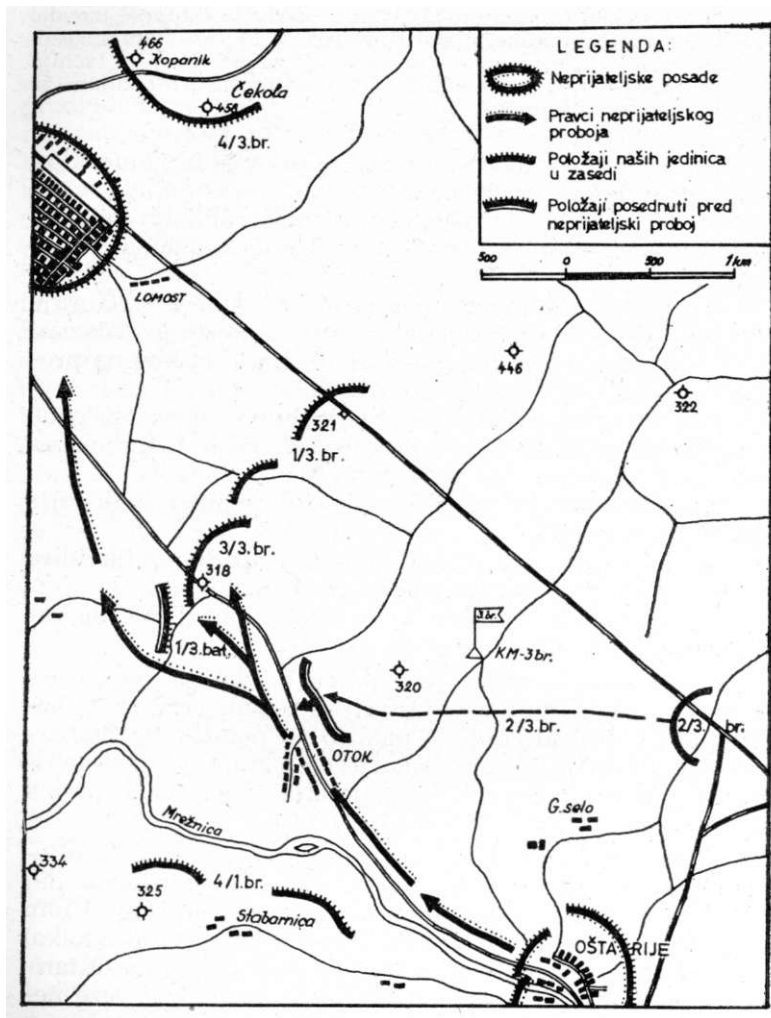
Plan napada: za napad na Oštarije jedinice 8. divizije dobile su zadatke:

— 1. brigada sa ojačanjima da napadne i likvidira ustaško-domobransku posadu u Oštarijama;

— 2. brigada, ojačana sa dva bataljona PPO, da zatvori pravac Karlovac — Oštarije;

— 3. brigada imala je zadatak da zatvori put i železničku prugu Ogulin — Oštarije i u sadejstvu sa 1. bataljonom 1. brigade koji se nalazio na položajima Stabar-nice kod Oštarija izoluje Oštarije od Ogulina, a u eventualnom pokušaju bekstva neprijatelja iz Oštarija prema Ogulinu da ga napadne i uništi.

Plan osiguranja 3. brigade bio je da sa 1. i 3. bataljonom posedne položaje kota 321, kota 318, uključno put Oštarije — Ogulin. 4. bataljon, ojačan minobacačem 81 mm da posedne položaje Kopaonik (k 466), kota 458 (Cokolka) kod Ogulina, sa zadatkom da, kad počne napad na Oštarije, izvrši demonstrativni napad na Ogulin i time veže neprijateljske jedinice za grad. 2. bataljon ostavljen je u brigadnoj rezervi. Pored ovoga štab brigade dobio je zadatak da za vreme borbe održava vezu sa 9. slovenačkom brigadom koja je u sklopu napada na Oštarije imala zadatak da vrši demonstrativni napad na Ogulin od pravca Sv. Petra. 2. bataljon je imao zadatak da u toku noći 10/11.

Raspored jedinica brigade na osiguranju kod Ogulina 11. januara 1944. godine.

januara poruši železničku prugu Oštarije — Ogulin, a 3. da minira put Oštarije — Ogulin.

Tok borbe. Noću 10/11. januara sve jedinice brigade posele su po planu predviđene položaje. 11. januara oko 7 časova ujutro 1. brigada otpočela je napad na Oštarije. Nakon petočasovne borbe neprijatelj vrši prodor u pravcu položaja 3. brigade sa ciljem da se probije u Ogulin u kome se nalaze jače ustaško-domobranske snage. Kad je štab 3. brigade bio obavješten da se neprijatelj probija iz Oštarija i da se povlači prema Ogulinu, upućen je 2. bataljon iz brigadne rezerve u pravcu s. Otoka sa zadatkom da preseče neprijatelju odstupnicu i u sadejstvu sa 1. i 3. bataljonom opkoli i uništi neprijatelja. Bataljon je stigao na vreme i poseo nove položaje. Kad je zauzeo položaje kod s. Otok došlo je do sukoba između njegovih četa i neprijatelja koji se povlačio. Oko sela Otok razvila se vrlo teška borba. Posle kraćeg vremena neprijatelj usmerava pokret od Galge (k. 318) prema seoskom putu koji vodi u Kućinić-Selo. Kako je ovo bio jedini slobodan prostor za izvlačenje iz obruča 3. brigade, ustaše nastoje da se što pre izvuku iz opasne zone. Međutim, štab 3. bataljona ubrzo je uočio ovaj nedostatak i jednu svoju četu iz rejona Galge prebacuje na taj pravac, zatvara tu još jedinu brešu i neprijatelj biva potpuno okružen. Ova četa 3. bataljona i 2. bataljon, koji je iz brigadne rezerve na vreme ubačen u borbu, kao i bataljon 1. brigade sa položaja na Stabarnici, odigrali su značajnu ulogu u kasnijem uništavanju neprijatelja na pravcu povlačenja prema Ogulinu.

Neprijatelj je u snažnim naletima, jurišima nastojao da pronade slabije otporne tačke u rasporedu jedinica 3. brigade, nastojeći dase po svaku cenu probije u Ogulin. Upućivani su pozivi domobranima i ustašama na predaju, ali ustaše, pa ni domobrani (kojih je bilo vrlo malo), nisu to prihvatile, već su još grčevitije navaljivale. Što je vreme više odmicalo borba je bivala sve teža i dramatičnija. U takvoj situaciji našao se i mlađi vodnik Miloš Vukotić, komandir voda u 3. bataljonu. U gužvi u koju je upao njegov vod nastala je teška borba, u toj borbi se nije pucalo, već se tuklo kundacima, noževima pa čak i pesnicama. Na Vukovića je iznenadno skočio jedan ustaški oficir, koji je pored sebe imao laki mitraljez. Između Vukovića i usta-

škog oficira nastalo je rvanje i obračun pesnicama. U jednom momentu Vuković se za trenutak oslobodio ustaše i uhvatio pušku koja je bila na zemlji i kundakom udario ustašu po glavi i tako mu zadao smrtonosni udarac.

Posle jednočasovne žestoke borbe neprijateljska kolona, jačine oko 150—200 ljudi, bila je likvidirana. U toku nekoliko juriša i borbi prsa u prsa svega oko pedesetak neprijateljskih vojnika probilo se kroz borbeni raspored brigade i pobeglo u Ogulin, a Oštarije i okolna mesta bila su oslobođena.

Neprijatelj iz Ogulina nije pokušao da pritekne u pomoć, jer su 4. bataljon 3. brigade i 9. slovenačka brigada u toku napada na Oštarije neprekidno vršili pritisak na Ogulin, pa je komanda garnizona bila prisiljena da preduzme stroge mere bezbednosti u gradu.

Neprijateljske jedinice iz Oštarija imale su 80 mrtvih, među kojima i 2 ustaška oficira. Zarobljeno je 150 domobrana. Jedinice 1. i 3. brigade zaplenile su: 6 mitraljeza, 2 laka mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 199 pušaka, 4 automata, 1 minobacač 45 mm, 150 ručnih bombi, oko 40.000 puščanih i puškomitraljeskih metaka, 1 putnički automobil, 1 motocikl i dosta druge opreme i vojničkog materijala.

Iako je borba između neprijateljskih jedinica i 3. brigade bila oštra, gubici u ljudstvu brigade bili su relativno mali i oni su iznosili dva mrtva, od kojih jedan komandir čete 3. bataljona Mane Miljković i 5 ranjenih, među njima je teže ranjen Svetozar Livada, omladinski rukovodilac 3. bataljona.

Borbe kod Tounja

Posle oslobođenja Oštarija, odlučeno je da 2. brigada i dva bataljona PPO i dalje ostanu na terenu s. Gornje i Donje Dubrave kod Generalskog Stola i da zatvaraju komunikaciju Karlovac — Oštarije. 3. brigada zadržata je u okolini Ogulina, a 1. je razmeštena u rejonu Oštarija. Ove jedinice bile su 12. i 13. januara na odmoru, a 14. januara bilo je predviđeno da izvrše napad na Ogulin. Međutim, do ovog napada nije došlo, iako su bile izvršene

sve pripreme jer je 392. legionarska divizija²¹ već 10. januara počela da se probija iz Karlovca u pravcu Ogulina. Naime, pošto je još početkom januara 8. divizija otpočela ofanzivne akcije na komunikaciji Karlovac — Ogulin, 9. januara održan je u Karlovcu sastanak između komandanta 392. divizije generala Mikla i komandanta zapovedništva 1. sektora domobranskog generala Tomaševića²². Na ovom sastanku razmotrena je situacija na komunikaciji Karlovac — Ogulin i Ogulin — Senj i potom je donet plan o zajedničkim dejstvima ustaških jedinica i 392. divizije radi ovladavanja ovim komunikacijama i daljnjih osiguravanja za nesmetan saobraćaj. Po ovom planu bilo je predviđeno da 847. grenadirski puk sa delovima pionirskog bataljona 392. divizije već 10. januara zaposedne i osigura prostoriju Karlovac — Duga Resa — Generalski Stol i da stvori uslove i prostor za razvoj i prodor 392. divizije i nekih ustaških jedinica prema Ogulinu. Početak akcije bio je predviđen za 13. januar. Dejstva od Karlovca prema Ogulinu bila su zaplanirana da se izvedu u dva pravca:

- prvi: Karlovac — Generalski Stol — s. Dubrave — Tounj — Oštarije,
- drugi: Generalski Stol — s. Gor. Dubrave — Ogulin.

13. januara 392. divizija krenula je sa koncentracijske prostorije u pravcu s. Gornje i Donje Dubrave, gde je naišla na žestok otpor jedinica 2. brigade i bataljona Plaščanskog partizanskog odreda. Štab 8. divizije uz saglasnost štaba 4. korpusa doneo je odluku da se noću 13/14. januara izvrši novi raspored 1. i 3. brigade i to:

1. brigada orijentisana je prema Ogulinu, s tim što je neke svoje bataljone iz s. Škradnika i Oštarija prebacila u s. Otok i u bližu okolinu Ogulina.

3. brigada je zauzela sledeći raspored: 2. bataljon, ojačan sa 2 oklopna automobila, poseo je položaje na Stanišić-brdu na putu s. Tounj — s. Dubrave, sa zadatkom da zatvori put Dubrave — Oštarije i ne dozvoli neprijatelju

²¹ 392. legion, divizija formirana je avgusta 1943. u Austriji. Starešinski sastav sačinjavali su Nemci i Austrijanci. 1. januara 1944. počelo je ukrcavanje i transport divizije iz Austrije u Hrvatsku.

²² Zarobljen na kraju rata i osuđen na smrt.

prodor prema Ostarijama. Ostala tri bataljona nalazila su se u pripravnosti u rejonu s. Tounj, spremni da se kad otpočne borba između 2. bataljona i neprijatelja kod Stanišić-brda, neopaženo provuku pored leve obale reke Mrežnice prema s. Donje Dubrave i da iznenadno napadnu levi bok neprijatelja. U to vreme 2. brigada trebalo je da izvrši manevar koji će joj omogućiti napad na neprijateljski desni bok. Manevrom jedinica 3. brigade bilo je zamišljeno da se neprijatelj pritisne uz železničku komunikaciju s. Gornje Dubrave — s. Donje Dubrave i da se tamo uništi. Ovaj plan divizije bio je zamišljen na proceni da su neprijateljske snage, koje nastupaju od Generalskog Stola, jačine oko 1.000 vojnika i da je njihova namera da se probiju samo jednim pravcem prema Oštarijama.

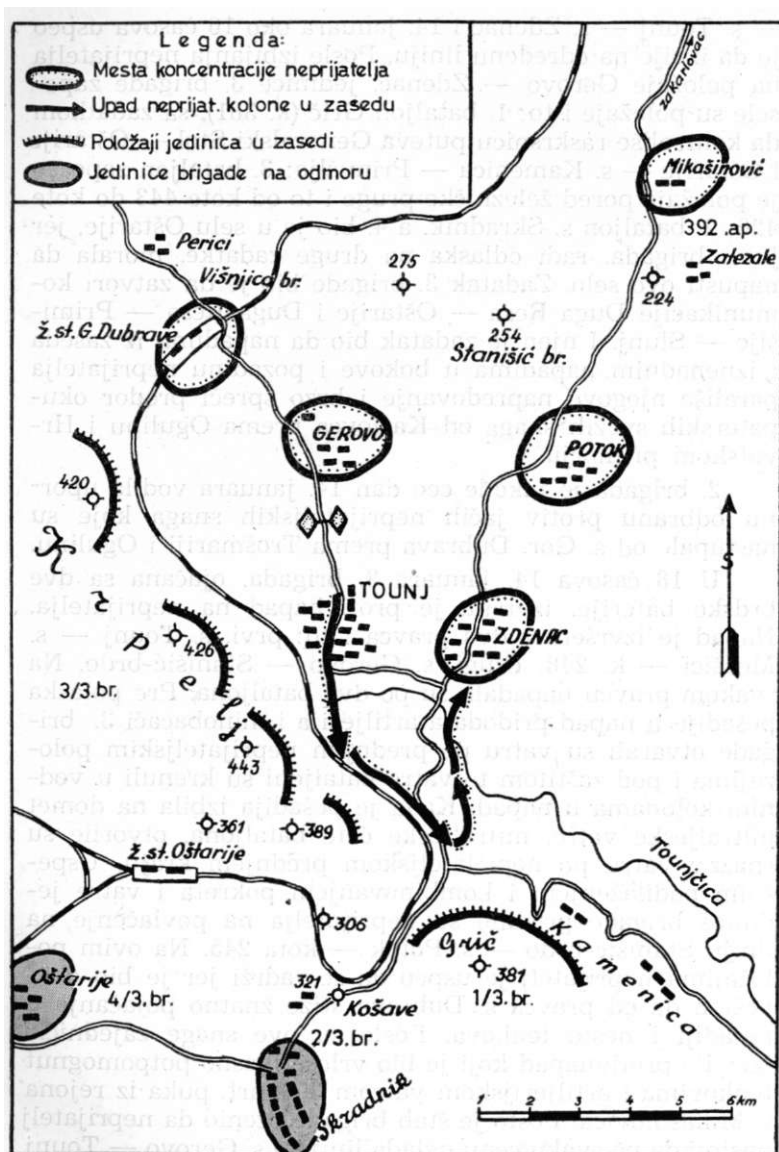
14. januara ujutro neprijatelj je krenuo iz s. Dubrava prema Stanišić-brdu. Oko 8 časova prednji izviđački delovi 392. divizije izbili su u podnožje Stanišić-brda i, pošto su osmotrili da su ovi položaji posедnuti od jedinica 2. bataljona, zastali su i detaljnije izvršili pripreme za napad. U prvom naletu učestvovalе su dve do tri čete pešadije, potpomognute artiljerijskom i minobacačkom vatrom, te podrškom šest jurišnih bombardera tipa „štuka". Ovaj napad bio je odbijen snažnom vatrom naših jedinica, ali ga je za kratko vreme neprijatelj ponovio, s tim što je pored postojećih snaga u borbu ubacio i 4—6 srednjih tenkova. Pošto je 2. bataljon imao naređenje da se održi po svaku cenu na Stanišić-brdu, njegove čete i ovoga puta pružile su žestok otpor. U ovom napadu razvila se vrlo dramatična borba. Neprijateljski tenkovi vrlo su uspešno potpomagali napad pešadije, ali snažnom i upornom našom odbranom tenkovi su vraćeni natrag. I treći neprijateljski juriš odbijen je pod sličnim okolnostima. Oko 9 časova ujutro, pošto je bataljon imao 3 mrtva i 5 ranjenih, po odobrenju štaba brigade njegove čete napustile su Stanišić-brdo i povukle se na nove položaje u rejonu s. Gerova kod Tounja.

U toku celog dana 3. brigada vodila je borbu sa jedinicama 392. divizije. Neprijatelj je u toku dana uveo u borbu još dva bataljana iz rezerve i delove 30. ustaškog bataljona, sa ciljem da što pre izbije na liniju s. Gerovo —

— s. Tounj — s. Zdenac i 14. januara oko 16 časova uspeo je da izbije na određenu liniju. Posle izbijanja neprijatelja na položaje Gerovo — Zdenac, jedinice 3. brigade zaposele su položaje i to: 1. bataljon Grič (k. 381), sa zadatkom da kontroliše raskrslu puteva Generalski Stol — Oštarije i Oštarije — s. Kamenica — Primišlje; 3. bataljon zaposeo je položaje pored železničke pruge i to od kote 443 do kote 420; 2. bataljon s. Skradnik, a 4. bio je u selu Oštarije, jer je 1. brigada, radi odlaska na druge zadatke, morala da napusti ovo selo. Zadatak 3. brigade bio je da zatvori komunikacije Duga Resa — Oštarije i Duga Resa — Primišlje — Slunj. I njen je zadatak bio da napadima iz zasada i iznenadnim napadima u bokove i pozadinu neprijatelja parališe njegovo napredovanje i brzo spreči prodor okupatorskih svežih snaga od Karlovca prema Ogulinu i Hrvatskom primorju.

2. brigada je takođe ceo dan 14. januara vodila upornu odbranu protiv jačih neprijateljskih snaga koje su nastupale od s. Gor. Dubrava prema Trošmariji i Ogulinu.

U 16 časova 14. januara 3. brigada, ojačana sa dve brdske baterije, izvršila je protivnapad na neprijatelja. Napad je izvršen iz dva pravca i to: prvi, s. Tounj — s. Meašići — k. 248; drugi, s. Gerovo — Stanišić-brdo. Na svakom pravcu napadala su po dva bataljona. Pre polaska pešadije u napad pridodata artiljerija i minobacači 3. brigade otvarali su vatru po prednjim neprijateljskim položajima i pod zaštitom te vatre bataljoni su krenuli u vodnim kolonama u napad. Kada je pešadija izbila na domet mitraljeske vatre, mitraljeske čete bataljona, otvorile su snažnu vatru po neprijateljskom prednjem kraju. Uspešnim podilaženjem i kombinovanjem pokreta i vatre jedinice brigade prisilile su neprijatelja na povlačenje na liniju Stanišić-brdo — s. Potok — k. 245. Na ovim položajima neprijatelj je uspeo da se zadrži jer je bio obavešten da od pravca s. Dubrava stiže znatno pojačanje u pešadiji i nešto tenkova. Posle su ove snage zajednički izvršile protivnapad koji je bio vrlo efikasno potpomognut tenkovima i artiljerijskom vatrom 392. art. puka iz rejonu s. Mikašinovića. Pošto je štab brigade ocenio da neprijatelj nastoji da po svaku cenu ovlada linijom s. Gerovo — Tounj — Zdenac, a da bi sačuvao živu silu od neprijateljskog

Raspored jedinica brigade u zasedi kod Tounja 16. januara 1944.

uništenja, štab brigade doneo je odluku da povuče 1. i 3. bataljon na položaje Grič — kota 443 — kota 420. 2. bataljon upućen je na kratak odmor u s. Skradnik, a 4. u Oštarije. Ovakvim rasporedom štab brigade želeo je da dobije dublji raspored bataljona u odbrani i na taj način obezbedi komunikaciju Tounj — Oštarije i Tounj — Primišlje i da je zadrži što duže pod svojom kontrolom.

U toku dana jedinice 392. leg. divizije imale su oko 15 mrtvih i preko 30 ranjenih, dok su jedinice 3. brigade imale 4 mrtva i 8 ranjenih.

U 8 časova 16. januara neprijatelj je preduzeo napad na položaje 3. brigade. Napad pešadije podržavao je artiljerijski puk pa je snažna artiljerijska vatra, u kakvoj se brigada odavno nije našla, negativno i psihički delovala na ljudstvo, naročito 3. bataljona, koji je najviše bio izložen tom artiljerijskom udaru. Za vreme artiljerijske vatre jedinice brigade ostale su na svojim položajima i za to vreme nije bilo skoro gubitaka, jer su čete bile rastresito razmeštene, a ljudstvo dobro ukopano u zemlju. Negde oko podne neprijateljska artiljerijska vatra je malaksala i tada je štab 3. bataljona, po naređenju štaba brigade, izvukao glavninu jedinica i povukao je za oko 200 metara unazad, dok je na položajima ostavljeno nekoliko isturenih osmatrača i 5 puškomitraljeza. Cilj ovog povlačenja bio je da se neprijatelj zavara i uvuče u klopku a i zbog obaveštenja koje je štab brigade dobio od štaba divizije da su se neke neprijateljske snage probile od s. Trošmarije u Ogulin, pa je postojala mogućnost da one zađu za leđa 3. bataljonu i dovedu u pitanje njegov dalji opstanak na položajima.

Oko 16 časova dve neprijateljske pešadijske čete prešle su reku Tounjčiču kod sela Tounja i krenule prema Oštarijama. Neprijatelj je osmatranjem primetio da su se jedinice 3. bataljona povukle sa položaja na kotama 443 i 420 i procenio da se cela brigada povukla prema selu Košare i s. Skradnik. Ove neprijateljske čete kretale su se u malim kolonama bez osiguranja. Kod raskrsnice puteva Tounj — Oštarije i Tounj — Primišlje ušle su u zasedu 1. bataljona i delova 3. bataljona. Štab 1. bataljona izdao je naređenje četama za otvaranje vatre. U isto vreme štab 3. bataljona ubacuje u borbu i svoju glavninu iz pozadine,

a ujedno iz s. Skradnika krenuo je načelnik štaba brigade sa dva oklopna automobila koji su u pravi čas stupili u borbu. Cim je počela borba između 1. bataljona i delova 392. divizije, jedinice 3. bataljona već su bile na položajima, a u to vreme i oklopni automobili stupili su u dejstvo. Neprijatelj je posle prvog vatrenog udara zauzeo grupne položaje oko samog puta i to je bio dobar cilj za naše oklopne automobile koji su mitraljeskom vatrom nanosili neprijatelju teške gubitke. Našavši se u takvoj situaciji, neprijatelj je u begu nastojao da se izvuče i da odstupi prema Tounju u čemu je delimično i uspeo. S obzirom na to što je neprijatelj počeo da beži 1. i 3. bataljon prelaze u gonjenje, međutim, neprijateljska artiljerija snažnom vatrom stvara jak vatreni zastor između i onemogućava dalje gonjenje. Tada je izdato naređenje da se bataljoni povuku na svoje položaje.

Neprijatelj je imao preko 50 mrtvih, među kojima i nekoliko podoficira²³. Zaplenjeno je: 6 minobacača 81 mm sa 54 mine, 1 daljinar za merenje, 5 pušaka, 3 automata, 2 pištolja, 20 pari vojničkih odela i izvesna količina drugog materijala i vojne opreme. U ovoj borbi jedinice 3. brigade imale su 3 mrtva i oko 30 ranjenih. Među teže ranjenim bio je zam. komesara 1. bataljona Slavko Jakšić.

Borbena dejstva na komunikaciji Oštarije — Brinje

U toku 16. januara posle podne jedna kolona, jačine jednog bataljona iz sastava 392. leg. divizije, i 30. ustaški bataljon probili su se od pravca Trošmarije u Ogulin, pa je štab divizije naredio 17. januara štabu 3. brigade da posedne položaje na liniji Radošević-Selo — s. Turkalji — s. Sabljaki i da na tom pravcu spreči prodor neprijatelju prema Plaškom, a ujedno i da ugrožava komunikaciju Oštarije — Brinje — Senj. Na ovim položajima brigada je ostala do 21. januara. U ovo vreme neprijateljske jedinice nisu preduzimale nikakve akcije prema 3. brigadi. Kako je štab brigade raspolagao podacima o skorim pokretima 392. divizije prema Hrvatskom primorju, to su njeni bataljoni noću 21/22. januara poseli nove položaje za odbranu

²⁵ Zbornik, t. 5, knj. 25, dok. br. 127, 625, 626.

i to: 2. Bataljon Srednja gora (k. 516) — Cerik, s tim što je jedna četa ovog bataljona držala položaje na Radošić-brdu (t. 606), 4. bataljon poseo je položaje Mudrić-glavica (k. 501) — Vajin vrh (k. 498). Zadatak 2. i 4. bataljona, koji su ojačani vodom brdskih topova i vodom minobacača 81 minobacačke čete brigade, bio je da zatvore komunikaciju Oštarije — Plaški.

3. bataljon poseo je položaje Klekinja (k. 504), s tim što je jedna četa ovog bataljona držala položaje na Trojvrhu. Ovaj bataljon imao je zadatak da zatvori i drugi pogodan pravac koji izvodi od Josipdola preko s. Cerovnika i Klekinje prema Plaškom. 1. bataljon nalazio se na položajima Kocelj, sa zadatkom da zatvori put Oštarije — Modruš — Brinje.

Oko 8 časova 22. januara neprijatelj je, jačine dva do tri bataljona, podržan tenkovima i artiljerijom, krenuo od Oštarija prema položajima 3. brigade. Po izbijanju u s. Munjavu neprijatelj je formirao dve napadne kolone i krenuo prvom, pravcem s. Cerovnik — brdo Klekinja, a drugom, koja je bila podržana sa četiri tenka pravcem Radošić-brdo i Radošević-Selo, dok su tenkovi i nešto pešadije išli putem Josipdol — s. Vojnovac — Plaški. Prema proceni štaba brigade cilj neprijateljskog napada bio je nasilno izviđanje zemljišta i položaja 3. brigade. Iz neprijateljske leve kolone koja se kretala putem Josipdol — Plaški, po prolasku kroz selo Munjavu, izdvojen je jedan deo snaga i krenuo prema Radošić-brdu, gde se nalazila jedna četa 2. bataljona. U podnožju brda došlo je do sukoba. Kako su položaji na Radošić-brdu bili izloženi vrlo jakoj neprijateljskoj artiljerijskoj vatri i pritisku jačeg neprijatelja, četa se nakon kraće borbe morala povući na desno krilo svog bataljona. Nakon zauzeća Radošić-brda legionari su nastavili pokret oko 10 časova, njegova pret-hodnica, jačine jedne ojačane čete, ušla je u selo Mišćevići. Pošto se neprijatelj sve više približavao položajima 4. bataljona, načelnik štaba brigade, koji se nalazio sa 2. i 4. bataljonom, naredio je da 2. bataljon izvrši bočni manevar od pravca Srednje gore, koristeći se pošumljenim zemljištem sa ciljem da iznenadno izbiје na levi bok neprijatelja i da izvrši juriš na Radošić-brdo i s. Mišćevići. Za vreme pokreta ovog bataljona, 4. bataljon je imao zadatak da mitra-

ljeskom i minobacačkom vatrom zadrži neprijatelja na istom položaju sve dok ne otpočne juriš 2. bataljona. Na početku ovog juriša dve čete 4. bataljona sa položaja Vajin vrh takođe je trebalo da krenu u napad na neprijateljsku prethodnicu, koja se nalazila u rejonu Miščevića. Plan za napad bio je realan i sve su ga se jedinice strogo pridržavale. Bočni napad jedinica 2. bataljona bio je vrlo dobro izveden i legionari su ovim napadom bili dovedeni u vrlo tešku situaciju. Cim je počeo napad 2. bataljona, artiljerija i minobacači iz rejona Mudrić-glavice preneli su vatru na neprijateljsku kolonu i oklopna vozila koja su se kretala putem Josipdol — Vojnovac. Ovo prenošenje vatre našeg težeg naoružanja na neprijateljsku glavninu imalo je velikog značaja i upravo je to odlučilo borbu. Pošto neprijateljska glavnina nije bila u stanju da vrši manevre jer je iznenadnom artiljerijskom i minobacačkom vatrom bila izložena gubicima, to su 2. i 4. bataljon imali mogućnosti da se za vrlo kratko vreme obračunaju sa neprijateljskom prethodnicom, koja se našla opkoljena u s. Miščevići. To je uticalo da je kod neprijateljskog ljudstva zavladała panika i želja da se čim pre probiju prema s. Munjavi. U toj situaciji neprijateljska glavnina, koja se nalazila ispod Radošić-brda i od pravca Oštarija, otvara jaku artiljerijsku vatru po jedinicama 2. i 4. bataljona, te privremeno neprijatelj uspeva da zadrži nalete naših bataljona, što neprijatelj iz rejona Miščevići koristi za bekstvo prema Josipdolu.

Naglo povlačenje legionarske prethodnice izgleda da je stvorilo zabunu kod neprijateljskih jedinica na celom frontu, pa je to dovelo do brzog legionarskog povlačenja u polazne rejone. To je bio i kraj ove borbe.

U borbi 22. januara neprijatelj je imao 19 mrtvih, 25 ranjenih i dva zarobljena legionara. Naš 2. i 4. bataljon zaplenili su 1 minobacač 81 mm, 3 puškomitraljeza, 2 poluautomatske puške, 2 tromblonske puške, 6 pari vojničkih odela, oko 2.000 metaka 7,9 mm i nešto druge opreme i vojničkog materijala. 3. brigada imala je 3 ranjena borca.

Neprijatelj je, jačine jednog ojačanog peš. puka i podržan artiljerijom, krenuo 23. januara rano ujutro iz Josipdola i Oštarija u dve kolone: desna, od Josipdola putem s. Modruš i dalje prema Brinju, i, leva, od Josipdola prema s. Cerovniku i Klekinji. U toku dana neprijatelj nije poku-

*Pridodata artiljerija u dejstvu za vreme akcije brigade 22. janu-
ara 1944. u rejonu s. Vojnovca kod Plaškog*

šavao da se probije prema Plaškom jer je prethodnog dana na ovom pravcu doživeo neuspeh, pa je procenio da je ovaj pravac nepogodan za ulazak u Plaški. Cilj neprijateljskog pokreta bio je da se desnom kolonom probije prema Hrvatskom primorju i tako ovlada ovom komunikacijom, dok je zadatak leve kolone bio da potisne jedinice brigade sa položaja Klekinja i Trojvrh i da te položaje zaposedne kako bi osigurao bok glavnine i eventualne napade jedinica NOV i POJ na komunikaciju Oštarije — Brinje.

Ova kolona, koja se kretala prema selu Cerovniku, bila je podržana jakom haubičkom vatrom i vatrom minobacača. Pod zaštitom ove vatre i uz podršku tenkova neprijatelj je uspeo da potisne jednu četu 1. bataljona koja se nalazila u tom selu. U Cerovniku, neprijatelj je izvršio pregrupaciju snaga i potom krenuo u pravcu brda zvano Klekinja, gde su se nalazili položaji 1. bataljona. Borba za Klekinju trajala je skoro dva časa i tek negde oko podne legionari su uspeali da zauzmu brdo, a 1. bataljon se povu-

kao na Trojvrh. Borba za Klekinju bila je vrlo žestoka. Celo brdo u toku borbe bilo je izloženo efikasnoj artiljerijskoj i minobacačkoj vatri. Od dima koji su stvarale eksplozije nije se skoro ništa videlo. Pod zaštitom te snažne vatre neprijatelj je izvršio tri uzastopna juriša na Klekinju. Zahvaljujući dobro organizovanoj odbrani 1. bataljona i upornosti boraca i starešina položaji su svaki put ostajali u rukama bataljona. Tek u četvrtom jurišu u kome je 1. bataljon imao osetne gubitke gde je teško ranjen i zamenik komandanta bataljona Simo Zatezalo Skerić, neprijatelju je pošlo za rukom da zauzme Klekinju. U ovoj borbi posebno se istakao mitraljezac Dušan Mrkalj.

Pošto je neprijatelj ovladao položajima 1. bataljona na Klekinji, jedan deo kolone, jačine oko 500 vojnika, krenuo je preko s. Sabljaka prema s. Modruši. Na koti 500 zapadno od s. Sabljaka, neprijatelja su sačekale dve čete 3. bataljona i iznenadnom vatrom nanele mu gubitke. Kad je otpočela borba između 3. bataljona i neprijatelja oko k. 500, njegova desnokrila kolona, koja je već tada izbila u Modruš, hitno je uputila dve ojačane čete prema ovoj koti radi pomoći svojim jedinicama koje su bile napadnute od 3. bataljona. Brza neprijateljska intervencija od pravca Modruša onemogućila je jedinice 3. bataljona da nanesu još veći poraz legionarima.

Legionari i ustaše su iz Oštarija i Josipdola krenuli 24. januara u pravcu s. Cerovnika i Klekinje. Druga kolona je u isto vreme krenula iz s. Modruša takođe prema Klekinji na kojoj se ponovo nalazio 1. bataljon. Pod zaštitom vatre i guste magle neprijatelj je uspeo da ovlada položajima bataljona na Klekinji pa je bataljon morao da odstupi na Trojvrh. Kad je neprijatelj izbio na Klekinju, jedna motorizovana kolona sastava pet kamiona, dva tenka i tri oklopna automobila krenula je putem prema Plaškom. Ovu kolonu kod Radošić-brda sačekao je 2. bataljon, napao je i posle kraće borbe neprijatelj je bio prisiljen da se povuče u Josipdol. Prilikom povlačenja jedan oklopni automobil bio je pogođen i oštećen protivtenkovskom granatom.

Oko 15 časova jedna legionarska kolona, sastava dve do tri ojačane pešadijske čete, uspeła je da se od pravca sela Prodanovića neopaženo privuče Trojvrhu na kome se nalazio 1. bataljon i da iznenadi njegove jedinice. Zahva-

ljujući tome neprijatelj je uspeo da zauzme prednji kraj odbrane na Trojvrhu. Stab divizije je odmah uputio 1. bataljon 1. brigade prema Trojvrhu koji je u sadejstvu sa 1. bataljonom 3. brigade izvršio protivnapad na Trojvrh. Nakon nekoliko uzastopnih juriša sa jedne i druge strane, našim bataljonima je pošlo za rukom da neprijatelja proteraju sa Trojvrha i daljom borbom očiste čitav teren sve do Klekinje i s. Modruša. Bataljoni su pokušali da zauzmu i Klekinju, ali taj napad nije uspeo zato što su legionari, pored pešadije na Klekinju, imali ukopanih desetak tenkova i oklopnih automobila.

U ovoj borbi 24. januara neprijatelj je prema našim procenama imao 28 mrtvih i 65 ranjenih. Zaplenjene su 3 puške, oko 1.000 metaka 7,9 mm i 4 para vojničkih odeli.

Ujutro 25. januara neprijatelj je, jačine jedne do dve čete, krenuo iz s. Sabljaka prema zaseoku Boce, koje je severno od sela Vukasa, gde se nalazila jedna četa 3. bataljona. Komandir naše čete dozvolio je da se neprijatelj spusti ka mostu na rečici Vrnjiki, a potom je naredio da se otvori vatra. Ovom prilikom neprijatelj je imao 11 mrtvih i nešto više ranjenih. Odmah posle toga legionari su uz podršku jake art. vatre izvršili snažan pritisak na položaje 3. bataljona od pravca s. Cubra. Neprijateljski napad bio je dobro izveden, pa je 3. bataljon prisiljen da se povuče jugozapadno od sela Vukasa.

Istog dana, u li časova štab 3. brigade doneo je odluku da 3. bataljon, podržan sa dva oklopna automobila i jednim tenkom od 3,5 tone, izvrši protivnapad i da odbaci legione-iz zaseoka Boce i ponovo zauzme prvobitne položaje. Za vreme ovog protivnapada nije bilo dovoljno sadejstva između pešadije i oklopnih vozila pa je naša pešadija na brisanom prostoru bila napadnuta jakom neprijateljskom vatrom i zaustavljena. Oklopna vozila koja su se kretala ispred pešadije nisu pružila dovoljnu vatrenu podršku, jer su se vozila isuviše odvojila od pešadije, što je neprijatelj iskoristio i izvršio napad na oklopna vozila, koja su se povukla prema četama 3. bataljona. Za vreme ovog povlačenja, kada je tenk prolazio kroz jedan usek, sa brda je bio obasut ustaškim ručnim bombama i pt-bombama od kojih je tanketa zapaljena i uništena. Mada protivnapad 3. bataljona nije uspeo, neprijatelj nije pokušao da se dalje

probije prema selu Kuniću. U sumrak ustaše i legionari napustili su zaselak Boce i povukli se prema s. Sabljacima i Klekinji gde su zanoćili.

Ujutro 27. januara neprijatelj je sa Trojvrha i Radošić-brda krenuo prema položajima 1. brigade i savladavši naš jači otpor uspeo je da zauzme Mudrić-glavicu i Vrhovac. Potom su njegove dve kolone krenule oko 10 časova iz Sabljaka i Klekinje: jedna kolona nadirala je dolinom r. Vrnjike, a druga u pravcu s. Boca. Obe ove kolone bile su napadnute od četa 2. i 4. bataljona 3. brigade. Prvi neprijateljski pokušaji da odbaci ove bataljone prema šumi Kapeli ili Plaškom bili su odbijeni, ali legionari i ustaše nakon pristigle pomoći u ljudstvu i tehnicu ponovo su krenuli u napad. Opet je došlo do žestoke borbe, koja je trajala sve do 15 časova i tada su se 2. i 4. bataljon povukli u Kapelu. Za vreme borbi između 4. bataljona i neprijatelja na Bočinom brdu, jedinice bataljona imale su nekoliko mrtvih, među kojima i zamenika političkog komesara čete Miloša Milašinovića.

U toku dana neprijatelj je izbio prednjim delovima na liniju s. Grkovići — Vrhovac. Njegova glavnina nalazila se u dubini njegovog rasporeda na prostoru: Mudrić-glavica, Trojvrh, Klekinja, s. Sabljaka, s. Modruš, Radošić-brdo, s. Munjava, s. Josipdol, s. Cerovnik, ne računajući njegove snage koje su se nalazile kao stalne posade u Oštarijama i Ogulinu, kao i duž komunikacije Oštarije — Karlovac. U toku noći 27/28. januara 1. brigada posela je položaje s. Vukelići — s. Kosanovići, a 3. brigada: 3. bataljon zaposeo je Plaški, 1. bataljon bio je razmešten na odmoru u zaseocima Zebići, Jovetići i Vukelići, jugozapadno od Plaškog, i 2. bataljon prebačen je na položaje Kosanjka (k. 584), sa zadatkom da prihvati 1. i 3. bataljon ukoliko bi oni bili prisiljeni da odstupe iz rejona Plaškog prema Plaščanskoj glavi. Obzirom na to što je 4. bataljon u toku noći zalutao i nije se do početka novog rasporeda brigade javio štabu brigade, nije ni bio uzet u kombinaciju, već je bio predviđen da se ostavi u brigadnoj rezervi.

Iako je brigada u vremenu od 16. do 28. januara uglavnom odstupila od Tounja i Košara pa do Plaškog, ona je 847. grenadirskom puku i ustaškim jedinicama, koje su bile pridodate 392. diviziji, nanela ozbiljne gubitke.

Neprijatelj je u ovom vremenskom periodu imao 128 mrtvih, 176 ranjenih i dva zarobljena²⁴. Zaplenjeno je: 1 minobacač 81 mm sa 54 mine, 3 puškomitraljeza, 11 pušaka, 2 poluautomatske puške, 2 tromblonske puške sa 20 tromblonskih bombi, 3 automata, preko 3.000 puščanih i puškomitraljeskih metaka, 2 pištolja, 1 daljinar, 3 km poljskog telefonskog kabla i 8 pari vojničkih odeli. Oštećen je 1 oklopni automobil.

Naši gubici bili su 8 mrtvih i 25 ranjenih. Uništen je 1 tenk od 3,5 tone.

Odbrana Plašćanske doline

Pošto je neprijatelj u vremenu od 13. do 28. januara ovladao komunikacijom Karlovac — Oštarije — Senj, jedinice 392. divizije u sadejstvu sa nekim ustaškim i domobranskim jedinicama uspostavile su posade duž puta i ž. pruge Karlovac — Oštarije, a posebno su utvrđeni rejon na Mudrić-glavici, u s. Vojnovcu, Trojvrhu, Modrušu i dalje kroz Kapelu zbog obezbeđenja komunikacije koja vodi od Josipdola kroz Kapelu prema s. Jezeranima i dalje ka Hrvatskom primorju.

Da bi se neprijatelj održao u utvrđenim rejonima, on je 28. januara do početka marta stalnim akcijama od Oštarija i Josipdola nastojao da zaposedne Plašćansku dolinu kako bi bolje obezbedio komunikaciju prema Primorju i Dalmaciji. U ovom periodu brigada je čitavo vreme vodila odbrambene borbe u rejonu Plaškog, sela Primišlja i Tobolića, sa zadatkom da ne dozvoli neprijatelju da okupira Plašćansku dolinu i tako osigura ne samo slobodnu teritoriju već i da Plašćanska dolina posluži jedinicama NOV i POH kao baza sa koje bi se vršili stalni napadi na neprijateljske posade duž komunikacije Duga Resa — Oštarije — Hrvatsko primorje.

Raspored bataljona brigade 1. februara bio je: 3. bataljon nalazio se na položajima kote 441, oko 500 m severno od s. Vukasi i u rejonu k. 439 severno od s. Boce, sa zadatkom da održava kontakt sa neprijateljem u Sabljacima i Klekinji. 1. bataljon nalazio se u zaseoku Zebići i Vuke-

²⁴ Zbornik, t. 5, knj. 23, dok. br. 134, str. 590—596.

lići, te ulevo do brda Kosanjak. 2. bataljon bio je u brigadnoj rezervi u s. Vera, a 4. takođe u brigadnoj rezervi u selu Kosanovići.

U 8 časova neprijateljska artiljerija počela je da tuče položaje 1. brigade, a oko 9.20 časova došlo je do oštih borbi između neprijatelja i jedinica 1. brigade. Posle jednočasovne borbe bataljon 1. brigade, koji se nalazio na položajima Vrhovca, morao je pod dejstvom jačih neprijateljskih snaga da napusti položaje i da odstupi prema s. Plavča. Slična situacija bila je i kod drugih bataljona, pa je oko 12 časova brigada zauzela sledeće nove položaje: Plaša (k. 484) — Lisac — severozapadne padine Janja-gore.

Oko 13 časova neprijateljska kolona, jačine oko dve čete legionara, krenula je iz s. Sabljaka, prešla most na Vrnjiki i nastavila dalje u s. Boce sa zadatkom da pritiškuje jedinice 3. brigade. U isto vreme druga ustaška kolona, jačine dve do tri čete iz 33. ustaškog bataljona, pod komandom Brace Tomljenovića, nastupala je kroz Kapelu, sa zadatkom da iznenadno izbiје u bok i pozadinu 3. brigade i tako stvori povoljne uslove za upad u Plaški. Ovaj neprijateljski plan potpuno je uspeo, zahvaljujući nebudnosti štaba 3. brigade i vešto izvedenoj akciji 33. ustaškog bataljona. Dok je 3. bataljon uporno nastojao da zadrži položaje u rejonu s. Vukasi i dok je cela pažnja štaba brigade bila koncentrisana na praćenje situacije u rejonu s. Boca i Vukasa, kao i na sektoru 1. brigade, gde je neprijatelj takođe bočnim manevrima ugrožavao bokove brigade i prisiljavao ih na povlačenje, dotle su ustaše neprimetno nastupale kroz Kapelu i u 14 časova našle se na istočnim padinama kote 584. U zaseoku Zebići, Jovetići i Vukelići nalazio se 1. bataljon 3. brigade, koji nije imao nikakvo osiguranje prema Kapeli. Kada su ustaše bile na oko 300 m od 1. bataljona slučajno je u Zebiće navratio načelnik štaba brigade i uočio nailazak neprijatelja. Odmah je dat znak za uzbunu i pokret prema s. Veri i Plaškoj glavi (k. 794). U ovoj situaciji ništa bolje nije se moglo preduzeti, jer se neprijatelj nalazio na bliskom odstojanju i na položajima koji su dominirali zaseokom Zebići i Vukelići. Uzbuna je potpuno uspela i jedinice su u neobično kratkom roku i u najvećem redu izašle iz sela i povukle se na položaje Plaška glava. Kada su se čete već bile

izvukle iz sela i udaljile se od neprijatelja na oko 1.000 m, ustaše su sa visova iznad zaseoka Zebića otvorili snažnu pešadijsku i minobacačku vatru po jedinicama 1. bataljona koji se trenutno povlačio.

Napuštanjem položaja od strane 1. bataljona, neprijatelju je otvoren nesmetan ulaz u Plaški. Za to vreme u Plaškom se nalazio jedan vod 3. bataljona ojačan sa dva oklopna automobila. Videći da neprijatelj nemilosrdno hara, pali i uništava, komandir voda odlučio je da u sadejstvu sa oklopnim automobilima napadne neprijatelja. Iako napad nije bio posve efikasan, njegova iznenadna pojava i udar po neprijateljskoj glavnini stvorili su kod ustaša paniku koja je uticala da se povuku iz Plaškog u pravcu Ogulina. Za vreme dok su ustaše ulazile u Plaški, neprijateljska kolona, koja je nadirala od s. Sabljaka, još energičnije je vršila pritisak na položaje 3. bataljona kod s. Vukasa, pa je bataljon nakon jednočasovne borbe morao da odstupi u Kapelu.

Posle ove situacije oko Plaškog, štab divizije je naredio štabu 3. brigade da odmah uputi 4. bataljon, tada se nalazio u selu Kosanovići, prema šumi Kneji sa zadatkom da na položajima Kneje sačeka neprijatelja koji je nastupao preko Sekulić-poljane na Kneju i da ga po svaku cenu vrati natrag na njegove polazne položaje. Isto tako štab divizije je naredio da 2. bataljon, koji se nalazio u brigadnoj rezervi u s. Veri, posedne Plaški. Ako 17.30 časova neprijatelj se počeo povlačiti na čitavom frontu. Preduzeto je gonjenje kako od strane 3. tako i od 1. brigade, no kako je u to vreme već bio mrak gonjenje nije bilo efikasno, a pored toga i same jedinice su bile već veoma umorne.

U toku dana Nemci, legionari i ustaše zapalili su u Plaščanskoj dolini preko sto zgrada. Da ih energičnim dejstvima nisu sprečile jedinice 1. i 3. brigade oni bi, verovatno, popalili sva sela i tako ostavili narod Plaščanske doline bez krova nad glavom u najvećoj zimi i hladnoći.

Karakteristično je da je u ovoj borbi neprijatelj uglavnom izvodio bočne napade i napade u pozadinu naših jedinica, što je ranije bio redi slučaj. Uz to ustaše i legionari nastupali su u više manjih napadnih kolona, što je stvaralo zabunu kod jedinica i u štabovima brigada i bataljona. U toku borbe došlo se do zaključka da bi za uspešno pari-

ranje ovakvoj neprijateljskoj taktici bilo nužno da su naše jedinice bile pokretljivije, a starešine inicijativnije i odlučnije i da se odluke štabova i pojedinih starešina brže donosile.

Početkom februara na prostoriji: Ogulin — Josipdol — Trojvrh — s. Vojnovac neprijatelj je imao 846. grenadirski puk bez 1. bataljona, 3. bataljon 847. puka 392. legionarske divizije, 33. ustaški bataljon i 2. četu pt-bataljona. Pored ovih jedinica na ovom prostoru nalazile su se još neke domobranske jedinice iz sastava posada u Ogulinu i Oštarijama i samostalne jedinice 392. divizije. Zadatak ovih jedinica bio je obezbeđenje komunikacije Duga Resa — Oštarije — Senj kao i ofanzivna dejstva prema slobodnoj teritoriji Plašćanske doline i Korduna.

Zadatak 2. i 3. brigade 8. divizije bio je da zatvore pravce: s. Kamenica — s. Tobolić; s. Skradnik — s. Tobolić; s. Josipdol — Plaški i Josipdol — s. Kunić — Plaški i da ne dozvole neprijatelju da pljačka, pali i mobiliše sposobne ljude za rad u Nemačku.

Delovi 3. bataljona 846. puka, 1. bataljona 847. puka i delovi 19. ustaškog bataljona došli su 4. februara od Brinja i Jezerana u s. Dabar. Pošto nije bilo bliže jedinice NOV Hrvatske, koja bi mogla proterati neprijatelja iz Dabra, štab 8. divizije naredio je štabu 3. brigade da u toku noći 4/5. februara uputi dva bataljona prema Dabru, koji će u sadejstvu sa dva bataljona 13. divizije napasti neprijatelja u Dabru.

Za izvršenje ovog zadatka štab 3. brigade odredio je 1. i 2. bataljon. 5. februara u 7 časova oba bataljona stigla su u neposrednu blizinu Dabra i odmah su pokušala da uspostave vezu sa bataljonima 13. divizije, koji, verovatno, zbog velikog snega, nisu uspjeli doći na cilj. Pošto nisu našli bataljone 13. divizije, štabovi 1. i 2. bataljona 3. brigade odlučili su da sami izvrše napad na Dabar, pa je održan kratak sastanak između komandanata bataljona na kome je razrađen plan akcije. Plan je bio vrlo jednostavan: da se opkoli mesto, a potom počne stezanje obruča, te blokadom i jačim pritiskom prisili neprijatelj na povlačenje. Neki značajniji uspeh nije se mogao očekivati zbog daleko brojnijeg neprijatelja u Dabru, kao i zbog velikog snega, što je više konveniralo braniocu nego napadaču.

U 7.45 časova ujutro čete 1. i 2. bataljona izvršile su opkoljavanje Dabra a potom počele da stežu obruč. Nešto kasnije neprijatelj je uočio raspored naših jedinica i otvorio jaku vatru iz minobacača i automatskog naoružanja, pa je privremeno zaustavljen naš pokret. Oko 9 časova ujutro primećena je neprijateljska kolona, jačine oko 150 vojnika, koja je krenula iz Dabra prema selu Sitnik, a odmah zatim izvršila i napad na položaje 1. bataljona. Neprijatelj je u nekoliko navrata pokušao da zbací bataljon sa njegovih položaja. Međutim, bataljon je upornom odbranom i dobro planiranom i efikasnom vatrom odbio neprijateljske napade. Dok je 1. bataljon vodio borbu oko s. Sitnika, 2. bataljon je vodio borbu na položajima brda Kujače (k. 786) protiv dve čete legionara koje su pokušavale da odbace bataljon od Dabra.

U 15 časova spustila se gusta magla i počeo je da pada još gušći sneg. To je neprijatelj iskoristio i otpočeo sa povlačenjem iz Dabra u Brinje i Jezerane. Naše jedinice izgubile su kontakt sa neprijateljem i on je uspeo da se neometano povuče.

U ovoj borbi oko Dabra 1. i 2. bataljon imali su 3 ranjena među kojima Mile Miličević, zamenik političkog komesara čete. Neprijatelj je prema izveštajima štabova bataljona imao oko 30 ljudi izbačenih iz stroja. Oslobođenjem Dabra bile su završene borbe za odbranu Plaščanske doline.

Mada su u navedenom vremenskom periodu došle do izražaja mnoge slabosti (prihvatanje frontalnih borbi, slabe mere obezbeđenja i slično), ipak su jedinice brigade izvršile glavni deo zadatka. One su u skoro svakodnevnom borbama, po snegu, buri i sa vrlo slabom odećom i obućom izdržale jake neprijateljske napade i hladnoću, nisu dozvolile da neprijatelj zauzme Plaški i da se u njemu održi. Za ovaj uspeh treba, pre svega, zahvaliti izdržljivosti naših boraca i njihovoj visokoj svesti u izvršavanju dobijenih zadataka.

Na teritoriji Tobolića i Plaškog

U vremenu od 10. februara do početka marta neprijateljska aktivnost bila je neznatna. To stanje štab brigade je iskoristio za sređivanje jedinica, izvođenje vojno-politi-

tičke nastave i održavanje partijskih konferencija KPJ u četama i bataljonima radi izbora delegata za 1. partijsku divizijsku konferenciju, koja je održana 23. i 24. februara 1944. u Slunju.

Na divizijskoj partijskoj konferenciji prisustvovalo je 250 delegata od kojih oko 70 iz 3. brigade. Sem delegata, na konferenciji su prisustvovali kao gosti: dva predstavnika CK KPH, Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, predstavnici štaba 4. korpusa, OK KPH Karlovac i gosti iz 7. i 34. divizije.

Noću 3/4. marta 8. divizija, bez 3. plaščanske brigade, prebacila se sa Korduna na levu obalu reke Kupe i u toku noći 4/5. marta izvršila napad na Zdenčinu na železničkoj pruzi Karlovac — Zagreb u kome je bilo oko dvesta neprijateljskih vojnika. Dok su jedinice divizije vršile ovu akciju, 3. brigada, ojačana sa dva bataljona Plaščanskog partizanskog odreda, nalazila se u širem rejonu Plaškog. Neprijatelj je preko obaveštajne službe na vreme otkrio odlazak ostalih jedinica 8. divizije, pa je odlučio da to iskoristi i potpuno odbaci 3. brigadu iz Plaškog pa čak i iz Plaščanske doline. Za izvršenje ovog plana neprijatelj je angažovao 846. grenadirski puk 392. legionarske divizije bez 3. bataljona pod komandom komandanta puka potpukovnika Sirmbranda, te 33. ustaški bataljon pod komandom ustaškog potpukovnika zloglasnog Brace Tomljenovića i neke delove 1. rez. puka. Planom je bilo predviđeno da 1. bataljon 846. puka 4. marta krene iz rejona Oštarija prema Toboliću i od s. Tobolića 5. marta da se probije prema šumi Kneji i dalje u pravcu Plaškog. Njegov zadatak bio je da iznenadnom pojavom u Toboliću skrene pažnju štabu brigade na taj pravac i da se naše jedinice tamo angažuju. Ostatak 846. puka, sa 33. ustaškim bataljonom i delovima 1. rez. puka da u isto vreme iznenadnim upadom u Plaščansku dolinu zauzmu Plaški i ostala okolna mesta.

Stab 3. brigade bio je obavešten o pokretima neprijatelja prema Toboliću, ali je isto tako očekivao i prodor legionara i ustaša i prema Plaškom. Zato je odlučeno da dva bataljona Plaščanskog partizanskog odreda ostanu na obezbeđenju Plaškog, da zatvore pravac Oštarije — s. Vojnovac — Plaški, a cela brigada da se prebaci u rejon

Tobolića. Osnovna ideja bila je briga da prvo napadne i razbije neprijatelja kod Tobolića, a potom da se prebaci u Plaščansku dolinu i napadne ga ukoliko bi se on probio na ovu teritoriju.

Noću 4/5. marta brigada je, gazeći visok sneg, stigla u rejon Tobolića, gde je stupila u kontakt sa delovima jednog bataljona PPO. Prema primljenim podacima jačina neprijatelja u Toboliću iznosila je oko 1.000 ljudi. Glavnina legionarskih jedinica i komandno mesto bili su u selu. Ostale jedinice nalazile su se na položajima s. Milkovići oko 1,5 km južno od mosta na reci Mrežnici, na brdu Drenovici (k. 570), Kamenitom vrhu (k. 437) i brdu s. Crkva. Na osnovu ovih podataka štab brigade izdao je usmenu zapovest za napad. Prema toj zapovesti zadatak bataljona bio je:

- 4. bataljon napada na neprijateljske položaje na brdu Drenovica. Desnim krilom sadejstvuje sa 1. bataljonom u napadu na neprijateljske predstražarske položaje u rejonu s. Sekulića i na Kameniti vrh;

- 1. bataljon napada na položaje na Kamenitom vrhu, brdu s. Crkva i Gromića-glavi;

- 3. bataljon napada i likvidira neprijatelja u s. Toboliću, s tim da glavni pravac bude usmeren seoskim putem koji vodi od kote 340 prema crkvi kod raskrsnice puteva u centru sela;

- 2. bataljon da se iz rejona zaseoka Čiče prebaci preko mosta na r. Mrežnici i da izvrši napad na neprijatelja u s. Milkovići, a po uspešno završenom zadatku tu ostaje kao brigadna rezerva;

- prateća četa brigade poseda položaje u rejonu Korita južno od Tobolića sa zadatkom da minobacačkom vatrom potpomaže jedinice 1. i 3. bataljona u likvidaciji neprijateljskih otpornih tačaka.

Ujutro 5. marta svi bataljoni krenuli su na zadatke. 2. bataljon kod zaseoka Čiče bio je obasut neprijateljskom vatrom iz automatskog naoružanja. Tada štab bataljona zaustavlja čete i odlučuje se da 1. četa, pod komandom Steve Vučkovića, izvrši napad na isturene neprijateljske položaje oko mosta na Mrežnici. Po proterivanju neprijatelja, preći bataljonom na levu obalu Mrežnice i izvršiti napad na neprijateljske položaje kod s. Milkovića. Ova

s. Milkovići i zahtevao da mu se pošalju pojačanja u pt-oruđima i minobacačima. Pošto je prateća četa već bila angažovana kod 1. i 3. bataljona, štab brigade je naredio štabu 2. bataljona da se sa jedinicama povuče na položaje zaselak Čiče — k. 267, gde će ostati do daljeg naređenja. Delovi 1. bataljona u prvom naletu razbili su neprijateljska predstražarska odeljenja na brdu s. Crkva. Neprijatelj se povukao na kotu 385 i na Kameniti vrh i tako ojačao ove položaje. 2. četa 1. bataljona, koja je napadala na Kameniti vrh, zaustavljena je vrlo jakim vatrom i primorana da se povuče na polazne položaje. Delovi 3. bataljona u početku napada uspeali su da zauzmu legionarske predstražarske položaje južno od s. Tobolića i da upadnu u prve kuće u selu, i tu su zaustavljeni jakim protivnapadima. Ostali delovi bataljona, koji su napadali putem od Plaškog prema raskrsnici puteva u selu, nisu uspeali da uđu u selo, jer su ih neprijateljske udarne grupe na juriš odbile. Jedinice 4. bataljona za vreme pokreta od polaznih položaja bile su napadnute od jedne ojačane čete legionara. Bataljon je za trenutak zaustavljen i, nakon kratke borbe, bio je odbačen na severne padine M. Humca (k. 547). Očigledno da brigada u ovom prvom napadu nije postigla željeni uspeh. Duboki sneg, hladno vreme i solidni zakloni zaustavili su i donekle paralisali naša dejstva. Posle ovoga brigada je vršila vatreni pritisak na neprijatelja, radi čega je neprijateljska četa još u toku dana napustila položaje na Kamenitom vrhu i posela položaje u s. Sekulići. Tako je organizovana kružna odbrana na liniji: Tobolić — Gromića glavica — kota 385 — s. Milkovići — Drenovica — s. Sekulići.

Ujutro 6. marta 4. bataljon je dobio zadatak da napadne neprijatelja u Sekulićima i da ga odbaci prema Kamenitom vrhu ili prema Toboliću. Ovim napadom trebalo je sabiti neprijatelja na što uži prostor kako bi se omogućila bolja koncentracija vatre brigade po gusto posednutim legionarskim položajima. Izvršene su sve pripreme za napad. Međutim, jedna četa legionara iz Sekulića prešla je u napad na položaje 4. bataljona sa zadatkom da odbaci naše jedinice sa severnih padina M. Humca. Ovaj napad je odbijen uz osetne neprijateljske gubitke, ali je njime bio poremećen plan napada 4. bataljona i do njega

u toku dana nije došlo. Oko 17 časova 6. marta jedna četa li bataljona izvršila je napad na neprijateljske položaje na Kamenitom vrhu. Geta je uspela da iznenadi legionare i da se probije kroz njihovu odbranu. Da smo tada imali malo jače snage zaposeli bismo Kameniti vrh, a možda bi i neprijatelja proterali iz Tobolića.

U sumrak 6. marta, štab brigade dobio je podatke da je neprijatelj iz rejona Oštarija i Josipdola, jačine preko 1.000 ljudi, zauzeo Plaški i da produžava sa nastupanjem prema Toboliću i Ličkoj Jesenici. Tada je štab brigade odlučio da sa 1. bataljonom blokira neprijatelja u Toboliću i da mu spreči dalji prodor prema Primišlju i Slunju. Sa ostala tri bataljona da se prebaci u širi rejon Plaškog i da organizuje odbranu kojom bi se neprijatelju sprečio dalji pokret prema slobodnoj teritoriji Plaščanske doline. Na osnovu te odluke brigada je bez 1. bataljona noću 6/7. marta stigla u rejon sela Tuk i Plavca kod Plaškog. U toku noći jedinice su posele položaje za odbranu i to: 4. bataljon brdo Lisac (k. 481) — Janja-gora (k. 448) — most na reci Dretulji kod zaseoka Jakšići; 3. bataljon, posedanjem položaja s. Jezero — s. Šumonjići, imao je zadatak da zatvori put koji-vodi od sela Plavča kroz šumu Ljupču prema Močilima i Rakovici; 2. bataljon da posedne položaje duž železničke pruge severoistočno od Plaške glave (t. 794), sa zadatkom da spreči prodor neprijatelja iz rejona Plaškog prema Ličkoj Jesenici i Plitvičkim jezerima.

U 7 časova ujutro 7. marta neprijatelj je iz Plaškog nastavio pokret prema s. Dragi, sa zadatkom da se probije prema Toboliću i da se spoji sa svojim jedinicama koje su se nalazile u rejonu Tobolića. Kod zaseoka Jakšići blizu mosta na reci Dretulji neprijatelja je dočekala jedna četa 4. bataljona, pustila ga na blisko odstojanje i potom ga obasula jakom vatrom. Ovim je prodor neprijatelja privremeno zaustavljen. Pošto se četa iz nepoznatih razloga povukla prema Janja-gori neprijatelju je put za Tobolić bio otvoren. Nakon kratkog predaha i izvršenih priprema neprijatelj od s. Plavča ponovo pokušava da se probije prema Kneji. U zaseoku Mišljenovići ustaše i legionari bili su sačekani od jedne čete 3. bataljona i tu je došlo do borbe prsa u prsa. Prvi neprijateljski napad bio je odbijen i posle dva uzastopna juriša boraca 3. bataljona, neprijatelj je

proteran iz sela Drage u pravcu Plaškog. No, on ne odustaje od svojih namera i nešto kasnije po treći put kreće u napad, ali i ovoga puta biva odbijen. Štab brigade je, posle konsultacije sa 3. i 4. bataljonom, doneo odluku da napusti odbranu sela Drage pošto bi svako dalje zadržavanje imalo za posledicu samo naše gubitke i ništa drugo. Uz to ova odluka donesena je jer je prema proceni štaba brigade jačina neprijatelja na ovoj komunikaciji Plaški — s. Draga bila preko 1.000 vojnika. Bilo je očigledno da će neprijatelj i pored svih naših mera ipak uspeti da ovlada selom Draga, da se probije prema Kneji i spoji sa 1. bataljonom 846. leg. puka u Toboliću. Odato je priznanje četama 3. i 4. bataljona koje su uspešnim intervencijama odbile tri legionarsko-ustaška napada na selo Dragu.

Za vreme neprijateljskog napada na s. Dragu jedna njegova kolona jačine dve čete pešadije i dva voda skijaša krenula je iz Plaškog preko s. Vere i kod sela Kosanovića sukobila se sa jedinicama 2. bataljona. Štab bataljona nije na vreme uočio kretanje skijaša jer su bili dobro maskirani, već je svu pažnju koncentrisao na pokrete i približavanje neprijateljske pešadije. Međutim, dok je neprijateljska pešadija nastupala frontalno ka bataljonu koji se nalazio u rejonu Kosanovića, neprijateljski skijaši nesmetano su zašli u pozadinu bataljona i izvršili napad s leđa. U takvoj situaciji štab bataljona doneo je odluku da se probije prema Plaškoj glavi. U ovom sukobu bataljon je imao 2 mrtva i 2 zarobljena borca.

Noću 7/8. marta jedinice brigade sa ojačanjem posele su položaje i to: 1. bataljon na Kneji, 3. i 4. bataljon na zapadnim obroncima šume Ljupča, sa zadatkom da zatvore put s. Plavča — s. Močila — Rakovica; 2. bataljon i jedan bataljon Plaščanskog partizanskog odreda poseli su položaje s. Jezero isključno — s. Šupice — s. Kosanovići, sa zadatkom da ne dozvole neprijatelju prodor iz rejona Plaškog prema s. Blata i Lička Jesenica. Jedan bataljon PPO poseo je položaje na severnim obroncima šume Kapela, južno od s. Vere.

Rano ujutro 8. marta počela je evakuacija 1. bataljona 846. puka iz Tobolića prema Plaškom. Duž puta Tobolić — Draga nalazila su se jača neprijateljska osiguranja koja su štitila pokret legionara iz Tobolića, tako da

1. bataljon naše brigade koji se nalazio u rejonu M. Humac nije mogao da ugrozi neprijateljsko povlačenje. Sem toga 8. marta gusta magla pritisla je teritoriju Plaščanske doline, što je ometalo osmatranje, izviđanje i manevar jedinica brigade. Oko 10 časova ujutro neprijateljski delovi iz Tobolića stigli su u s. Tuk.

Posedanjem Plaškog i čitave njegove okoline završena je prva etapa neprijateljskog plana osvajanja ove teritorije. Ovim su nabačene jedinice 3. brigade u najvećoj zimi i u najnepogodnije doba godine na Kapelu, Knejtč, Palež i Ljupča goru, po jakoj zimi i niskoj temperaturi koja je noću ponekad bila i ispod -30°C . Posle posedanja Plaškog od strane neprijatelja, štab brigade je imao poteškoća oko donošenja odluke za akciju, jer nije imao potrebne podatke o jačini, namerama i rasporedu neprijatelja u Plaškom i okolini. Za ovu nejasnu situaciju svakako deo krivice snose i obaveštajni organi brigade koji nisu na vreme obezbedili štabu brigade potrebne podatke. Međutim, nešto ozbiljnije nije se moglo ni preduzeti zato što je brigada bez 1. bataljona noću 6/7. marta stigla u rejon s. Tuka i s. Drage, a do tog vremena neprijatelj je već bio zauzeo Plaški i važnije raskrsnice i dominantne položaje.

Neprijateljske jedinice raspolagale su artiljerijom i velikim brojem minobacača koje je vrlo dobro koristio, koordinirajući uspešno napade pešadije sa podrškom artiljerije. Od artiljerijske vatre jedinice brigade imale su prilično gubitaka, jer su se naše jedinice nalazile uglavnom na putevima i stazama, pa je dolazilo do gomilanja jedinica, što je neprijatelj iskoristio kao pogodne ciljeve za minobacačku i artiljerijsku vatru. Sem toga, neprijatelj je u svom sastavu imao i skijaška odeljenja koja je uspešno koristio za borbe u pozadini naših jedinica i za napade na krila i bokove. Citavo neprijateljsko ljudstvo bilo je snabdeveno belim ogrtačima, pa je time uspelo da dobro maskira većinu svojih pokreta. Sve ovo naše jedinice nisu imale.

Štab brigade 10. marta je održao sastanak sa štabovima bataljona i komandama samostalnih četa, na kome su analizirane akcije koje je vodila brigada od 5. do 8. marta. U zaključcima je konstatovano da u planove vojno-

stručne nastave treba ubaciti i nove teme: „Odbrana čete i bataljona na snegu i odbrana od neprijateljskih skijaških jedinica“.

U ovim borbama neprijatelj je imao 90 mrtvih, 110 ranjenih i jednog zarobljenog. Zaplenjene su 2 puške, 650 metaka, 3 para vojničkih odela i jedan foto-aparat. Naša brigada imala je 21 mrtvog, među kojima je bio i komesar čete Vojo Skorupan, 45 ranjenih i 3 zarobljena borca. Među ranjenim bio je i komandir čete Vaso Vlašić, zamenik komesara čete Rade Kosanović i potpuručnici Milan Klipa i Milan Zivković.

U vremenu od 8. do 12. marta neprijatelj je ostao na zauzetoj prostoriji. Tada se vratila 8. divizija iz Pokuplja. 2. brigada je već 12. marta stigla na prostoriju s. Kamenice i s. Tounjski Tržić, sa zadatkom da dejstvuje na komunikaciji Duga Resa — Ogulin. 1. brigada je razmeštena u rejonu Plaškog. 3. brigada nalazila se sa 1. i 4. bataljonom istočno od s. Drage, a 2. i 3. bataljon i dva bataljona PPO nalazili su se na komunikaciji s. Plavča — s. Blata, radi sprečavanja prodora neprijatelja od Plaškog prema Ličkoj Jesenici i Plitvičkim jezerima.

Uporedo sa koncentracijom jedinica 8. divizije na liniji s. Kamenica — s. Tounjski Tržić — šuma Kneja — s. Jezero u neprijateljske snage u Plaškom dobile su nova pojačanja u artiljeriji, tenkovima i pešadiji. Budući da su grupisali sveže jedinice u Plaškom, štab divizije je zaključio da ustaše i legionari ne nameravaju da napuste Plaški, već da stvaraju plan o izbacivanju jedinica divizije iz Plašćanske doline. U vezi s tim zaključcima odlučeno je da se brigade pripreme za napad i pre nego što neprijatelj krene u akciju, snažnim dejstvima stvoriti uslove za njegovo proterivanje iz Plaškog i okoline.

Osnovna ideja plana 8. divizije bila je da se sa 2. brigadom dejstvuje na komunikaciji s. Tounj — Oštarije i tako spreči uredno snabdevanje ustaških i legionarskih jedinica u rejonu Ogulina i Plaškog. Sa 1. brigadom napadati neprijatelja na komunikaciji s. Josipdol — Plaški i tako dovesti u pitanje sigurnost pozadine neprijateljske grupacije u Plaškom. 3. brigada i PPO imali su zadatak da u sadejstvu sa 2. i 1. brigadom spreče dalji neprijateljski prodor u pravcu Plitvičkih jezera i Slunja.

Vremenske prilike u rejonu Plaškog poboljšale su se 12. marta, pa je i nemačka avijacija bila aktivna. U toku dana jače legionarsko-ustaške snage krenule su iz Plaškog prema s. Plavči. Ovde je neprijatelj formirao tri kolone i nastavio dalji pokret u tri različita pravca i to: desnokrilna kolona kretala se pored železničke pruge, srednja putem s. Plavča — s. Blata i levokrilna duž jugozapadnih obronaka Filipova vrha i šume Pištenik. Na ovom pravcu neprijateljskog prodora nalazio se samo 2. bataljon 3. brigade i jedan bataljon PPO, što je neprijatelj iskoristio da svojim brojnim snagama, nakon dvočasovne borbe, probije odbranu na ovom pravcu i nastavi daljii Dokret putem Plaški — Plitvička jezera. U 12 časova 12. marta neprijatelj je zauzeo s. Blata na putu za Ličku Jesenicu. 14. marta došlo je do ponovne borbe na celoj teritoriji Plaščanske doline. Najteže borbe vođene su u širem rejonu s. Košare, između 1. bataljona 2. brigade i neprijateljske kolone jačine oko 700 vojnika. U 11 časova neprijatelj je, jačine oko 400 vojnika, krenuo od s. Blata dalje u pravcu Ličke Jesenice. Jedna kolona nastupala je pored železničke pruge, a druga putem Blata — Lička Jesenica. 4 km južno od Blata neprijatelj je napadnut od jedinica 2. bataljona 3. brigade i jednog bataljona PPO. Iako je neprijatelj bio brojno nadmoćniji, a uz to podržavan brojnim minobacačima iz rejona Blata i artiljerijom od Plaškog, čete 2. bataljona uspešno su sačekale ove snage i nakon kraće, ali dosta žestoke borbe, prisilile ih da se povuku natrag u rejon Blata.

U 8.30 časova 15. marta neprijatelj je jednim delom, jačine oko dve čete legionara, uz podršku jednog oklopnog automobila, krenuo iz s. Plavče prema s. Tuku i šumi Kneji. U isto vreme drugim delom, ali sa manjim snagama, krenuo je iz Plavče prema brdu Klasnici i Tulačniku. Sukobio se sa 3. i 4. bataljonom 3. brigade. Nakon jednočasovne borbe uz podršku artiljerijske vatre od s. Plavče uspeo je da odbaci bataljone i to 3. prema s. Šumonjići i koti 444, a 4. na Strmicu (k. 563) i na Plašu (k. 484). U vezi sa ovom situacijom 4. bataljon 1. brigade dobio je naređenje da posedne položaje na Kneji i spreči dalji prodor neprijatelja prema s. Toboliću. Međutim, ovaj bataljon nije uspeo da zadrži jednu neprijateljsku kolonu koja je nastu-

pala od s. Plavče ka Kneji, već su nakon jednočasovne borbe naše jedinice zbačene s položaja na Kneji. U isto vreme, kada je neprijatelj pošao iz Plavče prema Kneji i Klasnici, neprijateljska kolona, jačine oko 500 vojnika, ojačana sa dva tenka i jednim oklopnim automobilom, krenula je iz s. Tounja prema s. Tounjski Tržić, gde se nalazila 2. brigada. Nakon jednočasovne borbe neprijatelju je pošlo za rukom da odbaci prednje delove brigade prema Toboliću i oko podne zauzme Tounjski Tržić. Cilj neprijateljskih pokreta od Plaškog prema Kneji i od Tounja prema Tounjskom Tržiću bio je dalja osvajanja i zauzeće s. Primišlja. Međutim, do toga nije došlo jer je 3. bataljon 1. brigade izvršio veoma naporan bočni marš i u 15 časova 15. marta napao neprijatelja koji je nešto ranije izbio na Kneju. Nakon borbe koja je kratko trajala neprijatelj je potpuno razbijen i prisiljen na povlačenje putem prema Plaškom. Za vreme ovog odstupanja neprijatelj je tučen bočnom vatrom od jedinica 3. i 4. bataljona 3. brigade sa zapadnih padina brda Brkuše i Strmice.

Prema izveštaju štaba 8. divizije neprijatelj je u povlačenju imao 50 mrtvih i preko 50 ranjenih. Zarobljeno je 20 legionara, među kojima jedan nemački viši oficir i 2 nemačka vojnika. Zaplenjena su 2 minobacača, 5 puškomitraljeza, 6 automata, 9 pištolja, oko 50 pušaka, 1 tromblonska puška sa 100 tromblonskih mina, dosta municije i ostale opreme.

U vremenu od 12. zaključno sa 15. martom jedinice brigade imale su 11 mrtvih, 32 ranjena i 3 nestala borca.

U borbama 8. divizije, Glavni štab NOV i POH depešom broj 1267 do 17. marta 1944. godine²⁵ izvestio je Vrhovni štab NOV i POJ sledeće:

„Od 5. do 15. marta naša 8. divizija i Plaščanski odred vodili su krvave borbe sa ojačanim 846. pukom 392. pjašad. divizije, 1. lovačkim erzac pukom i 33. ustaškom bojnom oko Plaškog. Ubijeno 394, ranjeno preko 350, zarobljen je 1 oficir i 19 vojnika. Plijen dosta velik. Naši gubici 63 mrtva, 173 ranjena i 30 promrzlih.

Pored omladinskog bataljona Prve brigade naročito se istakla Treća (plaščanska) brigada. Avijacija i veliki snijeg jako smetaju. Glavni uzrok gubicima je artiljerija.”

²⁵ Zbornik, t. 5, knj. 25, dok. br. 127, 625, 626.

Iz ove depeše GŠH vidljivo je da je, pored omladinskog bataljona „Joža Vlahović“ 1. brigade 8. divizije, istaknuta i 3. brigada za hrabro držanje u borbama od 5. do 15. marta 1944. god.

Posle poraza na Kneji, s. Dragi i neuspeha u daljem prodoru od Plaškog prema Ličkoj Jesenici i Primišlju, neprijatelj je odustao od daljih namera radi osvajanja slobodne teritorije Like i Korduna, te su se 23. marta neprijateljske snage povukle iz Plaškog i okoline. Nakon povlačenja iz ovog ličkog gradića, neprijatelj je poseo položaje na liniji: Kukača — s. Skradnik — s. Vojnovac — Trojvrh — s. Cerovnik — s. Modruš radi osiguranja važne komunikacije koja je vezivala Hrvatsko primorje sa bazama za snabdevanje u Karlovcu i Zagrebu.

• Iako je u toku marta bio visok sneg, koji je ometao saobraćaj, ishrana ljudstva naše brigade kako u ovom mesecu tako i u čitavom prvom tromesečju 1944. godine bila je dobro organizovana zahvaljujući dobro organizovanoj pozadinskoj službi Kordunaškog vojnog područja. Međutim, obrok je bio mali. U mesečnom izveštaju štaba 8. divizije A. broj 82 od 28. marta 1944. godine²⁶ kaže se i ovo:

„...daje se jedinicama sledovanje po tablici koja je propisana. Količina sledovanja koja je propisana nije dovoljna, jer se većina boraca po jedinicama žali da su gladni...”

Svake godine vojnoteritorijalni organi — komande mesta i komande vojnih područja — preko NOO-a prikupljali su veće količine raznih prehrambenih artikala, koje su na vreme smeštali u magacine. Skladišta su bila raznih tipova i dimenzija, građena su na području Petrove gore, Debele kose, Kestenove gore i u drugim kordunaškim šumama. Hieb za jedinice i razne ustanove spreman je u pekarama, takođe podignutim na skrivenom zemljištu.

Zdravstveno stanje boraca brigade nije bilo loše, obzirom na uslove života i naprezanje ljudstva, loše hrane, kao i niske temperature koje su vladale na području Kapele i Plješevice u toku zime 1943/44. godine. U jednom izveštaju²⁷ štaba divizije o zdravstvenom stanju ljudstva divizije stoji:

^{at} Zbornik, t. 5, knj. 25, dok. br. 115, str. 530—534.

^{**} Zbornik, t. 5, knj. 25, dok. br. 115, str. 534.

„Zdravstveno stanje u ovom mesecu zadovoljava, bilo je oko 30 slučajeva gripa i 15—20 boraca divizije je promrzlo i oni su uspešno izlečeni. Pjegavog tifusa nije bilo, a bilo je dva slučaja trbušnog tifusa i jedan slučaj gonoreje. Preduzeta su predavanja po jedinicama, a naročito po pitanju zaraznih bolesti. Jedinice se prilično pridržavaju postojećih higijenskih uputstava, vrši se često parenje odijela i razušavanje, a kad otopli preduzeće se šišanje celokupnog ljudstva.“

Za ovako dobro zdravstveno stanje može se u prvom redu zahvaliti dobro organizovanoj sanitetskoj službi koja je vrlo dobro funkcionisala, kako u jedinicama divizije, tako i na celoj teritoriji Korduna, pa je to imalo odraza i na stanje u brigadi. Iako je u brigadi bio samo jedan lekar, sanitetski organi u štabu brigade, štabovima bataljona i komandi četa bili su dobro obučeni u sprovođenju zdravstvene preventive. Pored toga sve starešine brigade bile su strogo odgovorne za podizanje zdravstvene kulture u svojim jedinicama. I najkraće slobodno vreme bilo je iskorišćeno za zdravstveno prosvetčivanje ljudstva, parenje odeli, pranje odeće i za održavanje lične higijene svakog borca. Zahvaljujući ovakvoj organizaciji sanitetske službe, odgovornosti starešina i brizi svakog čoveka, a naročito sanitetskih organa, zdravstveno stanje brigade bilo je na visini, iako su uslovi pod kojima su se ljudi borili, živeli i stanovali bili više nego teški.

Vojna nastava u ovom mesecu takode nije bila zanemarena, mada je vremena u martu, pa i ranija dva meseca, bilo malo, pošto su jedinice skoro celo vreme bile zauzete borbama i drugim zadacima. Nastava se izvodila preko vojničkih predavanja i vojničkih konferencija, na kojima su analizirane akcije.

Predavanja su održavana po mesečnom planu nastave koji je obično dobijan od štaba divizije. U planu su bile postavljene napotrebne i najaktuelnije teme vojne obuke boraca i starešina. Pored predavanja organizovane su i praktične vežbe sa čitavim ljudstvom jedinice, a za starešine vežbe su izvođene još i po karti. Druga forma vojne nastave izvodila se putem vojničkih konferencija i analiza akcija. Posle skoro svake analize neke akcije usledilo je aktuelno predavanje ili seminar. Tako, na primer, posle analize borbi brigade u prvoj polovini marta 1944. u rejonu

Plaškog i Tobolića održan je seminar o vođenju odbrambenih borbi u zimskim uslovima i uspešnoj borbi protiv neprijateljskih skijaških jedinica. Ove teme postavljene su zbog toga što se u ovim borbama ispoljavala posebna slabost baš u tome.

BORBE U KORDUNU, LICI I CAZINSKOJ KRAJINI
OD APRILA DO JUNA

Oslobođenje Vukmanića

Početkom aprila 8. divizija bez 1. brigade koja je ostala na teritoriji s. Dabra i s. Doljana u Lici, prebacila se iz rejonu Plaškog na teritoriju Tušilovića, s. Vukmanske Bukovice i s. Utinje kod Karlovca. Ovo je bio prvi odlazak 3. brigade sa terena Plaščanske doline posle tromesečnih borbi oko Ogulina, Tounja, Plaškog i Tobolića. Cilj ovog prebacivanja 8. divizije iz Like na Kordun bio je da se jedinice dovedu u pogodan rejon radi pripreme za napad na ustaško-domobransku posadu u s. Vukmaniću kod Karlovca.

Prema podacima kojima je raspolagala obaveštajna služba 8. divizije, u Vukmaniću se nalazila 3. četa, 1. bataljona 2. posadnog zdruga i jedan ojačan ustaški vod 10. ustaškog bataljona i nešto žandara. Ukupna jačina neprijateljske posade brojala je oko 200 naoružanih ljudi. Pored toga u okolnim selima nalazile su se ustaške ili domobranske posade i to: kod železničkog mosta na reci Kupi u blizini s. Rečice posada jačine jedne čete ustaša, u s. Kamenskom 4 km istočno od Karlovca bila je takođe jedna četa ustaša, na Skrtić-brdu i na koti 157 nalazile su se oko dve čete ustaša i domobrana, a u garnizonu Karlovac bilo je nekoliko hiljada nemačkih, ustaških i domobranskih vojnika. S obzirom na blizinu neprijateljskih posada napad na Vukmanić trebalo je izvesti brzo i energično tako da se neprijatelj savlada pre nego što mu stigne pomoć iz Karlovca ili obližnjih posada, koje su bile udaljene od Vukmanića 4 do 8 km.

U vezi sa planom štaba divizije, napad na Vukmanić trebalo je da izvrši 2. brigada, ojačana pratećom četom 3. brigade i sa 2 pt-topa i 3 brdska topa art. divizionu divizije.

3. brigada, bez prateće čete, imala je zadatak da upornom odbranom osigura jedinice 2. brigade od pravca Karlovca. Kordunaški partizanski odred sa dva bataljona zatvarao je put Karlovac — s. Cerovac — s. Vukmanić. Štab 3. brigade izdao je borbenu zapovest koju je:

— 1. bataljon, bez jedne čete, dobio zadatak da poseдне položaje u rejonu zaseoka Breberine u s. Gor. Trebinje i zatvori put Karlovac — Trebinje — Vukmanić. Jedna četa ovog bataljona postavljena je zapadno od s. Knež-Gorica sa zadatkom da ne dozvoli proboj neprijateljske posade iz Vukmanića prema Karlovcu i time omogućí 2. brigadi lakše uništenje neprijatelja ukoliko bi on pokušao da pobegne iz Vukmanića prema Karlovcu. Pored ovih zadataka 1. bataljon trebalo je da još postavi minska polja na putu Karlovac — s. Popović-Brdo.

— 3. bataljon da posedne položaje u rejonu s. D. Trebinje i da u saradnji sa 1. bataljonom spreči eventualni pokušaj neprijateljskog proboja od Karlovca prema Vukmaniću;

— štab brigade sa ostalim jedinicama razmešten je južno od šume Babina gora u selima Okič i Brezova kao divizijska rezerva.

Cilj napada na Vukmanić bio je da se likvidira ustaško-domobranska posada koja je služila kao predstraža karlovačkom garnizonu i kao odskočna daska za vršenje ispada prema slobodnoj teritoriji Korduna.

Početak napada bio je predviđen noću 5/6. aprila u 22 časa.

Nešto pre 22 časa 5. aprila jedinice 2. bataljona bile su na polaznim položajima za napad i pred sam početak napada u Vukmaniću se začuo trubni znak za povećerje. To je bio signal za 2. brigadu da neprijatelj nije osetio njeno prisustvo i da računa na mirnu noć. Odmah zatim, otpočeo je napad na Vukmanić. Posle jednočasovne uporne borbe Vukmanić je oslobođen.

Oni bataljoni 3. brigade koji su se nalazili na osiguranju u selima Gor. i Donje Trebinje na vreme su poseli određene položaje, minirali put Karlovac — s. Skakavac kod s. Popović-Brda i uspostavili vezu sa jedinicama 2. brigade koja je već napadala na Vukmanić. Prateća četa 3. brigade je minobacačkom vatrom i vatrom iz pt-topova

omogućila jednom bataljonu 2. brigade da u vrlo kratkom vremenu ovlada ustaškom spoljnom odbranom. Pošto je postignut početni uspeh ova četa je prenela svoju vatru po dubini neprijateljske odbrane i stvarala povoljne uslove da naše jedinice brže napreduju. Kada je neprijatelj negde oko pola noći otpočeo da se probija iz Vukmanića prema Cerovcu i Karlovcu, jedna četa 1. bataljona 3. brigade, koja se nalazila u rejonu s. Knež-Gorica, učestvovala je u njegovom uništavanju.

Jedinice 2. i 3. brigade potpuno su izvršile dobivene zadatke. Neprijatelj je pretrpeo osetne gubitke i to: ubijena su 73 domobrana i ustaše, među mrtvim se nalazio i komandir vukmaničke posade ustaški poručnik Švrijuga. Zadržana su 24 domobrana, dok su 33 ranjena.²⁸

Zaplenjen je 1 minobacač 81 mm, 5 puškomitraljeza, 1 automat, 70 pušaka, 50 mina za minobacač, 10.000 metaka 7,9 mm, 6 konja, 60 pari vojničkih odela i druge vojničke opreme.

Posle oslobođenja Vukmanića, štab divizije naredio je štabovima brigada: da 2. brigada ostavi jedan bataljon u Vukmaniću, štab 3. brigade jedan bataljon u rejonu Donja Trebinja, a sa ostalim bataljonima i pridodatim jedinicama da se povuku dublje prema Vojniću radi kraćeg odmora. Ovi ostavljeni bataljoni u s. Trebinje i Vukmanić osiguravali su slobodnu teritoriju od eventualnog ispada neprijatelja od Karlovca.

„Odmor“ jedinica 8. divizije trajao je vrlo kratko, jer je štab divizije dobio naređenje da sve jedinice u toku 7. aprila prebaci u rejon Vel. Kladuše i s. Pećigrada, gde ih je čekalo novo naređenje za dalje akcije.

Na pravcu Ostrožac — Cazin

Glavni štab NOV i POH primio je 6. aprila depešu²⁹ od Vrhovnog štaba NOV i POJ:

„Angažujte glavninu IV. korpusa na sektoru Bos. Novi, Bihać, Sisak. Težište akcije u Unskoj dolini... Cilj akcije duže onemogućavanje prometa. Na komunikacijama što duže ostati. Južno od Bihaća dejstvovat će naše druge snage. Uopšte aktivirajte snage na ovom sektoru.“

²⁸ Zbornik, t. 5, knj. 26, dok. br. 57, str. 265.

²⁹ Zbornik, t. 5, knj. 26, dok. br. 28, str. 137.

Na osnovu ove depeše odlučeno je da se 9. aprila izvrši napad na Cazin. Po oslobođenju Cazina, trebalo je napasti i osloboditi Ostrožac kod Bihaća i Otoku na Uni i porušiti prugu i put Bihać — Bos. Krupa.

Raspored snaga NOV za napad na Cazin bio je sledeći: 2. brigada 8. divizije i 1. muslimanska brigada Unske operativne grupe (UOG) dobile su zadatak da napadnu i likvidiraju ustaško-legionarsku posadu u Cazinu koju su sačinjavali 8. ustaški slunjski bataljon, jačine oko 450 ustaša, i jedan bataljon 373. legionarske „Tigar” divizije, jačine preko 450 ljudi, naoružani sa 6 topova, 6 mitraljeza, nešto minobacača i 3 laka tenka.

3. brigada 8. divizije i 2. brigada UOG određene su za osiguranje od pravca Bihaća i Ostrošca na Uni. Krajiški partizanski odred UOG imao je zadatak da zatvori pravac Otoka — s. Bužim — Cazin, a 3. i 4. brigada 7. divizije da zatvore pravce Bos. Krupa — Cazin i Otoka — Cazin.

Zapovešću štaba 8. divizije 3. brigada dobila je zadatak da posedne položaje za odbranu: Laškića brdo — Macin dol — s. Kula i zatvori pravac Ostrožac — Cazin i u sadejstvu sa 2. brigadom UOG zatvara pomoćni pravac koji izvodi iz Bihaća, s. Osretka prema Cazinu. Na desnom krilu brigade nalazila se 2. brigada UOG. Radi uspešnije odbrane od neprijateljskih tenkova 3. brigada je blagovremeno izvršila miniranje puteva koji izvode iz Ostrošca u pravcu njenih položaja. U ovoj zapovesti posebno je podvučen značaj zadatka 3. brigade, jer je od toga koliko ona uspe da se održi na položajima i spreči prodor neprijateljskog pojačanja od Bihaća i Ostrošca u Cazin, zavisiće uspeh naših jedinica koje napadaju na Cazin.

Napad na Cazin počeo je 9. aprila u 22,20 posle art-pripreme, koja je trajala oko 20 minuta. Artiljerijska priprema nije dala očekivane rezultate. Svi napadi 2. brigade 8. divizije i 1. brigade UOG u toku noću 9/10. aprila bili su bezuspešni. Jedinu uspeh postigao je 2. bataljon 2. brigade koji je uspeo da se probije u grad i čak dođe do džamije. I 4. bataljon ove brigade u prvom naletu zauzeo je prednje neprijateljske položaje.

U 10 časova 10. aprila neprijatelj je sa jednom četom pešadije, 2 oklopna automobila i tri tenka, krenuo iz Ostrošca prema položajima 3. brigade. Na liniji s. Kula — Laškić

-brdo neprijatelj je sačekao i jakom pešadijskom vatrom privremeno zaustavljen, ali većim manevrom neprijateljskih oklopnih vozila podržanih još i jakim artiljerijskom vatrom iz Ostrošca i bombarderskom avijacijom, neprijatelj je uspeo da izbiје u rejon odbrane 2. bataljona 3. brigade koji se nalazio na glavnom pravcu neprijateljskog nastupanja. Pod snažnim dejstvom neprijateljske artiljerije, minobacačke i avionske vatre, bataljon se sa slabo utvrđenih položaja na Laškić-brdu morao povući prema s. Kuli. Sa snagama iste jačine neprijatelj je krenuo od Ostrošca prema položajima 4. bataljona koji se nalazio na bezimenoj koti, oko 1 km severozapadno od Kule. Neprijatelj je bio dočekan vatrom voda pt-topova i pešadijskom vatrom bataljona. Ovde je oštećen jedan neprijateljski srednji tenk i 1 oklopni automobil, a uz to je neprijatelj pretrpeo i gubitke u ljudstvu, pa se zbog toga morao povući u Ostrožac. Posle ovog neprijateljskog povlačenja 2. bataljon ponovo je zauzeo ranije položaje na Laškić-brdu. Odmah se pokazalo da je za borbu ovako važnog pravca i na ovakvom zemljištu, na kome neprijatelj može vrlo dobro da upotrebi motorizaciju, potrebno više pt-topova, a 3. brigada je imala 2 topa od 37 mm.

Pošto neprijatelj nije uspeo da u prvom pokušaju prodre prema Cazinu, on je u toku dana oko 11 časova prebacio u 25 železničkih vagona dopunsko pojačanje iz Bihaća u Ostrožac i u 18 časova snage oko hiljadu neprijateljskih vojnika, ojačane sa 5 tenkova i 5 oklopnih automobila i jednim haubičkim divizionom, koje su krenule u napad na položaje 3. brigade. Posle kraće borbe neprijateljska pešadija i oklopna vozila, uz snažnu artiljerijsku podršku uspeali su da zauzmu položaje 2. bataljona na Laškić-brdu. Naš 2. bataljon morao se povući na prihvatne položaje u s. Kulu. Druga neprijateljska kolona, koja je nastupala pomoćnim pravcem od Bihaća preko s. Krivodol, imala je zadatak da odbaci 2. brigadu UOG i dejstvuje u desni bok 3. brigade kako bi obezbedila glavnoj koloni lakši prolaz ka Cazinu. Kod s. Krivodola otpočela je žestoka borba između 2. brigade UOG i delova 3. brigade i ove neprijateljske kolone. Nakon jednočasovne borbe neprijatelj je prisiljen da se povuče u Bihać. Glavnina neprijateljskih snaga, koja je nastupala od Ostrošca posle zau-

zeca položaja 2. bataljona na Laškić-brdu, produžila je sa napadom na položaje 4. bataljona u rejonu s. Kule. Već odmah u početku borbe preciznom vatrom iz naših pt-topova zaustavljeni su nemački tenkovi i oklopni automobili, pa je došlo do zastoja i kod neprijateljske pešadije. Posle kratkog izviđanja i uzimanja potrebnih elemenata za gađanje nemačka oklopna vozila otvorila su koncentričnu vatru po položajima pt-voda. Mada su topovi bili dobro utvrđeni i maskirani, jedna neprijateljska tenkovska granata pogodila je u pt-top, njega oštetila i ranila nekoliko članova posade. Pošto je pt-top izbačen iz upotrebe, neprijateljska pešadija u sadejstvu sa oklopnim vozilima kreće na juriš i, borbom prsa u prsa, prisiljava 4. bataljon da se povuče istočno od s. Osretka.

U jednočasovnoj borbi oko s. Kule jedinice 4. bataljona izdržale su vrlo snažnu artiljerijsku, minobacačku i tenkovsku vatru, koja je bila koncentrisana na mali prostor na kome su se nalazili položaji jedinica 4. bataljona. Borci su bili dobro utvrđeni i upravo zbog toga kao i velike odlučnosti da izvrše zadatke uspeali su da se održe na posедnutim položajima. Oko 20 časova vatra se utišala, neprijatelj se zadržao na zauzetim položajima očekujući popunu municijom i hranom.

U 5 časova ujutro 11. aprila ponovljen je naš napad na Cazin. Međutim, neprijatelj se i dalje uporno branio jer je bio obavešten o pomoći koja mu je upućena od Ostrošca i Bihaća. Rano ujutro 11. aprila neprijateljsko pojačanje sa linije Macin-dol — s. Kula nastavilo je sa daljim napadima na položaje brigade. Jedinice brigade više nisu mogle pružiti ozbiljniji otpor neprijateljskim oklopnim vozilima, jer je nedostajalo municije za pt-naoružanje, pa je neprijatelj drugog dana nakon zauzeća položaja brigade Macin-dol — s. Kula mnogo brže napredovao prema Cazinu. Neprijatelj je svoje pokrete usmerio u dva pravca. Jednom kolonom nastupao je: Ostrožac — s. Majetići — — Đunića Selo — s. Polje, sa zadatkom da izbije u istočni deo Cazina. Druga kolona kretala se u zahvatu puta Ostrožac — Cazin. Oko 10 časova 11. aprila neprijateljski prednji delovi stigli su pred Cazin, pa su jedinice 8. divizije i UOG dobile naređenje da se povuku od grada. Tada su i

jedinice 3. brigade povučene na kraći odmor u rejon s. Gradina.

Pošto je neprijatelj uspeo da se probije u Cazin, za njim su krenuli i kamioni natovareni hranom, municijom i ostalim materijalom. Prva tri kamiona naišla su na min-ska polja koja je postavila inženjerska četa 3. brigade i oni su uništeni.

Prema izveštaju štaba divizije od 19. aprila jedinice divizije u borbi oko Cazina imale su 26 mrtvih i 111 ranjenih i 4 nestala³⁰. Među ranjenima bili su komandiri četa 3. brigade Dušan Karan, Ninko Maćešić, Miloš Đurić i omladinski rukovodilac 4. bataljona Mićo Matijević. Vatom pt-topova 3. brigade oštećen je 1 neprijateljski tenk, 1 oklopni automobil i uništena 3 nemačka kamiona sa materijalom. Jedan pt-top brigade bio je oštećen.

O uspesima i borbama 2. i 3. brigade 8. divizije oko Cazina, štab 4. korpusa u svom izveštaju Glavnom štabu NOV i POH istakao je:

„... U ovim borbama osobito su se vrlo dobro držale obadvije brigade 8. divizije. Naročito se je istakao 2. bataljon 2. brigade 8. divizije svojom borbenošću i prodornošću za vreme napada. Istakla se prateća četa 3. brigade 8. divizije umjesnim rukovanjem vatre...

Komandir prateće čete 3. brigade 8. divizije Graora Milan takođe se istakao umješnim rukovođenjem."

Zaseda kod Ličkog Petrovog Sela

Usled sve češćih i sve većih akcija jedinica NOV i POH na neprijateljske posade u Lici, nemačka komanda donela je odluku da 31. marta 1944. godine otpočne sa napadom širih razmera na slobodnu teritoriju Like. Prema operativnom planu uzete su u obzir sledeće neprijateljske jedinice:

— delovi nemačke 392. legionarske divizije u sadejstvu sa 19, 31. i 34. ustaškim bataljonom i delovi domobranskih i žandarmerijskih posada na teritoriji NDH.

Cilj ovog neprijateljskog plana bio je da se unište jedinice NOV Hrvatske, koje su se nalazile u severnom delu

" Zbornik, t. 5, knj. 23, dok. br. 134, str. 590—596.

Like kao i da se ovlada komunikacijom Otočac — Gospić koju su do tada kontrolisale i držale jedinice NOV.

U odbrani severnog dela Like i u razbijanju ovih neprijateljskih ofanzivnih dejstava učestvovala su sledeće jedinice NOV i POJ: 35. divizija 11. korpusa, 3. brigada 13. divizije, 1. brigada 8. divizije, 3. brigada 19. divizije i Lički partizanski odred. Pošto je 1. brigada 8. divizije oko 10. aprila bila prebačena na teritoriju Korduna radi odbrane pravca Karlovac — Barilović — Perjasica i Generalski Stol — Perjasica, štab 8. divizije 16. aprila prebacio je u rejon s. Prijeboja kod Plitvičkih jezera svoju 3. brigadu.

U vremenu od 31. marta do 15. aprila neprijatelj je uspeo da ovlada komunikacijom Otočac — Gospić,³¹ pa je nastavio daljim dejstvima u pravcu Korenice i Plitvičkih jezera. Posle neprijateljskog zaposedanja nekih sela i mesta u severnoj Lici, uzeo je malo predaha radi sređivanja svojih jedinica, te popune materijalom i municijom. Za to vreme stigla je na teritoriju Plitvičkih jezera 3. brigada 8. divizije i već prvih dana izvela nekoliko akcija i diverzija. Među te akcije spada i zaseda manjeg obima u rejonu s. Baljevca na putu Ličko Petrovo Selo — Bihać.

Noću 20/21. aprila 3. brigada izvela je ponovno nekoliko akcija i diverzija na putu s. Vaganac — Ličko Petrovo Selo i Ličko Petrovo Selo — Bihać. 1. i 2. četa 2. bataljona postavile su zasedu na ovom putu, kod s. Baljevac. Oko 9 časova ujutro 21. aprila jedan vod neprijateljske pešadije krenuo je iz Zavalja kod Bihaća, prošao kroz s. Baljevac i otišao u Zeljavu. Iako je neprijatelj prošao kroz našu zasedu na njega nije otvarana vatra jer se računalo da će posle pešadije naići kamioni sa vojnicima i materijalom, koji bi bili pogodniji cilj. Iza pešadije naišao je jedan nemački kamion sa vojnicima koji su obezbeđivali dva putnička automobila u kojim su se nalazili neki nemački i ustaški funkcioneri. Komandir 1. čete, koji je bio odgovoran za ovu akciju, iz nepoznatih razloga nije dozvolio da se izvrši napad na ove automobile, verovatno je računao da je ovo neka prethodnica, pa je bolje sačekati značajniji cilj. Međutim, kasnije se saznalo da se u putničkim

" Zbornik, t. 5, knj. 23, dok. br. 134, str. 590—596.

automobilima nalazilo 6 do 10 ustaških i nemačkih agenata koji su krenuli u poteru za istaknutijim omladinkama iz okoline Ličkog Petrovog Sela. Pošto u toku prepodneva ovim putem više nije prolazio nikakav auto-transport, čete su ipak ostale i dalje u zasedi, mada su zbog blizine jakog neprijateljskog garnizona u Bihaću i Vagancu mogle biti svakog časa otkrivene i napadnute. Nešto posle 11 časova putnički automobili i njihova pratnja u kamionu vratili su se od Ličkog Petrovog Sela prema Bihaću i opet upali u našu zasedu. Ali ovoga puta na njih je blagovremeno otvorena vatra. Nakon borbe, koja je trajala oko desetak minuta, kamion sa vojnicima je uništen. Ubijen je vozač kamiona, njegov pomoćnik i 19 legionara, dok su putnički automobili uspeali da pobjegnu iako su bili izrešetani puščanim i puškomitraljeskim mecima. Pretpostavlja se da je i u putničkim automobilima bilo mrtvih i ranjenih gestapovskih oficira i funkcionera. Za vreme borbe pet omladinki, koje je neprijatelj uhapsio i sprovodio na mučilište u Bihać, uspeo je da pobjegnu i da se pridruže našim jedinicima.

Ukupni neprijateljski gubici u ovoj zasedi bili su 21 mrtav i 6 ranjenih. Uništen je automobil od 3 tone. Na našoj strani bila su dva mrtva, među kojima i komandir 1. čete prvoborac Korduna Stevo Vučković, koji je bio među najboljim komandirima četa 3. brigade. Iz 2. čete dva borca su ranjena.

Oslobođenje Dumana i Ramljana

Početkom maja 34. ustaški bataljon nalazio se s glavinom u s. Ramljanima, a jedna njegova četa držala je selo Duman i okolne visove: Oštri grič (k. 1.053), severoistočne padine brda Lisac (k. 1.062), V. Vidovača (k. 471), Boište (t. 804), s. Magarice i brdo Vijenac (t. 734). Zadatak ovog bataljona bio je da osigura put i železničku prugu Otočac — Perušić.

Štab 11. korpusa, pod čijom je privremenom komandom bila i 8. divizija, svojom borbenom zapoveshću Op. br. 94 od 3. maja 1944. naredio je:

— da 1. brigada 35. divizije 5. maja u 4 časa napadne i uništi ustašku četu 34. bataljona koja se nalazila u s. Duman i okolnim visovima;

— 2. brigada ove divizije i 3. brigada 13. divizije osiguravale su 1. brigadu od pravca Vrhovina i Perušića;

— 3. brigada 8. divizije da posedne položaje Stipanov grič (t. 1.234) — k. 909 — Vršak (t. 882), -sa zadatkom da spreči eventualni prodor neprijateljskih pojačanja iz s. Ramijana prema Dumanu. Sem toga brigadi je postavljen zadatak da izvida zemljište i neprijatelja u rejonu ž. st. Sinac i u s. Vrhovine, te da ukoliko primeti bilo kakve promene kod ovih posada, odmah obavesti štab divizije.

Zemljište u rejonu Ramijana i Dumana je planinsko, dosta pošumljeno, sa ponekim seoskim putem, tako da je manevrisanje jedinica bilo ograničeno. Ustaše u Ramljanima su zauzele pojedine kuće izgrađene od kamena i cigle, a pored toga u selu i okolo njega bilo je izgrađeno nekoliko bunkera i više rovova.

Zadatak je bio da se oslobodi selo Duman, a nakon toga da se oslobode Ramljani i likvidira ostala ustaška posada duž puta i pruge Vrhovine — Perušić.

Noću 4/5. maja sve jedinice blagovremeno su izašle na položaje, sem 3. brigade 8. divizije koja je nešto zakašnila zbog neveštih vodiča koji su usled velikog mraka zalutali. Napad na neprijatelja u s. Dumanu i okolnim položajima počeo je tačno u 4 časa 5. maja, kao što je to bilo predviđeno i borbenom zapovesti 11. korpusa. 1. brigada 35. divizije uspela je da iznenadi neprijateljske predstražarske delove, zbog čega je i njegova glavnina u s. Dumanu nepriprerhljena sačekala napad brigade, pa je borba trajala vrlo kratko, ali su ustaše uspele da odstupe prema Ramljanima. Povlačenje ustaša bilo je prilično neorganizovano i samo zahvaljujući zakašnjenju 3. brigade 8. divizije njihova prethodnica je uspela da bez borbe prođe za Ramljane. Kada je naišla ustaška glavnina, a pošto je štab brigade dobio obavest o proboju neprijatelja iz Dumana, komandant brigade pojačao je 3. bataljon, koji je upravo zauzeo svoje položaje u rejonu k. 909 brigadnom rezervom. Posedanjem položaja Vršak — kota 909 od jedinica 3. bataljona i brigadne rezerve, ustaškoj glavnini je bio zatvoren put prema Ramljanima. Komandir ustaške čete po-

kušao je da se probije jurišajući kroz borbeni poredak 3. brigade, ali mu to nije uspjelo. Na ovim položajima razvila se vrlo žestoka i dinamična borba. Borci i starešine pokazali su veliku samoinicijativu. Izvanrednu hrabrost i odlučnost pokazale su sve naše jedinice. Bilo je pojedinačnih primera junaštva naših puškomitraljezaca kao što su Dušan Jančić, Dragan Pekač i drugi. Ali zbog nedostataka boljih veza i mogućnosti bržeg prenošenja naređenja, ustaše su bile u mogućnosti da se izvuku.

Oslobođenjem Dumana i dolaskom pojedinih grupica preživelih ustaša u s. Ramljane kod ustaša u ovom mestu je nastala panika. Stab 3. brigade 8. divizije, koji je imao delimičan uvid u stanje neprijatelja, na vreme je uočio demoralizaciju kod ustaša i izdao naređenje jedinicama da krenu prema Ramljanima, napadnu neprijateljsku posadu i oslobode mesto. Tada je odlučeno da se posle oslobođenja Ramljana napadne ustaška posada u ž. st. Ličko Lešće i s. Sinac. Međutim, ustaška posada u Ramljanima sama se bez borbe povukla i to deo snaga u Perušić a drugi deo u ž. st. Ličko Lešće i u s. Sinac. Nešto posle 8 časova 5. maja 3. brigada je ušla u Ramljane, gde je zaplenila izvesnu količinu municije, materijala i hrane. Ovde u Ramljanima brigada je bez jednog bataljona ostala na kraćem odmoru, dok je njen 4. bataljon upućen na osiguranje prema ž. st. Ličko Lešće i s. Sinac. U toku dana brigada nije nastavila sa napadom na neprijateljsku posadu u Ličko Lešće zato što su, po oslobođenju Dumana i Ramljana, neprijateljskim posadama u Lič. Lešću i Sincu stigla pojačanja od Otočca i Vrhovina.

U borbi sa ustašama na putu Duman — Ramljana, neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i 40 ranjenih, zarobljen je 1 ustaša. Zaplenjen je jedan nekompletan minobacač 81 mm, 1 mitraljez, 12 pušaka, 2.780 metaka 7,9 mm, 1 radio-stanica, 20 šinjela, 8 pari vojničkih odela i izvesna količina ostalog materijala. Gubici brigade iznosili su 5 mrtvih i ranjenih.³³

Po prelasku brigade sa Korduna u Liku naglo je opao kvalitet hrane, a pored toga i dnevni obroci smanjeni su sa tri na dva. Poteškoće u ishrani na teritoriji Like u toku

" Zbornik, t. 5, knj. 23, dok. br. 134, str. 590—596.

rata uvek su bile nešto veće nego na Kordunu, a ovoga puta pojavili su se i novi problemi zbog učestalih neprijateljskih ofanzivnih akcija, koje su trajale skoro mesec dana. Za vreme operacija, okupator, ustaše i četnici otkrili su neka tajna skladišta hrane, čime je ishrana jedinica NOV i stanovništva na slobodnoj teritoriji Like dovedena u još teži položaj. Zbog ovakve, situacije intendantski organi bili su prisiljeni da u nekoliko navrata odlaze na Kordun od kuda su pod vrlo teškim uslovima, često noću i kroz rasporede neprijateljskih jedinica, dovlačili hranu i time bar donekle ublažavali teško stanje u ishrani ljudstva brigade.

Neprijateljska operacija „morgenštern”³³

Nemačko-ustaška operacija na severni deo Like, kao i akcije koje su počele 31. marta sa ciljem da ovladaju putem i železničkom prugom Vrhovine — Perušić — Gospić, nije dala željene rezultate. Svaka pa i najmanja jedinica, koja bi krenula putem Vrhovine — Gospić ili obratno, bila je uništena. Od 26. aprila usledile su ofanzivne akcije jedinica 8. i 35. divizije i Ličkog partizanskog odreda na neprijateljske posade na liniji s. Babin Potok — Vrhovine — Otočac i na liniji Vrhovine — Perušić. Sve ovo izazvalo je veliku nervozu u štabovima neprijateljskih jedinica, koji inače nisu bili zadovoljni svojim svakodnevnim akcijama protiv NOV i POH na teritoriji Like. Vrhunac nezadovoljstva bio je kada su jedinice 8. i 35. divizije 5. maja razbile i skoro potpuno likvidirale jednu četu 34. ustaškog bataljona na sektoru s. Dumana i s. Ramljana. Još istog dana štab nemačkog 15. brdskog korpusa započeo je planiranu ofanzivu pod nazivom „morgenštern”. U istorijatu nemačke 392. legionarske divizije rečeno je o ovoj operaciji:

„Krbavsko polje, najveći centar bandi na području korpusa, zavičajno ratno područje bandi, već odavno je uz pomoć korpusnih trupa trebalo da bude likvidirano. Od kako je izvršeno posijedanje Hrvatske, nije nijedna jedinica stupila na ovo područje. Pored oficirskih škola ovdje su obučavane i klase regruta, a prema izvještaju

³³ Der morgenštern — zvezda Danica — Zornjača.

povjerenika ovdje su se nalazila velika profijantska skladišta materijala i jedan aerodrom... Napad bandi na Ramljane i Perušić sada je doveo do preduzimanja velikog poduhvata ..."

Prema planu 15. brdskog korpusa u operaciji „danica“ na teritoriji Like učestvovala su sledeće neprijateljske jedinice:

- 392. divizija bez nekih delova 846. puka,
- delovi 384. puka 373. divizije,
- izviđački bataljon 373. divizije,
- 92. nemački motorizovani puk,
- puk „Brandenburg“ iz sastava 2. oklopne armije,
- 202 nemački tenkovski bataljon,
- 19, 31. i 32. ustaški bataljon,
- medački četnički odred.

Neprijatelj je za vreme ove operacije imao dosta efikasnu avionsku podršku. Ukupno brojno stanje, iznosilo je oko 15.000 ljudi.

U odbrani slobodne teritorije Like za vreme neprijateljske operacije „danica“ učestvovala je 8. divizija bez 2. brigade, 35. divizija, 3. brigada 13. divizije i Lički partizanski odred. Ukupno brojno stanje naših jedinica iznosilo je nešto ispod 10.000 naoružanih boraca. Neprijatelj je bio neuporedivo jači, naročito u tehničkim sredstvima. Dok je neprijatelj u svom sastavu imao dva motorizovana puka i jedan oklopni bataljon, na našoj strani uopšte nije bilo motorizacije. Pored toga neprijatelj je imao snažnu artiljeriju i daleko više lakih i srednjih minobacača, a municije koliko mu je potrebno. Naše jedinice NOV imale su vrlo ograničene količine municije što je, takođe, uticalo na pružanje otpora neprijatelju.

Posle podne 7. maja štab 8. divizije, po naređenju štaba 11. korpusa, naredio je da:

— 3. brigada zatvori pravce Vrhovina — s. Plitvički Leskovac i s. Babin Potok — s. Brezovac, s tim da brigada posedne položaje Crni vrh — Cudin klanac — Kosa. Ove položaje brigada će uporno braniti, a u slučaju jačeg neprijateljskog pritiska i proboja neprijateljske motorizacije nju treba propustiti, ali stalno vršiti napade na neprijateljske bokove i pozadinu;

— 1. brigada da zatvori pravac koji vodi od Ličkog Petrovog Sela preko s. Prijeboja za Plitvička jezera i Korenicu..

U noći 7/8. maja sve jedinice brigade posele su određene položaje i u toku 8. maja njeni izviđački organi vršili su izviđanje neprijatelja u rejonu Babin Potok i Vrhovina. U toku dana rano ujutro dva neprijateljska bataljona iznenadno su se probila od Plaškog prema Plitvičkim jezerima, a od Ličkog Petrovog Sela probio se izviđački odred 373. divizije. Ove dve neprijateljske kolone spojile su se kod Plitvičkih jezera. Neprijateljskim posedanjem komunikacije Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Plitvička jezera — Lička Jesenica bila je prekinuta veza između Like i slobodne teritorije Korduna. Pošto je neočekivano došlo do promene situacije na granici Like prema Kordunu, koji je služio u to vreme kao glavna baza za snabdevanje jedinica NOV na teritoriji severnog dela Like, štab 11. korpusa izdao je noću 8/9. maja naređenje jedinicama 8. divizije za posedanje novih položaja:

— 1. brigada da se iz rejona s. Prijeboja i s. Jezerca kod Plitvičkih jezera prebaci u rejon s. Poljanka, zapadno od Plitvičkih jezera. Zadatak brigade bio je da, aktivnim dejstvima na bokove i pozadinu neprijatelja, odbaci Nemce sa komunikacije Lič. Jesenica — s. Saborski — Plitvička jezera i na taj način omogući prebacivanje divizijske artiljerije i trupne komore 8. divizije prema s. Rakovici i Slunju, pošto je pretila opasnost da je neprijatelj brzim prodorima iznenadi i uništi;

— 3. brigada dobila je zadatak da zatvori komunikaciju Vrhovine — Plitvička jezera i preseče komunikaciju Korenica — Plitvička jezera, koju je držao neprijatelj, i na taj način obrazuje zaštitnicu ostalim jedinicama divizije, naročito onima koje treba da se prebace na slobodnu teritoriju Korduna.

U vremenu od 9. do 13. maja neprijatelj je svakodnevno krstario putevima Bihać — Ličko Petrovo Selo — s. Prijeboj i Lička Jesenica — s. Saborski — Plitvička jezera. Da bi obezbedio normalno funkcionisanje saobraćaja na tim putevima rasporedio je izvesne svoje jedinice na liniji s. Prijeboj — s. Jezerce — Plitvička jezera — s. Poljanak. Pošto je neprijatelj zaposeo i čvrsto držao po-

menutu komunikaciju, jedinice 3. brigade nisu mogle da posednu određene položaje kako je to bilo predviđeno naređenjem štaba 8. divizije od 8. maja. Sem ovog štab 8. divizije nije uspeo da izvuče iz Like i prebaci na slobodnu teritoriju Korduna svoju trupnu komoru i artiljeriju. Usled brzog prodora neprijateljske motorizacije na teritoriju severnog dela Like jedan deo divizijske komore pao je u ruke neprijatelja, a i u brdskom divizionu onesposobljeno je nekoliko topova jer se posada plašila da neprijatelju ne padnu u ruke.

U vremenu između 10. i 15. maja nemačke trupe, ustaške i četničke jedinice vršile su stalne prodore prema centralnom delu slobodne teritorije Like. Jedinice 35. divizije i Ličkog partizanskog odreda vodile su danonoćne teške borbe protiv daleko jačeg i tehnički opremljenijeg neprijatelja, sa ciljem da ga zaustave i spreče masovna ubijanja nevinog stanovništva, te paljenja i pljačke po ličkim selima. Da bi se što više pomoglo 35. diviziji i da bi razvukli neprijateljske snage, štab 8. divizije sa 3. brigadom, 1. bataljonom 1. brigade i jednim bataljonom Plaščanskog partizanskog odreda, postavio je neprijatelju zasedu na komunikaciji Ličko Petrovo Selo — s. Prijeboj, s tim što je 4. bataljon ove brigade poseo položaje na komunikaciji s. Plitvički Ljeskovac — Corkova uvala, a 1. bataljon 1. brigade položaje na komunikaciji s. Plitvički Ljeskovac — Plitvička jezera, sa zadatkom da ometaju saobraćaj na ovim putevima i ne dozvole prolaz neprijatelju ovim komunikacijama. Bataljon Plaščanskog partizanskog odreda dobio je zadatak da posedne pogodne položaje u rejonu Ličkog Petrovog Sela i brda Čelopeka (t. 528), sa zadatkom da u trenutku početka borbe u rejonu s. Prijeboj, gde se nalazila zaseda 3. brigade, izvrši demonstrativni napad ne neprijateljske posade u Ličkom Petrovom Selu i na brdu Čelopeku.

Posedanje položaja izvršeno je 13/14. maja u 4 časa po ponoći. Do 11 časova 14. maja putem Ličko Petrovo Selo — Prijeboj i obratno nije bilo neprijateljskih pokreta. Oko 11 časova od pravca Bihaća naišla je manja neprijateljska kolona, sastava dva motorkotača sa prikolicama, putnički automobil sa nemačkim oficirima, oklopni automobil i jedan kamion vojnika. Prema pretpostavci štaba

3. brigade u putničkom automobilu nalazili su se viši nemački oficiri koji su išli prema Vrhovinama radi obilaska svojih jedinica. Oklopni automobil, motorkotači sa mitraljezima i kamion sa vojnicima služili su za pratnju i obezbeđenje ljudstva u putničkom automobilu.

Pošto je motorizovana kolona upala u zasedu jedinice 3. brigade (bez 4. bataljona), na nju se sručila plotunska vatra. Od prvih zrna poginuli su motociklisti kao i ljudstvo u putničkom automobilu. Ubijen je takođe jedan broj Nemaca i legionara u kamionu. Cim je otvorena vatra, oklopni automobil je zastao pored oštećenog kamiona i putničkog automobila i svojom vatrom iz mitraljeza i topa branio pristup izrešetanim automobilima. U isto vreme iz s. Prijeboja počela je da tuče neprijateljska artiljerija i minobacači po položajima 3. brigade. Pokušano je da se vatrom iz streljačkog naoružanja oklopni automobil natera u bekstvo, ali u tome se nije uspeklo. Sem toga neprijateljska vozila nalazila su se na ravničastom zemljištu i svaki juriš jedinica 3. brigade zahtevao je i veće ljudske gubitke. Kako je neprijatelj imao svoja osiguranja duž svih komunikacija i u svim većim mestima okupirane Like, pretila je opasnost da jedinice brigade svakog momenta mogu biti napadnute od strane jačeg neprijatelja, zato je štab brigade naredio da se bataljoni povuku sa ugroženog prostora i da odstupe na pošumljeni deo zemljišta u rejonu Plitvičkih jezera.

Istog dana oko 7 časova ujutro krenula je jedna četa neprijateljskih vojnika od s. Plitvički Ljeskovac prema s. Corkovoj Uvali, a jedna druga neprijateljska kolona, jačine oko dve čete legionara, nastupala je od Plitvičkih jezera prema s. Plitvice. Kolona koja je nastupala prema s. Corkovoj Uvali sukobila se u pokretu sa 1. bataljonom 1. brigade. Mada je neprijatelju naneo osetne gubitke, štab bataljona je iznenadno i iz nepoznatih razloga naredio da se njegove čete povuku od puta dublje u šumu i time je bio otvoren put neprijatelju za napad iz pozadine na položaje 4. bataljona 3. brigade. Neprijateljska kolona, koja je nastupala prema s. Plitvice, sačekana je od 4. bataljona. Legionari su nastojali da odbace bataljon sa njegovih položaja i da stvore uslove za prodor prema s. Poljanak. Međutim, neprijatelj i nakon svih pokušaja nije uspeo da

ovlada položajima 4. bataljona. Za vreme ove borbe, neprijateljska kolona koju je propustio 1. bataljon 1. brigade iznenadno se našla za leđima 4. bataljona i obasula ga snažnom vatrom. Jedno minobacačko odeljenje, koje je bilo pridodato bataljonu, napadnuto je ručnim bombama od kojih je oruđe oštećeno a posluga minobacača izranjavana i jedva se izvukla sa položaja. Našavši se između dve vatre komandant bataljona izdao je naređenje četama za juriš i tako se bataljon izvukao iz vrlo teške situacije.

U borbama koje je vodila 3. brigada 14. maja ubijena su 34 neprijateljska vojnika, među njima i nekoliko oficira Nemaca i 20 je ranjeno. Teže je oštećen jedan kamion i uništen putnički automobil i dva motorkotača sa prikolicama. Mi smo imali 5 mrtvih i 8 ranjenih.

Borbe u rejonu sela Primišlja

Pošto je neprijatelj oko 15. maja prodro na veliki deo slobodne teritorije Like, njegov pritisak na jedinice NOV na tom terenu malo je popustio, a pored toga 1. („Brandenburški“) puk povučen je 16. maja na komunikaciju Bihać — Knin, pošto je bio predviđen da učestvuje u vazдушnom desantu na Drvar. U vezi sa ovom situacijom 3. brigada 8. divizije prebačena je iz Like na Kordun radi kratkog odmora i sređivanja stanja u jedinicama.

20. maja 3. brigada bila je razmeštena na teritoriji s. Primišlja i Tobolića, a 21. maja ujutro 3. četa „B“ bataljona 1. nemačkog rezervnog puka probila se od Tounja u s. Primišlje radi izviđanja ove teritorije i pljačke srpskih sela na ovom pravcu nastupanja. Pošto se ovog dana u rejonu s. Tobolića nalazila 3. brigada, i istočno od Primišlja dva bataljona 2. brigade 8. divizije, to je štab divizije štabu 3. brigade izdao telefonsko naređenje za napad na neprijatelja, koji se već bio zabarikadirao u zidine popaljenih kuća u centru Primišlja. Jedan vod ove čete organizovao je mostobran na desnoj obali reke Mrežnice kod zaseoka Čiča.

Selo Primišlje nalazi se na raskrsnici puteva s. Tounj — s. Primišlje — s. Perjasica; puta Plaški — Primišlje i Primišlje — Slunj, na desnoj obali reke Mrežnice. Inače ju selu su posle 1942. godine ostale samo zidine popaljenih

kuća. Zemljište oko Primišlja je manevarsko i dosta posumljeno.

U vezi s naređenjem štaba divizije 21. maja u 14 časova otpočeo je napad na neprijatelja u Primišlju i na mostobranu kod zaseoka Ciča. Raspored jedinica za napad bio je sledeći:

— 3. *brigada*: 3. bataljon imao je zadatak da likvidira neprijateljski mostobran na r. Mrežnici, 4. se nalazio na osiguranju u rejonu s. Tounjski Tržić i 2. na osiguranju u rejonu s. Tobolića;

— 2. *brigada*: dva bataljona i vod minobacača imali su zadatak da napadnu neprijatelja u s. Primišlju.

Napad je počeo tačno po planu, 21. maja u 14 časova. Bataljoni 2. brigade, iako potpomognuti minobacačkom vatrom, sporo su osvajali neprijateljske položaje, zato jer se neprijatelj vrlo uporno branio. 3. bataljon 3. brigade u prvom naletu uspeo je da i pored silovite neprijateljske vatre zauzme neprijateljske isturene položaje kod Čičina mosta. Tada je komandant bataljona Simo Kozina komandovao juriš pa i sam je bio na čelu 1. i 2. čete, te tako uspeva da neprijatelja likvidira na mostobranu. Čitav legionarski vod koji je branio prilaz mostu bio je uništen. Većina ljudstva je zarobljena, a ostatak se udavio u Mrežnici, pokušavajući da se plivanjem spase od zarobljavanja, dok je manji broj poginuo u toku juriša našeg 3. bataljona. Posle likvidacije mostobrana na reci Mrežnici, bataljoni 2. brigade dobivaju veće mogućnosti za izvođenje potpunog okruženja Primišlja. Nakon dvočasovne borbe ovi bataljoni prodiru u Primišlje, razbijaju legionarsku čet, koja je nastojala da se što duže održi u Primišlju, jer je bila obaveštena da stiže pojačanje od Oštarija i Tounja. Jedan deo ljudstva ove razbijene čete pokušava da se probije prema mostu na r. Mrežnici kod s. Ciča, gde je dočekan od strane 3. bataljona 3. brigade i u kratkoj borbi ova grupa brzo je razbijena, s tim što je desetak legionara poskakalo u nabujalu reku i podavilo se, nešto je izginulo, a ostatak se povlači natrag u Primišlje, zaposeda Glumačku glavicu (k. 394) kod zaseoka Božići, gde se već nalazila jedna grupa izbeglih legionara. Njih oko 40 postavlja kružnu odbranu na brdu i nastavlja sa grčevitom odbranom, nastojeći da stvore potrebno vreme do pristizanja pojačanja.

3. bataljon 3. brigade koji je sa dva voda držao položaje na Glumačkoj glavici povukao se čim je štab bataljona dobio podatke da je neprijatelj razbijen u Primišlju. Inače da su ovi vodovi ostali na Glumačkoj glavici neprijatelj bi bio prisiljen ili da se preda ili da po primeru već drugih legionara skače sa visokih obala u reku Mrežnicu, gde ga je čekala sigurna smrt.

4. četa „B“ bataljona, ojačana sa 2 srednja tenka i 1 oklopnim automobilom, krenula je od Oštarija preko s. Kamenice u pravcu Tounjskog Tržića, gde je zaustavljena i odbijena od jedinica 4. bataljona 3. brigade. Legionarska četa uz jaku podršku artiljerijske i mitraljeske vatre i oklopnih vozila nastojala je da na juriš zauzme položaje 4. bataljona i kad joj to nije uspelo, neprijateljski tenkovi i oklopni automobil, bez podrške sopstvene pešadije, smelo prodiru putem Tounjski Tržić — zaseok Juzbašići, a potom nastavljaju pokret seoskim putem kroz selo Tarabiće i C-ekinoviće. Oko 17 časova nemačka oklopna vozila ispevaju da se spoje sa ostatkom 3. čete „B“ bataljona na Glumačkoj glavici. Pod zaštitom artiljerijske i mitraljeske vatre, preživeli legionari napuštaju dotadanje položaje i u pratnji oklopnih vozila vraćaju se istim putem do severozapadne ivice sela Tounjski Tržić, gde se spajaju sa 4. četom svog legionarskog bataljona, koja je još uvek vodila borbu sa dve čete 4. bataljona 3. udarne brigade. Oko 21 čas 21. maja prestale su borbe, jer se do tog vremena preživeli dvadesetak legionara 3. čete uspelo probiti i spojiti sa jedinicama 4. čete ovog bataljona. Bila je pogodna prilika da se unište i pomenuta tri oklopna vozila, ali u tome se nije uspelo zato što su pt-oruđa brigada bila postavljena na o'oezbeđenju puta Plaški — Primišlje, a drugih sredstava za borbu protiv oklopnih vozila kao nagaznih pt-mina, ručnih reaktivnih bacača, flaša sa benzinom i slično nije bilo.

U toku 21. maja 3. četa „B“ bataljona 1. lovačkog rezervnog puka je skoro uništena. Jedinice 3. brigade i dva bataljona 2. brigade ubile su 79, zarobile 25 i ranile oko 50 vojnika, dok se 10 vojnika utopilo u r. Mrežnici. Zaplenjeni su: 3 puškomitraljeza, 47 pušaka, 4 pištolja, 5 automata, 1 dvogled, 5 gasmaski, 32 para vojničkih odeli, 17

konja sa samarima i priborom i oko 10.000 metaka 7,9 mm.³⁴

Naše jedinice su imale 4 mrtva, među kojima i zamjenik komesara čete Đuro Martinović i 21 ranjenog. Među ranjenim bili su Jovan Gvozdić, komandir čete, potporučnik Ninko Gvozdić, takođe komandir čete, i zamjenik komesara čete Đuro Samardžija. U borbi za likvidaciju mostobrana na desnoj obali Mrežnice naročito su se istakli komandir čete poručnik Jovan Gvozdić, koji je jurišao na čelu čete i prvi upao u neprijateljske rovove. Istakao se i Đuro Gvozdić koji se neustrašivim skokom bacio na neprijateljskog puškomitraljesca dok se ovaj pripremao da otvori vatru po streljačkom stroju 3. bataljona. I ostali borci i starešine nisu izostali u svojoj hrabrosti od drugih. Posebno bih istakao komandira čete Milana Graora.

Dejstva 3. brigade u vreme drvarskog desanta

22. maja počele su nemačke i ustaško-domobranske snage ofanzivne akcije pod nazivom „Roesslspring“³⁵ na teritoriju Banije, Korduna i Cazinske krajine. Cilj operacije bio je da se vežu jedinice NOV i POH za ovu teritoriju, da im se nanese osetni gubici i da se rukovodstvo NOP-a obmane i da im se skrene pažnja na odbranu slobodne teritorije Korduna, Banije i Cazinske krajine, dok je glavni neprijateljski cilj bio vazdušni desant na Drvar.

26. maja jedna nemačka kolona, sastava „A“ bataljon 1. lovačkog puka, 55. izviđački odred i oklopni izviđački vod krenula je iz Karlovca i Generalskog Stola u pravcu s. Perjasice i s. Kestenka. Druga kolona, sastava „B“ bataljona istog puka, ojačan sa 6 srednjih tenkova, krenula je rano ujutro iz Tounja putem kroz s. Kamenicu prema s. Tounjski Tržić. Ovaj put zatvarale su jedinice 3. brigade, jer je 2. bataljon držao položaj Klarića glavica (k. 269) —•

³⁴ Zbornik, t. 5, knj. 27, dok. br. 129, str. 52-3—527. U navedenom dokumentu manje su pokazane 2 puške i 3 automata koji su naknadno pronađeni na terenu na kome su vođene borbe.

³⁵ Skok konjića (u šahu). O početku i rasporedu ove operacije vidi Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u, tom 5. knjiga 27, dokumenat 123. Zatim knjigu 2. „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije“, str. 96.

k. 239 — k. 261. Kad je neprijatelj nailazio tada je vršena smena jedinica 2. bataljona sa 4. bataljonom iste brigade. Smena nije izvršena u skladu sa naredjenjem, te je neprijatelj našao oba bataljona nespremna za borbu, što je iskoristio i na brzinu zauzeo položaje na Klarića-glavici i k. 261 i nastavio dalje napredovanje prema Primišlju. Cete 2. i 4. bataljona, pošto su izgubile položaje zapadno od s. Tounjski Tržić, povukle su se na položaje oko s. Petići i Cekinovici od kuda su bočnom vatrom ometale pokret neprijatelju prema mostu na reci Mrežnici koji se nalazi na putu Plaški — Primišlje. No, napad ovih naših bataljona bio je neorganizovan, a vatra neefikasna, pa se neprijatelj nije zadržavao na putu već je bez zaustavljanja polako napredovao prema Primišlju, sa ciljem da što pre izbije na desnu obalu Mrežnice. Kada je neprijatelj stigao blizu mosta, most je pomoću eksploziva inž. čete brigade srušen. Međutim, miniranje mosta nije bilo dobro izvedeno pa je most samo delimično srušen, no neprijatelj ga je ubrzo osposobio za prelaz pešadije i tenkova. U 10,45 časova neprijatelj je prebacio svoje poslednje delove preko mosta i produžio prema s. Primišlju u kome su se nalazili delovi 3. brigade. Pre ulaska Nemaca u Primišlje došlo je do sukoba. U prvo vreme štab 3. brigade računao je da zaustavi neprijatelja. Došlo je do žestoke borbe između neprijateljske prethodnice i brigade i Nemci nisu uspjeli da u prvom naletu zauzmu Primišlje. Nastala je mala stanka radi pregrupisavanja snaga i zauzimanja povoljnijeg rasporeda za odlučni napad. Oko 12 časova Nemci su ubacili u borbu tenkove i pešadiju sa težnjom da se u što kraćem vremenu reši ishod borbe kako bi nastavili dalje napredovanje po predviđenom planu. Jedinice 1. i 3. bataljona naše brigade dale su odlučan otpor i zaustavile neprijateljske kolone pešadije, pa i oklopna vozila su stala. Jedan pt-top brigade ispalio je nekoliko granata na nemačke tenkove, ali nije postignut nikakav uspeh jer je to bio malokalibarni top od 45 mm. Oko 13,30 časova Nemci su, pod zaštitom tenkovske, jake artiljerijske i minobacačke vatre, krenuli ponovo u napad i pošto se štab brigade čvrsto uverio da neprijatelj po svaku cenu nastupa, štab brigade doneo je odluku da povuče jedinice iz sela i da one posednu položaje u rejonu zaseoka Kukići i Livade, jer se pretpostavljalo da

će neprijatelj produžiti napredovanje putem Primišlje — Slunj. Međutim, neprijatelj umesto ka Slunju usmeno je svoj pokret putem Primišlje — s. Poloj, sa ciljem da se kod Poloja ili s. Veljuna spoji sa svojom kolonom koja je nastupala od Karlovca za s. Perjasicu i s. Veljun.

Pošto je neprijateljska kolona iz Primišlja nastavila pokrete drugim pravcem, štab 3. brigade odmah je uputio 1. i 3. bataljon prema Poloju, dok su ostala dva bataljona ostala u rejonu Primišlja sa zadatkom da ometaju saobraćaj i zadržavaju neprijateljske osiguravajuće delove na komunikaciji Plaški — Primišlje — Poloj i Tounj — Tounjski Tržić — Primišlje — Poloj. 1. i 3. bataljon sustigli su neprijatelja u rejonu s. D. Poloj i s. Kuzme. Nemci su kod ovih sela poseli pogodne položaje i čim su primetili pretходnicu naših bataljona obasuli su je jakom vatrom. Pošto su otkriveni neprijateljski položaji bataljoni su zastali, zauzeli položaje u blizini s. Kuzme, odakle su u toku dana izvidali neprijatelja i njegove položaje. U toku 26. maja 1. rezervni lovački puk sa ojačanjima izbio je na levu obalu reke Korane od s. Poloja do Kestenka. Oko 15 časova neprijatelj je pokušao da se prebaci na desnu obalu Korane kod s. Bukovca, da uspostavi mostobran na desnoj obali reke i stvori povoljne uslove za dalje prodiranje pravcima s. Veljun — Slunj i Veljun — s. Krnjak. Svi pokušaji neprijatelja da uspostavi mostobran na desnoj obali Korane ostali su bez uspeha, s obzirom na to što je prelaz na reci bio pod snažnom vatrom art. divizionu 8. divizije.

1. i 3. bataljon u toku 26. maja napali su u nekoliko navrata na neprijateljske položaje u s. Poloju, sa ciljem da se on protera, i da se prisili na odstupanje sa slobodne teritorije. Međutim, Nemci su pravilnom upotrebom oklopnih vozila, artiljerije i minobacača uspešno branili zauzete položaje. U toku noći 26/27. maja inžinjerijska četa brigade postavila je dva minska polja na putu s. Poloj — s. Perjasica, sa ciljem da se onesposobi ova saobraćajnica, koju je neprijatelj koristio za dotur hrane, municije i ostalog materijala.

27. maja ujutro „A“ bataljon forsirao je reku Koranu kod Koranskog Sela, pa pošto je uspostavio mostobran na desnoj obali reke produžio pokret i još u toku dana ovladao položajima art. divizionu 8. divizije u s. Veljunu. Ba-

taljon „B“ sa ostalim pukovskim delovima i jedinicama ojačanja ostao je čitavog dana u rejonu s. Poloja i s. Bukovca. I ovog dana jedinice 3. brigade ostale su na starim položajima i to: 2. i 4. bataljon u rejonu Primišlja, a 1. i 3. bataljon u rejonu s. Klanac Perjasički. Ova dva bataljona u toku dana izvršila su dva napada na položaje „B“ bataljona u s. D. Poloj, ali oba napada su odbijena snažnom tenkovskom, minobacačkom i pešadijskom vatrom. Posle svakog našeg napada neprijatelj je prešao u protivnapad. U poslednjem neprijateljskom protivnapadu, koji je usledio 27. maja oko 17 časova, jedan nemački oklopni automobil naišao je na minsko polje koje su dan ranije postavile jedinice inženjerijske čete brigade i od eksplozije nagazne pt-mine vozilo je uništeno. Svi pokušaji neprijatelja da zauzme s. Perjasički Klanac bili su razbijeni o snažnu odbranu četa 1. i 3. bataljona, tako da su neprijateljski ispadi ostali bez rezultata.

28. maja u 10 časova neprijatelj je iz rejonu s. Poloja i s. Kuzma napustio položaje i pod zaštitom minobacačke vatre i oklopnih vozila počeo da odstupa jednom kolonom prema s. Perjasici i Karlovcu, a drugom ka Generalskom Stolu kod Duge Rese. Za vreme ovog povlačenja jedinice 1. i 3. bataljona gonile su Nemce sve do sela Siče i Kejić-mosta na reci Mrežnici. U ovoifi gonjenju nisu postignuti značajniji rezultati, jer se neprijateljska pešadija povlačila pod zaštitom oklopnih vozila.

Mada se neprijatelj, zahvaljujući nedovoljnoj budnosti jedinica 2. i 4. bataljona, brzo probio od Tounja prema selu Tounjski Tržić i Primišlja, ipak on nije postigao svoj glavni cilj da na prostoru između reke Mrežnice i Korane uništi jedinice NOV i POH. Naše jedinice 3. brigade svojim napadima i stalnim uznemiravanjem neprijatelja na položajima s. Poloj, s. Kuzma vezivale su neprijatelja tako da je samo jedan bataljon 1. rezervnog lovačkog puka uspeo da forsira reku Koranu.

U vremenu od 26. do 28. maja jedinice 3. brigade ubile su oko 40 nemačkih vojnika, a preko 50 Nemaca i legionara je ranjeno. Uništen je 1 oklopni automobil i oštećena 2 tenka. Mi smo imali 10 ranjenih među kojima i komesara čete Iliju Opsenicu i komandira čete Mihaila Krnića. Oštećen je jedan pt-top prateće čete brigade.